

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Δ. ΖΗΚΙΔΟΥ

Γυμνασιάρχου

ΛΟΓΙΚΗ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ

ΤΩΝ ΕΝ ΤΟΙΣ ΓΥΜΝΑΣΙΟΙΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΟΙΣ ΜΑΘΗΤΩΝ

ΕΚΔΟΤΗΣ

ΙΩΑΝΝΗΣ Ν. ΣΙΔΕΡΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ «ΑΙ ΜΟΥΣΑΙ» ΙΩΑΝΝΟΥ Ν. ΣΙΔΕΡΗ

15—Ὀδὸς Ἑρμοῦ—15

1903

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Αρ. εισ. 1483

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

**Πᾶν γνήσιον ἀντίτυπον φέρει τὴν ὑπογραφήν τοῦ
συγγραφέως καὶ τὴν σφραγίδα τοῦ ἐκδότου.**

Κ. Π. Π.

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΤΩ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΩ, ΘΕΙΟΤΑΤΩ ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΩ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗ

ΙΩΑΚΕΙΜ ΤΩ, ΤΡΙΤΩ

ΑΝΘ' ΩΝ ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΠΡΑΤΤΕΙ ΑΓΑΘΩΝ

ΤΟΔ' ΑΝΑΤΙΘΗΣΙΝ

Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΥΣ

*Ἄρχων ἀγαθὸς οὐδὲν διαφέρει πατρὸς ἀγα-
θοῦ (Ξενοφ. Κύρ. Παιδ. Η', α', 1).*

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἐν τῇ συγγραφῇ τῆς ἀνα χειῖρας Λογικῆς ἔσχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν τοῦ Ἰωσήφ Βεκκίου (Iosef Beck) Λογικὴν καθηγητοῦ ἐν Βάδεν ἐκδοθεῖσαν τῷ 1853. Ταύτην μετέφρασεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἐν Τεργέστη τῷ 1861 ὁ Θεαγένης Λιβαδάς, ἐδημοσίευσεν δ' εἶτα μικρὸν μεταβεβλημένην ἐν Ἀθήναις τῷ 1894 ὁ Ἀριστείδης Σπαθάκης. Προεστησάμεθα δὲ καὶ τὴν ἐν Ἀθήναις τῷ 1884 Λογικὴν Σταύρου Λελέκου καὶ τὴν τοῦ Στεφάνου Δ. Ῥώση Λογικὴν ἐν Ἀθήναις τῷ 1902 καὶ τὴν τοῦ ἡμετέρου καθηγητοῦ τῶν φιλοσοφικῶν μαθημάτων καὶ καθηγητοῦ ἐν τῷ ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ Χρίστου Παπαδοπούλου Λογικὴν τῷ 1895 τὸ δεύτερον ἐν Ἀθήναις ἐκδοθεῖσαν.

Ἡμεῖς παρελάβομεν ἐκ τῆς Λογικῆς ἐνταῦθα ὅ,τι ἐνομίσαμεν ἀναγκαῖον νὰ παραλάβωμεν ἀποβλέποντες πάντοτε εἰς τὸν διδακτικὸν σκοπὸν, ἀλλὰ καὶ ταῦτα παρελάβομεν οὐχὶ ἀμετάβλητα, ἀλλὰ μεταβεβλημένα ἐπὶ τὸ σαφέστερον καὶ ἀπλούστερον. Προσέτι ἐποιησάμεθα μεταθέσεις τινὰς τῆς ὕλης καὶ βελτίονα διάταξιν. Οὕτω π.χ. τὸ κεφάλαιον «περὶ τῶν θεμελιωδῶν νόμων τοῦ διανοεῖσθαι» ἐτάξαμεν οὐχὶ ὅπου ἔκειτο, ἤτοι ἐν ἀρχῇ τῆς Στοιχειολογίας, ἀλλ' ἐτάξαμεν αὐτὸ ἐν τῷ περὶ κρίσεως κεφαλαίῳ ἅτε ἐν-

ταῦθα ἀνῆκον· διότι καὶ ὁ νόμος τῆς ταυτότητος καὶ τῆς ἀντιφάσεως καὶ τῆς τοῦ τρίτου ἀποκλείσεως ἐκ κρίσεων ἀποτελεῖται, ἀλλὰ τί ἐστὶ κρίσις οὕτω ὁ μαθητῆς εἰδίασθη, ἐκτὸς εἴ τι μνημονεύει ἐκ τῆς Ψυχολογίας. Καὶ ἡ ἐφαρμογὴ δὲ τῶν νόμων τούτων ἐν τῷ περὶ κρίσεως κεφαλαίῳ ὑπάρχει. Καὶ ἐν τῷ κεφαλαίῳ περὶ συλλογισμῶν ἐποιησάμεθα πολλὰς μεταβολὰς ἐπὶ τὸ εὐμεθοδώτερον τὴν ὕλην διατάξαντες. Καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει, τῇ Μεθοδολογίᾳ, ἐποιησάμεθα πολλὰς ἀπλοποιήσεις τὴν σαφήνειαν ἐπιδιώκοντες. Ἐν παραρτήματι δ' ἐπραγματεύθημεν καὶ περὶ τῶν σοφισμάτων, ἅτινα καταλείπονται τῇ κρίσει τῶν διδασκόντων, ἂν πρέπον εἶνε ἢ μὴ νὰ διδάσκωνται. Πολλαχοῦ δὲ προσέθεμεν πολλὰ καὶ παρ' ἡμῶν αὐτῶν πάντοτε θέλοντες νὰ καταστήσωμεν αὐτὴν διδακτικωτέραν, ἀπλουστεράν καὶ σαφεστεράν. Τοῦτο δύναται νὰ διαγνῶ ὁ ἀμερόληπτος ἀναγνώστης, εἰάν οἷονδῆποτε μέρος αὐτῆς θελήσῃ πρὸς τὰς ἄλλας ὁμοίας ν' ἀντιπαραβάλλῃ. Εἶχον, ἔχω καὶ θὰ ἔχω πάντοτε τὴν γνώμην ὅτι ὁ συγγραφεὺς ὀφείλει νὰ προσενέγκῃ τι βέλτιον τῶν ὑπαρχόντων καὶ πῶς προοδοποιῇ διὰ τῶν συγγραφεῶν αὐτοῦ τὴν ἐπιστήμην, καὶ ἐλαχίστην συμβολὴν εἰάν ταύτη δι' αὐτῶν προσενέγκῃ· διότι πάντα τὰνθρώπινα ἔργα οὐχὶ τέλεια εὐθὺς βλαστάνουσιν, ὡς τελεία ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διὸς εὐθὺς ἢ Ἀθηναῖ ἐξῆλθεν, ἀλλὰ διὰ τῆς συμβολῆς τῶν ἐκάστοτε ἀνθρώπων ταῦτα προήχθησαν καὶ αἰείποτε προάγονται ἐπὶ τὸ τελειότερον κατὰ τὸ τοῦ Ἡσιόδου¹ δίστιχον,

¹ Ἡσιόδ. Ἔργα καὶ Ἡμ. 361—2.

Εἰ γάρ κεν καὶ σμικρὸν ἐπὶ σμικρῷ καταθεῖο
καὶ θαμὰ τῶς Φέρδοις, τάχα κεν μέγα καὶ τὸ γέ-
[νοιτο.

Μετὰ τῆς προθέσεως ταύτης προέβημεν ἐπὶ τὴν συγ-
γραφὴν ταύτης τῆς Λογικῆς. Ἔχω δὲ δι' ἐλπίδος ὅτι
προσφέρων βιβλίον εὐμέθοδον τῇ σπουδαζούτῃ νεολαίᾳ
ὑπηρετῶ τοῖς Ἑλληνικοῖς γράμμασιν, ὧν λειτουργοὶ
ὑπὸ τῆς πολιτείας ἐτάχθημεν, ἐν δὲ τῇ σκέψει ταύτῃ
εὐρίσκω τὴν ἀληθῆ ἀμοιβήν, ἐὰν ἀγνωμόνων κριτῶν
τύχῃ κατὰ τὸ τοῦ Σωκράτους· «Χαλεπὸν οὕτω
τι ποιῆσαι ὥστε μηδὲν ἀμαρτεῖν, χαλε-
πὸν δὲ καὶ ἀναμαρτήτως τι ποιήσαντα
μὴ ἀγνώμονι κριτῇ περιτυχεῖν»².

Ἔγγραφον ἐν Λαρίσῃ κατὰ Μάϊον τοῦ 1903.

Γεώργιος Δ. Ζηκίδης.

² Εενοφ. Ἀπομ. Β', η', 5.

ΛΟΓΙΚΗ

Εἰσαγωγικαὶ γνώσεις.

§ 1. Λογικὴ λέγεται ἡ ἐπιστήμη τοῦ ὀρθῶς διανοεῖσθαι. Πρῶτοι δὲ οἱ Στωικοὶ ὠνόμασαν αὐτὴν τὸ Λογικὸν μέρος τῆς φιλοσοφίας ἢ Λογικὴν, αὕτη δὲ ἡ ὀνομασία ἦτο συνηθεστάτη ἐπὶ Κικέρωνος (Fin. I, 7, 22). Ἐξελαμβάνετο δ' ἡ Λογικὴ συνώνυμος πρὸς τὴν Διαλεκτικὴν· διότι μεταξὺ ἐνδιαθέτου καὶ προφορικοῦ λόγου ὑπάρχει στενωτάτη σχέσις.

§ 2. Ἰδρυτὴς τῆς Λογικῆς εἶνε ὁ ἐκ Σταγίρων τῆς Μακεδονίας Ἀριστοτέλης (384—322 π.Χ.), οὗ τινος τὰ περὶ αὐτῆς συγγράμματα ὠνόμασθησαν ὑπὸ τῶν μεταγενεσιτέρων Ὀργανον. Καὶ σύστημα μὲν Λογικῆς κατὰ τὸν σήμερον τρόπον δὲν συνέγραψεν, ἀλλ' ἐπεξεργάσατο ἕκαστον μέρος αὐτῆς μετὰ τοσαύτης βαθυνοίας, ὥστε ὁ φιλόσοφος Κάντιος (1724—1804) ἀπεφήνατο ὅτι «ἡ Λογικὴ ἀπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους οὐδόλως ηὔξηθη κατὰ τὸ περιεχόμενον, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὴν σαφήνειαν».

§ 3. Ἡ διανόησις (ἢ τὸ διανοεῖσθαι) εἶνε διπλή· 1) διανόησις καθ' ἑαυτήν, ἥτοι ἄσχειος πρὸς ὕλην νοήσεως, ὅτε λέγεται καθαρὰ διανόησις. 2) διανόησις σχετικὴ πρὸς ὕλην νοήσεως, ὅτε λέγεται ἐφηροσμένη διανόησις. Κατὰ τὸν τρόπον δὲ τῆς διανοήσεως καὶ ἡ Λογικὴ καλεῖται 1) καθαρὰ Λογικὴ, ὅτε ἔχει ὁμοιότητα πρὸς τὴν καθαρὰν μαθηματικὴν. 2) ἐφηροσ-

σμένη Λογική, ὅτε ἔχει ὁμοιότητα πρὸς τὴν ἐφηρο-
σμένην μαθηματικὴν. Ἐνταῦθα δὲ ἐξειάζεται ἡ καθ' α-
ρὰ Λογική, ἢ δ' ἐφηροσμένη Λογική ἀνήκει εἰς
τὴν Μεταφυσικὴν.

§ 4. Ἡ Λογικὴ διαφέρει τὴν Ψυχολογίας· διότι ἡ
μὲν Ψυχολογία διδάσκει πῶς νοοῦμεν, ἡ δὲ Λογικὴ
πῶς πρέπει νὰ νοῶμεν. Ἐν ἐκείνῃ ἡ νόησις δύναται νὰ εἶνε
ἀληθῆς ἢ ψευδής, ἐν δὲ τῇ Λογικῇ μόνον ἀληθῆς· διότι
διακρίνει τὸ λογικῶς ἀληθὲς ἀπὸ τοῦ λογικῶς ψευδοῦς. Διὰ
ταῦτα ἡ Λογικὴ εἶνε ἐπιστήμη ἀναγκαιοτάτη καὶ ὠφελιμω-
τάτη, ὑπὸ δὲ τοῦ Κικέρωνος καλεῖται «τέχνη πασῶν τῶν
τεχνῶν μεγίστη» (ars omnium artium maxima).

§ 5. Ἐν πάσῃ διανοήσει ὑπάρχει ὕλη καὶ εἶδος. Καὶ
ὕλη μὲν εἶνε τὸ συνδεόμενον ἐν τῇ νοήσει, εἶδος δὲ ὁ τρό-
πος τῆς συνδέσεως. Οὔτε ὕλη ἄνευ εἶδους οὔτε εἶδος ἄνευ
ὕλης δύναται νὰ νοηθῇ, ἀλλ' οὔτε ἡ ὕλη ἐξαρτᾶται ἐξ ὠρι-
σμένου εἶδους οὔτε τὸ εἶδος ἐξ ὠρισμένης ὕλης. Οὔτω τρία
τρίγωνα μετὰ διαφόρων χρωμάτων ἕκαστον εἶνε ὕλη διάφο-
ρος, ἀλλ' εἶδος τὸ αὐτὸ (τρίγωνον). Τρίγωνον δέ, κύκλος,
τετράγωνον καὶ πυραμὶς μετὰ ἐρυθροῦ χρώματος ἕκαστον εἶνε
διάφορα εἶδη, ἀλλ' ὕλη ἡ αὐτή.

§ 6. Πᾶσα διανόησις ἐπιδιώκει τὴν ἀλήθειαν, ἡ δ' ἀλήθεια
εἶνε διπλή· 1) ἀλήθεια κατ' εἶδος καὶ 2) ἀλήθεια
καθ' ὕλην. Ἡ δὲ Λογικὴ μόνον τὴν κατ' εἶδος ἀλήθειαν
ἐξειάζουσα καλεῖται εἰδολογικὴ καὶ γενικὴ ἐπιστήμη,
ἡ δὲ καθ' ὕλην ἀλήθεια εἶνε ἔργον τῆς ἐφηροσμένης
Λογικῆς.

Παράδειγμα ψευδὲς κατ' εἶδος. «Πάντες οἱ ἄν-
θρωποὶ εἰσι θνητοί· ὁ Σωκράτης ἐστὶν ἄνθρωπος· ὁ Σωκρά-
της ἄρα οὐκ ἔστι θνητός».

Παράδειγμα ἀληθὲς κατ' εἶδος, ἀλλὰ καθ' ὕλην.

ὑλην ψευδέσ. «Τὰ δένδρα ἔχουσι φύλλα· τὰ νέφη εἰσὶ δένδρα· τὰ νέφη ἄρα ἔχουσι φύλλα».

Παράδειγμα κατ' εἶδος καὶ ὑλην ἀληθές. «Πάντες οἱ ἄνθρωποι εἰσι θνητοί· ὁ Σωκράτης ἐστὶν ἄνθρωπος· ὁ Σωκράτης ἄρα ἐστὶ θνητός».

§ 7. Ἡ Δογματικὴ διαίρεται εἰς δύο μέρη. Τὸ πρῶτον μέρος καλεῖται Στοιχειολογία, διότι πραγματεύεται περὶ τῶν στοιχείων τῆς διανοήσεως. Τὸ δὲ δεύτερον μέρος καλεῖται Μεθολογία, ἔνθα τὰ στοιχεῖα τῆς διανοήσεως συστηματοποιοῦνται καθ' ὠρισμένην μέθοδον.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΣΤΟΙΧΕΙΟΛΟΓΙΑ

§ 8. Ἡ Στοιχειολογία διαιρεῖται εἰς τρία κεφάλαια. Τὸ μὲν πρῶτον κεφάλαιον πραγματεύεται περὶ τῶν ἐν νοιῶν, τὸ δὲ δευτέρον περὶ τῶν κρίσεων, τὸ δὲ τρίτον περὶ τῶν συλλογισμῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

ΠΕΡΙ ΕΝΝΟΙΩΝ

§ 9. Ἴνα σχηματισθῇ ἡ ἔννοια οἰουδήποτε, εἶνε ἀνάγκη νὰ λαμβάνωνται πρὸ ὀφθαλμῶν πάντα τὰ ὁμοειδῆ ὑποκείμενα τὰ ἀνήκοντα τῇ ἐννοίᾳ, περὶ ἧς πρόκειται, εἶτα δὲ διὰ συγκρίσεως πρὸς ἄλληλα νὰ καθορίζωνται τίνα γνωρίσματα εἶνε κοινὰ εἰς πάντα τὰ ὑποκείμενα καὶ τίνα μὴ κοινά. Ἐκ τῆς ἐνώσεως δὲ πάντων τῶν κοινῶν γνωρισμάτων ἀποτελεῖται ἡ ἔννοια, τὰ δὲ κοινὰ ταῦτα γνωρίσματα εἶνε ὡς οὐσιώδη γνωρίσματα καὶ ἑνὸς ἐκάστου ἐκ τῶν τὴν ἔννοιαν ἀποτελούντων ὑποκειμένων. Οὕτω βλέπω πάντα τὰ ὥρολόγια τοῦ τοίχου, ὧν πλεῖστα εἶνε ὁμοια πρὸς ἄλληλα, πολλὰ δὲ ἔχουσι διαφοράς. Λαμβάνων μόνον τὰ κοινὰ γνωρίσματα πάντων, παραλείπων δὲ τὰ μὴ κοινὰ σχηματίζω τὴν ἔννοιαν τοῦ ὥρολογίου τοῦ τοίχου. Οὕτω σχηματίζεται ἡ ἔννοια φυτόν, δένδρον, ἀνθρώπου, κτλ.

§ 10. Ἐννοια λέγεται ἡ παράστασις ὑποκειμένου τινὸς γινομένη διὰ τῆς συνενώσεως πάντων τῶν οὐσιωδῶν γνωρισμάτων αὐτοῦ. Ἐξετάζεται δὲ ἡ ἔννοια διττῶς 1) αὐτὴ καὶ ἑαυτήν· 2) ἐν σχέσει πρὸς ἄλλας ἐννοίας.

α') Ἡ ἔννοια αὐτὴ καθ' ἑαυτήν.

§ 11. Ἡ ἔννοια καθ' ἑαυτήν ἐξεταζομένη εἶνε 1) ἔννοια γενικὴ ἢ καθολικὴ. 2) ἔννοια εἰδική.

§ 12. Γενικὴ ἢ καθολικὴ λέγεται ἡ ἔννοια, ὅταν παριστάνῃ τὰ κοινὰ καὶ οὐσιώδη γνωρίσματα τὰ ὑπάρχοντα εἰς πάντα τὰ ὁμοειδῆ ὑποκείμενα, ὡς ἡ ἔννοια ἄνθρωπος, ζῶον, φυτόν, κτλ. Σχηματίζεται δὲ ἡ γενικὴ ἔννοια διὰ τῆς συνενώσεως τῶν κοινῶν γνωρισμάτων καὶ διὰ τῆς παραλείψεως τῶν μὴ κοινῶν. Λέγεται δὲ αὕτη καὶ ἀφηρημένη ἔννοια διὰ τὸν σχηματισμὸν αὐτῆς ἀπὸ τῆς ἐκ τῶν ὁμοειδῶν ὑποκειμένων ἀφαιρέσεως τῶν κοινῶν γνωρισμάτων. Ἀφηρημένη δὲ ἔννοια λέγεται καὶ ἡ παράστασις ιδιότητος ἢ ποιότητος, καθ' ἑαυτήν λαμβανομένης μετὰ τὴν διὰ τοῦ νοῦ ἀφαίρεσιν αὐτῆς ἀπὸ τῶν προσώπων καὶ πραγμάτων, ὡς (λευκὸς τοῖχος, λευκὴ χιών, λευκὸν ἄγαλμα) λευκότης, (γλυκὺς καρπός, γλυκεῖα σταφυλή, γλυκὺ μέλι) γλυκύτης, (σοφὸς ἄνθρωπος, κτλ.) σοφία, (ἄληθής ἄνθρωπος κτλ.) ἀλήθεια, κτλ.

§ 13. Εἰδικὴ λέγεται ἡ ἔννοια ἐνὸς ὠρισμένου ὑποκειμένου, ἧτις ἔχει τὰ αὐτὰ οὐσιώδη γνωρίσματα τῆς γενικῆς ἐννοίας, ὡς ἡ ἔννοια ὠρισμένου ἀνθρώπου, ὠρισμένου δένδρου, ὠρισμένου ὠρολογίου, κτλ. Τὰ γνωρίσματα τῆς εἰδικῆς ἐννοίας εἶνε ἀείποτε τὰ αὐτὰ καὶ ἀμετάβλητα. Εἰδικῆς δὲ τινος ἐννοίας τὸ σύνολον πάντων τῶν γνωρισμάτων, ἅτινα κατὰ τόπον ἢ χρόνον μεταβάλλονται, λέγεται ἐποπτεία. Οὕτως ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν τὰς ἄλλοτε ἄλλοίαις παραστάσεις τοῦ ποταμοῦ Πηνειοῦ, ποτὲ μὲν ἐλάχιστον ὕδωρ ἔχοντος καὶ διαφόρους νήσους ἐμφανίζοντος, ποτὲ δὲ ἔχοντος πολὺ ὕδωρ, ἄλλοτε δὲ πλημμυροῦντος καὶ καλύπτοντος τὴν πεδιάδα καὶ τὰ παρόμοια ἔχω ἐποπτείαν τοῦ Πηνειοῦ. Ἐχων δὲ παράστασιν

τοῦ Πηγειοῦ μετὰ τοῦ αὐτοῦ πάντοτε ὕδατος καὶ μετὰ κοίτης ὠρισμένης ἔχω εἰδικὴν ἔννοιαν αὐτοῦ.

§ 14. Τρία τινὰ εἶνε ἀναγκαῖα πάση ἔννοια, τὸ πρόσωπον ἢ πρᾶγμα, περὶ οὗ πραγματεύεται ἡ Φυσιολογία, ἡ ἔννοια αὐτοῦ, ἣν διδάσκει ἡ Δογικὴ, καὶ ἡ λέξις (ἢ τὸ ὄνομα), ἣν διδάσκει ἡ Γραμματικὴ. Πᾶσα δὲ ἔννοια δύναται νὰ ἐξείασθῃ κατὰ βάθος ἢ κατὰ πλάτος ἢ κατ' ἀμφοτέρω.

ΒΑΘΟΣ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ

§ 15. Βάθος τῆς ἔννοιας καλεῖται τὸ σύνολον πάντων τῶν οὐσιωδῶν γνωρισμάτων. Οὕτως ἡ ἔννοια σῶμα ἔχει βάθος τὰ γνωρίσματα, ἐκτεταμένον, βαρὺ, ὀγκιμον (ἐλαστικόν), πορῶδες, διαιρετόν, κτλ., ἡ δ' ἔννοια τρίγωνον ἔχει βάθος τὰ γνωρίσματα, ἐπίπεδος ἐπιφάνεια, τὸ ὑπὸ τριῶν εὐθειῶν περατοῦσθαι, κτλ., ἡ δ' ἔννοια ἄνθρωπος ἔχει βάθος τὰ γνωρίσματα, ὀνλογικόν, ἔχον αἴσθησιν, ὀρθοπεριπατητικόν, κτλ., ἡ δ' ἔννοια θεὸς ἔχει βάθος τὰ γνωρίσματα, ὄν, ὑψίστη δύναμις, πνεῦμα, ἀγιότης, κτλ.

§ 16. Ὑλῆ τῆς ἔννοιας καλοῦνται τὰ γνωρίσματα τὰ ἀποτελοῦντα τὸ βάθος αὐτῆς, τὰ δὲ γνωρίσματα τῆς ἔννοιας δὲν νοοῦνται ἀναιρετέως, ἀλλὰ καθ' ὠρισμένην τινὰ τάξιν καὶ τρόπον συνδέονται πρὸς ἄλληλα, ὁ δὲ τρόπος τῆς συνδέσεως αὐτῶν καλεῖται εἶδος. Οὕτως ἐν τῇ ἔννοια θεὸς δὲν δύναται νὰ νοηθῇ ὡς πρῶτον γνώρισμα τὸ ἀγιότης, ἀλλὰ τὸ ὄν, κτλ. Ἡ ὕλη δὲ καὶ τὸ εἶδος ὁμοῦ ἀποτελοῦσι τὸ ποιὸν τῆς ἔννοιας.

§ 17. Ἡ ἔννοια λέγεται ἀπλῆ, όταν ἔχη μόνον ἓν γνώρισμα. Τοιαῦται δ' εἶνε αἱ ἔννοιαι, ὄν, ἐρυθρόν, γλυκύ, πικρόν, κτλ.

Σύνθετος δὲ λέγεται ἡ ἔννοια, όταν ἔχη πολλὰ γνωρίσματα, ὡς ἄνθρωπος, σῶμα, τρίγωνον, κτλ. Καὶ αἱ

μὲν ἀπλαῖ ἔννοιαι ὡς ἀβαθεῖς οὐσαι δὲν ἔχουσιν εἶδος, αἱ δὲ σύνθετοι ἔχουσι καὶ ὕλην καὶ εἶδος.

§ 18. Τὰ γνῶρισματὰ ἐννοίας τινὸς διακρίνονται ἀπ' ἀλλήλων καὶ ὀνομάζονται

1) οὐσιώδη ἢ ἐπουσιώδη. Καὶ οὐσιῶδες μὲν γνῶρισμα εἶνε, ὅταν ἄνευ αὐτοῦ δὲν δύνηται νὰ νοηθῆ ἢ ἔννοια, ὡς ὁ ἄνθρωπος ἄνευ λογικότητος καὶ αἰσθητικότητος, τὸ τρίγωνον ἄνευ γωνίας, κτλ. Ἐπουσιῶδες δέ, ὅταν καὶ ἄνευ αὐτοῦ δύναται νὰ νοηθῆ ἢ ἔννοια, ὡς τὰ γνῶρισματὰ, πεπαιδευμένος, σοφός, ἐνάρετος, κακός, κτλ., ἐν τῇ ἐννοίᾳ ἄνθρωπος εἶνε ἐπουσιώδη, διότι δύναται νὰ νοηθῆ ἄνθρωπος ἄνευ παιδείας, σοφίας, ἀρετῆς, κτλ.

2) ἐσωτερικὰ ἢ ἐξωτερικὰ. Καὶ ἐσωτερικὰ μὲν εἶνε τὰ συμφυῆ τῇ ἐννοίᾳ, ὡς τὸ βαρὺ ἐν τῇ ἐννοίᾳ σῶμα, τὸ σκληρὸν ἐν τῇ ἐννοίᾳ λίθος, τὸ ῥευστὸν ἐν τῇ ἐννοίᾳ ὑγρόν, κτλ. Ἐξωτερικὰ δέ, ἅτινα καὶ σχετικὰ λέγονται, ὅταν ἐν σχέσει πρὸς τινα μόνον ὑπάρχωσιν, ὡς λέγω τινὰ διδάσκαλον ἐν σχέσει πρὸς τοὺς μαθητάς, γονέα δ' ἐν σχέσει πρὸς τὰ τέκνα, κύριον δ' ἐν σχέσει πρὸς τὸν δοῦλον, κηδεμόνα δὲ οὐχὶ ἀπολύτως ἀλλ' ἐν σχέσει πρὸς τὸν κηδεμονευόμενον, κτλ.

3) κοινὰ ἢ ἴδια, ὅταν ἀνήκωσιν εἰς πάσας τὰς ἐννοίας ἢ εἰς τινὰς μόνον. Οὕτω τὸ γνῶρισμα θνητότης καὶ ὀρθότητος (ὄρα Ξεν. Ἀπομ. Α', δ', 11) ἐν τῇ ἐννοίᾳ ἄνθρωπος ἢ τὸ δίχειρα ἢ δίπουν εἶναι κτλ., εἶνε γνῶρισμα κοινόν, τὸ δὲ μακρόχειρ ἢ σοφός ἐν τῇ ἐννοίᾳ ἄνθρωπος ἢ τὸ καρποφόρον εἶναι ἐν τῇ ἐννοίᾳ φυτὸν εἶνε ἴδιον γνῶρισμα.

4) καταφατικὰ ἢ ἀποφατικὰ, ὅταν ἐν τῇ ἐννοίᾳ τινὸς καταφάσκηται ἢ ἀποφάσκηται τι γνῶρισμα· οὕτως ἐν τῇ ἐννοίᾳ θεὸς καταφάσκεται τὸ πάνσοφος, παντοδύνα-

μος, πανάγαθος, ἐν δὲ τῷ ἄπειρος καὶ ἀθάνατος ἀποφάσκειται τὸ γνῶρισμα πέρασ καὶ θάνατος.

ΠΛΑΤΟΣ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ

§ 19. Πλάτος τῆς ἐννοίας λέγεται τὸ σύνολον πάντων τῶν ὑποκειμένων (προσώπων ἢ πραγμάτων), ἅτινα ἀνήκουσι τῇ ἐννοίᾳ. Οὕτω πλάτος τῆς ἐννοίας «ἄνθρωπος» εἶνε εἷς ἕκαστος ἄνθρωπος, ἦτοι ὁ Γεώργιος, ὁ Ἰωάννης, ὁ Δημήτριος, ὁ Θεόδωρος, ὁ Νικόλαος, ἡ Ἑλένη, ἡ Ἀνδρομάχη, κτλ., τὸ δὲ πλάτος τῆς ἐννοίας «δένδρον» εἶνε ἐν ἕκαστον δένδρον, ἦτοι μηλέα, πελέα, πεύκη, ἐλάτη, κτλ., τὸ δὲ πλάτος τῆς ἐννοίας «βοῦς» καὶ «ἵππος» εἶνε εἷς ἕκαστος βοῦς καὶ εἷς ἕκαστος ἵππος, κτλ.

§ 20. Ἡ γενικὴ ἐννοία ἔχει πλάτος, ἡ δὲ ἀπολύτως εἰδικὴ (ἀτομικὴ) δὲν ἔχει. Ἐκ τῆς γενικῆς ἐννοίας ἀποτελεῖται τὸ γένος, ἐκ δὲ τῆς εἰδικῆς τὸ εἶδος. Εἶνε δὲ γένος μὲν ἡ ἢ καθολικὴ ἐννοία, ἣτις περιλαμβάνει ὑφ' ἑαυτὴν πολλὰ εἶδη ἀποτελοῦντα τὸ πλάτος αὐτῆς, ὡς ἡ ἐννοία ζῶον, ἣτις περιλαμβάνει ὡς εἶδη τὸν ἄνθρωπον, τὸν ἵππον, τὴν ἔλαφον, τὸν λέοντα, τὸν κύνα, κτλ. Εἶδος δὲ εἶνε αἱ εἰδικαὶ ἐννοιαί, ἐξ ὧν ἀποτελεῖται ἡ γενικὴ ἐννοία, ὡς αἱ ἐννοιαὶ ἄνθρωπος, ἵππος, ἔλαφος, λέων, κύων, κτλ., ἐξ ὧν ἀποτελεῖται ἡ γενικὴ ἐννοία ζῶον.

§ 21. Αἱ γενικαὶ ἐννοιαὶ λέγονται ὑπερκείμεναι ἢ ὑπερβεβηκυῖαι, ὡς ἡ ἐννοία ζῶον ὡς πρὸς τὰς ἐννοίας ἄνθρωπος, ἵππος, ἔλαφος, λέων, κύων, κτλ., αἱ δὲ εἰδικαὶ ἐννοιαὶ αἱ ἀποτελοῦσαι τὸ πλάτος λέγονται ὑποβεβηκυῖαι, ὑποκείμεναι, ὑποτεταγμέναι, ὡς αἱ ἐννοιαὶ ἄνθρωπος, ἵππος, ἔλαφος, λέων, κύων, κτλ., ὡς πρὸς τὴν ἐννοίαν ζῶον.

§ 22. Τὸ γένος καὶ εἶδος εἶνε ὀνόματα σχετικὰ· διότι ἡ

αὐτὴ ἔννοια δύναται γὰ εἶνε γένος μὲν ὡς πρὸς τὰς ὑποκει-
 μένας ἔννοιαι, εἶδος δὲ ὡς πρὸς τὰς ὑπερκειμένας. Οὕτως ἡ
 ἔννοια ἄνθρωπος εἶνε γένος μὲν ὡς πρὸς τὰς ἔννοιαι
 Γεώργιος, Ἰωάννης, Δημήτριος, Θεόδωρος, Νι-
 κόλαος, Ἐλένη, Ἀνδρομάχη, κτλ., εἶδος δὲ ὡς πρὸς
 τὴν ἔννοιαν ζῶον.

§ 23. Ἡ ἔννοια, ἣτις εἶνε ἀείποτε γένος, οὐδέποτε δὲ εἶ-
 δος, λέγεται γένος γενικώτατον, ἡ δ' ἔννοια, ἣτις εἶνε
 ἀείποτε εἶδος, οὐδέποτε δὲ γένος, καλεῖται εἶδος εἰδικώ-
 τατον. Οὕτως ἐν τῇ κλίμακι, ὄν, ὄν φυσικόν, ἐνόρ-
 γανον, φυτόν, δένδρον, μηλέα, αὕτη ἡ μηλέα,
 τὸ μὲν ὄν εἶνε γένος γενικώτατον, (ἢ ἀπολύτως γενικὴ ἔν-
 νοια), τὸ δὲ αὕτη ἡ μηλέα εἶδος εἰδικώτατον (ἢ ἀπολύτως
 εἰδικὴ ἔννοια).

§ 24. Ἡ ἔννοια, ἣτις εἶνε ἰδιαίτερον γνώρισμα τοῦ εἶδους,
 καλεῖται εἰδοποιὸς διαφορᾶ. Αὕτη ἀφαιρουμένη ἐκ
 τοῦ εἶδους ἀποτελεῖ τὸ γένος, προστιθεμένη δὲ εἰς τὸ γένος
 ἀποτελεῖ τὸ εἶδος, ὡς ἡ ἔννοια «λογικόν» ἀφαιρουμένη ἐκ
 τοῦ «ζῶον λογικόν», ἀποτελοῦντος τὴν ἔννοιαν εἶδους
 (ἄνθρωπος), παράγει τὴν ἔννοιαν τοῦ «ζῶον», ἣτις
 εἶνε ἔννοια γένους, προστιθεμένη δὲ τῇ ἔννοια τοῦ γένους
 «ζῶον» ἀποτελεῖ τὴν ἔννοιαν τοῦ εἶδους τοῦ «ζῶον λο-
 γικόν». Οὕτω δὲ διὰ τῆς ἀφαιρέσεως τῆς εἰδοποιοῦ διαφο-
 ρᾶς φθάνομεν εἰς τὰ ὑπερκείμενα γένη, διὰ δὲ τῆς προσθέ-
 σεως εἰς τὰ ὑποκείμενα εἶδη, ὡς ἐξῆς.

α') ὄν, ὄν φυσικόν, ἐνόργανον, φυτόν, δένδρον, μηλέα, αὕτη ἡ
 [μηλέα.

δι' ἀφαιρέσεως

- ὄν, ὄν φυσικόν, ἐνόργανον, φυτόν, δένδρον, μηλέα,
- ὄν, ὄν φυσικόν, ἐνόργανον, φυτόν, δένδρον,
- ὄν, ὄν φυσικόν, ἐνόργανον, φυτόν,
- ὄν, ὄν φυσικόν, ἐνόργανον,
- ὄν, ὄν φυσικόν,
- ὄν,

β') ὄν

διὰ
προσθέσεως

ὄν, ὄν φυσικόν,
 ὄν, ὄν φυσικόν, ἐνόργανον,
 ὄν, ὄν φυσικόν, ἐνόργανον, φυτόν,
 ὄν, ὄν φυσικόν, ἐνόργανον, φυτόν, δένδρον,
 ὄν, ὄν φυσικόν, ἐνόργανον, φυτόν, δένδρον, μηλέα,
 ὄν, ὄν φυσικόν, ἐνόργανον, φυτόν, δένδρον, μηλέα,
 αὕτη ἢ μηλέα.

Ἡ ἔννοια θέωρουμένη κατὰ βάθος καὶ Πλάτος

§ 25. Τὸ βάθος καὶ πλάτος ἐννοίας τινὸς ἔχουσι πρὸς ἀλλήλα ἀντίστροφον λόγον, ἤτοι ὅσῳ μεῖζον τὸ βάθος, τοσοῦτῳ ἔλασσον τὸ πλάτος, καὶ ἀντιστρόφως ὅσῳ ἔλασσον τὸ βάθος, τοσοῦτῳ μεῖζον τὸ πλάτος. Οὕτω λέγοντες ὅτι «ὁ ἄνθρωπος ἐστὶ ζῷον λογικόν» περιλαμβάνομεν πάντας τοὺς ἀνθρώπους πάσης φυλῆς· διότι ἡ λογικότης εἶνε κοινὸν γνώρισμα πάντων τῶν ἀνθρώπων. Λέγοντες δὲ ὅτι «ὁ ἄνθρωπος ἐστὶ ζῷον λογικόν, λευκός» ἐλαττοῦμεν τὸ πλάτος· διότι ἀναγκαζόμεθα ν' ἀποκλείσωμεν τοὺς μὴ λευκοὺς ἀνθρώπους. Αὐξάνοντες δ' ἔτι τὸ βάθος καὶ λέγοντες ὅτι «ὁ ἄνθρωπος ἐστὶ ζῷον λογικόν, λευκός, πεπαιδευμένος» ἐλαττοῦμεν ἔτι μᾶλλον τὸ πλάτος· διότι πλὴν τῶν μὴ λευκῶν ἀποκλείονται καὶ πάντες οἱ μὴ πεπαιδευμένοι (οἱ ἄμαθεῖς). Λέγοντες δὲ ὅτι «ὁ ἄνθρωπος ἐστὶ ζῷον λογικόν, λευκός, πεπαιδευμένος, Χριστιανός» ἐλαττοῦμεν ἔτι μᾶλλον τὸ πλάτος ἀποκλείοντες πλὴν τῶν ἄλλων καὶ πάντας τοὺς μὴ Χριστιανούς κτλ.

§ 26. Ἡ γνώσις τοῦ βάρους καὶ πλάτους ἐννοίας τινὸς καθιστᾷ τὴν ἐννοίαν σαφῆ καὶ εὐδιάκριτον ἀπὸ πάσης ἄλλης. Τὸ βάθος δὲ καὶ πλάτος ἐν τῇ ψυχολογικῇ ἐννοίᾳ δὲν εἶνε

πλήρες, ὡς εἶνε ἐν τῇ λογικῇ ἐννοίᾳ, οὐ ἔνεκα καὶ διαφέρουσιν ἀλλήλων ἢ ψυχολογικῇ καὶ λογικῇ ἐννοίᾳ. Ἡ λογικὴ ἐννοία περιλαμβάνουσα πάντα τὰ κοινὰ γνωρίσματα χωρίζει τὰ οὐσιώδη ἀπὸ τῶν ἐπουσιωδῶν γνωρισμάτων, ὅπερ δὲν συμβαίνει ἐν τῇ ψυχολογικῇ ἐννοίᾳ. Ἡ λογικὴ ἐννοία εἶνε ἀείποτε ἢ αὐτῇ, ἐν ᾧ ἡ ψυχολογικὴ μεταβάλλεται κατὰ τὸν βαθμὸν τῆς μορφώσεως καὶ τὰς βιοτικὰς σχέσεις τοῦ ἀνθρώπου. Διότι κατὰ τὸν σχηματισμὸν τῆς ψυχολογικῆς ἐννοίας δὲν ὑπέπεσεν εἰς τὰς αἰσθήσεις ὅλος ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνηκόντων τῇ αὐτῇ ἐννοίᾳ ὑποκειμένων, ἀλλὰ μικρὸς μόνον ἀριθμὸς, διὰ δὲ τοῦτο προϊόντος τοῦ χρόνου ὁ ἄνθρωπος βλέπων καὶ ἄλλα πλείονα ὁμογενῆ ὑποκείμενα ἀναγκάζεται νὰ μεταβάλλῃ τὰ περὶ αὐτῆς γνωρίσματα. Ὁ μόνον μικρὰς καὶ πλινθίνας οἰκίας ἰδὼν ἀναγκάζεται νὰ μεταβάλλῃ τὴν περὶ οἰκίας ἐννοίαν, ὅταν ἴδῃ μεγάλας, ὑψηλὰς καὶ μαρμαρίνας οἰκίας, κτλ.

β') Ἡ ἐννοία πρὸς ἄλλας ἐννοίας θεωρουμένη.

§ 27. Ἐν τῇ συγκρίσει δύο ἢ περισσοτέρων ἐννοιῶν πρὸς ἀλλήλας δύναται νὰ ὑπάρχῃ

- 1) ταυτότης καὶ ἑτερότης.
- 2) συμφωνία καὶ ἀσυμφωνία ἢ ἀντίθεσις.
- 3) ὑπαλληλία καὶ συναλληλία.

α') Ταυτότης καὶ ἑτερότης.

§ 28. Τὸ βάθος δύο ἢ περισσοτέρων ἐννοιῶν δύναται νὰ εἶνε ἢ τὸ αὐτὸ ἢ ἕτερον. Ἐννοιαὶ δὲ ἔχουσαι τὸ αὐτὸ βάθος, ἢτοι τὰ αὐτὰ γνωρίσματα, καλοῦνται αἰ αὐταὶ ἢ ταυτοβαθεῖς, ὡς ὅταν $A = \alpha + \beta + \gamma$ καὶ $B = \alpha + \beta + \gamma$, τότε καὶ A εἶνε ταυτὸν τῷ B . Ἐννοιαὶ δὲ ὅλως αἰ αὐταὶ δὲν ὑπάρχουσι, διότι τότε δὲν θὰ διεκρίνοντο, ἀλλ' ἐννοιαὶ σημαίνουσαι τὸ αὐτὸ ὑπὸ διάφορον γλωσσικὸν τύπον, ὡς τρίγωνον καὶ σχῆμα τρίπλευρον, ἀστὴρ καὶ σῶμα

ο ὄρα νιον, ἄκτις καὶ ἡμιδιάμετρος, ἄνθρωπος καὶ ζῶον λογικόν, κτλ. Αὐταὶ λέγονται καὶ ἰσοδύναμοι καὶ δύνανται ν' ἀντικαταστήσωσιν ἀλλήλας, ὡς «Θεὸς παντοδύναμος» καὶ «Θεὸς πάντα δυνάμενος», κτλ.

ΣΗΜ. Οἱ συνώνυμοι ὄροι δὲν εἶνε πάντῃ οἱ αὐτοί, διότι ἡ αὐτὴ ἔννοια παρίσταται ὑπὸ διάφορον ὄψιν καὶ σχέσιν, ὡς ἄλλος καὶ ἕτερος, πόλις καὶ ἄστυ, βούλομαι καὶ θέλω, κτλ.

§ 29. Αἱ ἔννοιαι αἱ μὴ οὔσαι αἱ αὐταὶ θὰ εἶνε ἡ συγγενεῖς πρὸς ἀλλήλας ἢ διάφοροι ἀλλήλων (ἢ ἀσύγκριτοι).

§ 30. Συγγενεῖς ἔννοιαι καλοῦνται αἱ ἔχουσαι ἐν τοῦλάχιστον κοινὸν γνώρισμα, ὡς χιῶν, σάκχαρις, σινδὼν (κατὰ τὸ λευκὸν χροῶμα).

§ 31. Διάφοροι (ἢ ἀσύγκριτοι) ἔννοιαι λέγονται αἱ οὐδὲν κοινὸν γνώρισμα ἔχουσαι, ὡς ἄνθρωπος καὶ λίθος· ζῶον καὶ δικαιοσύνη.

§ 32. Ἡ συγγένεια καὶ διαφορὰ τῶν ἐννοιῶν δύναται νὰ εἶνε ποικίλη διότι ὑπάρχουσι πλείονα ἢ ὀλιγώτερα κοινὰ γνωρίσματα. Διὰ τοῦτο αἱ συγγενεῖς ἔννοιαι λαμβάνουσι διάφορα ὀνόματα καλούμεναι.

1) Ὅμοιαι ἔννοιαι, διὰ τὰ κοινὰ γνωρίσματα εἶνε πλείονα τῶν διαφορῶν, ὡς τρίγωνον καὶ τετράγωνον ἔχουσι 3 κοινὰ (σχῆμα, γωνίας, πλευρὰς) καὶ 2 διάφορα (ἀριθμὸν γωνιῶν καὶ πλευρῶν).

2) Ὅμογενεῖς ἢ ἕτερογενεῖς ἔννοιαι, διὰ τὸ ἀνήκωσιν εἰς τὸ αὐτὸ ἢ διάφορον γένος, ὡς τρίγωνον καὶ κύκλος, ἄνθρωπος καὶ ἵππος εἶνε ὁμογενεῖς ἔννοιαι, τρίγωνον καὶ ἵππος, ζῶον καὶ δικαιοσύνη εἶνε ἕτερογενεῖς.

3) Ὅμοειδεῖς ἢ ἕτεροειδεῖς ἔννοιαι, διὰ τὸ ἀνήκωσιν εἰς τὸ αὐτὸ ἢ διάφορον εἶδος, ὡς ἀνὴρ καὶ γυνή,

ἵππος καὶ λέων εἶνε ὁμοειδεῖς ἔννοιαι, ἄνθρωπος καὶ ἵππος εἶνε ἑτεροειδεῖς (διότι ὁ ἄνθρωπος εἶνε εἶδος τῶν ἀνθρώπων, ὁ δὲ ἵππος τῶν ἀλόγων ζώων), ἀλλὰ καὶ ὁμογενεῖς (διότι ἀμφότερα ὑπάγονται εἰς τὸ γένος ζῶον).

β') συμφωνία καὶ ἀσυμφωνία τῶν ἐννοιῶν.

§ 33. Ἐννοιαί, αἵτινες δύνανται νὰ συνυπάρχωσιν ἐν τῷ βάρθει ἐννοίας τινὸς ἑτέρας, λέγονται σύμφωνοι, συνιοῦσαι, συμβιβασταί, ὡς ἡ λευκότης καὶ ἡ γλυκύτης εἶνε ἔννοιαι σύμφωνοι ἐν τῇ σακχάρει, ἡ ξανθότης καὶ γλυκύτης ἐν τῷ μέλιτι, ἡ ἐρυθρότης καὶ ἡ θερμότης ἐν τῷ πυρί, ὁ πλοῦτος καὶ ἡ ὑγίεια ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, κτλ. Ἐννοιαὶ δέ, αἵτινες ἀδυνατοῦσι νὰ συνυπάρχωσιν ἐν τῷ βάρθει ἐννοίας τινὸς ἑτέρας, καλοῦνται ἀσυμβίβαστοι, ἀντικείμεναι ἢ ἀντίθετοι, ὡς ὑγιῆς καὶ ἀσθενής, ξανθὸς καὶ κνανοῦς, ἀρετὴ καὶ κακία, κίνησις καὶ ἡρεμία, στρογγύλος καὶ γωνιαῖος, κτλ.

§ 34. Ἡ ἀσυμφωνία τῶν ἐννοιῶν ἢ ἀντίθεσις εἶνε διττή

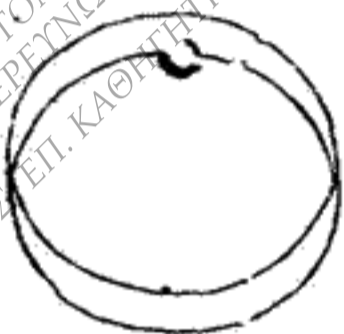
1) Καθαρῶς ἀρνητικὴ ἢ ἀπόλυτος ἀντίθεσις εἶνε, ὅτε αἱ ἔννοιαι ἀντίκεινται πρὸς ἀλλήλας ὡς τὸ ναὶ καὶ τὸ οὐ καὶ τῆς μιᾶς τιθεμένης αἴρεται ἡ ἑτέρα· εἶνε δὲ αὕτη διμελής, ὡς ἄνθρωπος καὶ οὐκ ἄνθρωπος, λευκὸς καὶ οὐ λευκός, μέλας καὶ οὐ μέλας, θνητὸς καὶ ἀθάνατος, ζωὴ καὶ θάνατος, ἡμέρα καὶ νύξ, ἀρετὴ καὶ κακία, καλὸς καὶ αἰσχροός, ἀγαθὸς καὶ κακός, κτλ.

2) Σχετικὴ ἀντίθεσις ἢ ἐναντιότης εἶνε, ὅτε τὰ μέλη εἶνε πλείονα τῶν δύο, ἢ δὲ σχέσις τῶν ἐννοιῶν τοιαύτη, ὥστε ἡ μία νὰ μὴ εἶνε ἄριστος τῆς ἑτέρας, ἀλλ' ὅτε εἶνε δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ καὶ τρίτον τι, ὡς ἐνεστὼς καὶ παρελθὼν (ἐνθα δύναται νὰ ὑπάρξῃ καὶ μέλλον), φιλόλογος

καὶ σπάταλος (ἔνθα καὶ οἰκονόμος), χειμῶν καὶ
φῆρος (ἔνθα καὶ ἔαρ καὶ φθινόπωρον), ἄρσενικὸν
καὶ οὐδέτερον γένος (ἔνθα καὶ θηλυκόν), ἀλαζο-
νεία καὶ εἰρωνεία (ἔνθα καὶ ἀλήθεια), ἀσωτία καὶ
ἀνελευθερία (ἔνθα καὶ ἐλευθεριότης), κτλ.

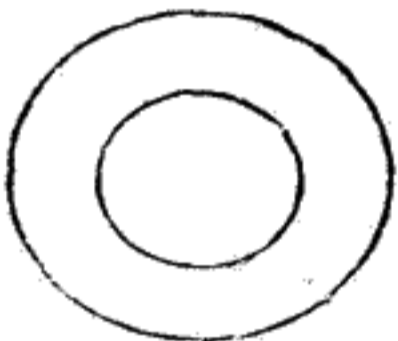
γ) Ὑπαλληλία καὶ συναλληλία ἐννοιῶν.

§ 35. Αἱ ἐννοιαὶ κατὰ τὸ πλάτος αὐτῶν λαμβάνουσι διαφο-
ρους ὀνομασίας ὀνομαζόμεναι.

1) Ἐπάλληλοι ἢ ἰσοπλατεῖς, ὅ-
ταν ἔχωσι τὸ αὐτὸ πλάτος, ὡς ἄνθρωπος
καὶ ζῶον λογικόν, ἄρτιος καὶ διὰ
τοῦ 2 διαιρετὸς ἀριθμὸς, τρίγω-
νον καὶ τρίπλευρον. Παρίστανται δὲ
διὰ δύο κύκλων ἴσων, οἵτινες τιθέμενοι ἐπ'

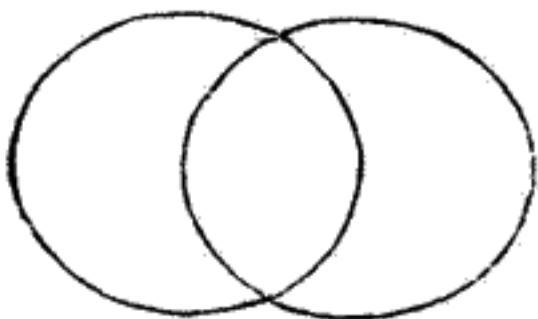
ἀλλήλων συμπίπτουσιν.

2) Ὑπάλληλοι, ὅταν ἡ ἐτέρα πε-
ριέχη ὑφ' ἑαυτὴν τὴν ἐτέραν ὡς μέρος τι
τοῦ πλάτους αὐτῆς. Ἡ περιέχουσα κα-
λεῖται ἐννοια ὑπερβεβηκυῖα ἢ ὑπερ-
κειμένη, ἡ δὲ περιεχομένη ὑποβε-
βηκυῖα ἢ ὑποκειμένη, ὡς ζῶον

καὶ ἄνθρωπος, ἄνθρωπος καὶ ἀνήρ, κτλ. Παρίσταν-
ται δὲ διὰ δύο κύκλων ἀνίσων, ὧν ὁ ἐλάσσων περιέχεται ἐντὸς
τοῦ μείζονος.

3) Ἐπαλλάσσομαι ἢ ἐπικοινωνοῦμαι, ὅταν

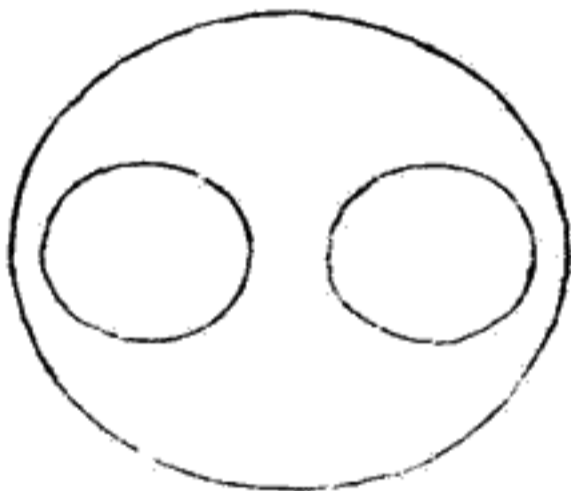
ποῦ μὲν ἔχωσι τὸ αὐτὸ πλάτος, ποῦ
δὲ διάφορον, ὡς Εὐρωπαῖος
καὶ Χριστιανός, ἔνθα τινὲς Εὐ-
ρωπαῖοι εἶνε χριστιανοὶ καὶ τινες
χριστιανοὶ εἶνε Εὐρωπαῖοι. Παρί-
στανται δὲ διὰ δύο κύκλων τεμνόν-

των ἀλλήλους.

4) Παράλληλοι ἢ διεζευγμένοι, ὅταν οὐδαμοῦ ἐφάπτονται ἀλλήλων κατὰ πλάτος, ὡς φυτόν καὶ ζῶον, κύκλος καὶ τετράγωνον, ζῶον καὶ σκυῆ. Παρίστανται δὲ διὰ δύο κύκλων παραλλήλως κειμένων. Δύναται ὁμοῦς ἐννοιαὶ παράλληλοι ν' ἀποτελέσωσι τὸ πλάτος ἄλλης ὑπερβεβηκυίας ἐννοίας, ὡς φυτόν καὶ ζῶον ἐν τῇ ἐννοίᾳ ἐνόργανον ὄν, κύκλος καὶ τετράγωνον ἐν τῇ ἐννοίᾳ σχῆμα, καὶ τότε γίνονται συνάλληλοι.

5) Συνάλληλοι, ὅταν ἀποτελεῶσιν ἄλλης ὑπερβεβηκυίας ἐννοίας κατὰ τὸν αὐτὸν βαθμὸν τὸ πλάτος, ὡς ἐλαία, σκυῆ, ἀμυγδαλῆ ἐν τῇ ἐννοίᾳ δένδρον, ἀνήρ καὶ γυνή ἐν τῇ ἐννοίᾳ ἄνθρωπος. Παρίστανται δὲ διὰ πολλῶν κύκλων περιεχομένων ἐντὸς μείζονος. Αἱ ἐννοιαὶ αἱ ἀποτελοῦσαι τὸ πλάτος κατὰ τὸν αὐτὸν βαθμὸν λέγονται ὁμοταγεῖς· διότι καὶ τὸ σκυῆ καὶ ζῶον τάσσονται ἐν τῷ πλάτει τῆς ἐννοίας ὁργανικὸν ὄν, δὲν εἶνε ὁμοῦς ὁμοταγεῖς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΠΕΡΙ ΚΡΙΣΕΩΝ

§ 36. Ἡ σύνδεσις δύο ἐννοιῶν πρὸς ἀλλήλας ὡς ὑποκειμένου καὶ κατηγορουμένου ἢ ὁ χωρισμὸς αὐτῶν ἀπ' ἀλλήλων λέγεται κρίσις, ὡς «ὁ πίναξ ἐστὶ τετράπλευρος» καὶ «ἡ μηλέα ἐστὶ δένδρον» καὶ «ὁ Ἄρις

στείδης ἐστὶ δίκαιος» καὶ «ὁ ψεύστης οὐκ ἐστὶν ἐπαινετός» καὶ «ὁ ἀμελής μαθητὴς οὐκ ἐστὶν ἀγαπητός». Ἡ δὲ διὰ λέξεων ἔκφρασις κρίσεως λέγεται ἐν τῇ Γραμματικῇ λόγος καὶ πρότασις.

§ 37. Ἐν ἐκόσῃ κρίσει ὑπάρχει ὕλη καὶ εἶδος. Καὶ ὕλη μὲν εἶνε ἡ διοριζομένη ἔννοια τοῦ ὑποκειμένου καὶ ἡ διορίζουσα τοῦ κατηγορουμένου· εἶδος δὲ ὁ τρόπος τῆς συνδέσεως τῆς ἔννοιᾶς τοῦ ὑποκειμένου καὶ κατηγορουμένου, ἣτις γίνεται διὰ τοῦ λεγομένου συνδευτικοῦ. ἦτοι διὰ τοῦ «ἐστὶν» ἢ διὰ τοῦ «οὐκ ἐστὶν». Ἡ δὲ Λογικὴ κυρίως ἀσχολεῖται περὶ τὸ εἶδος τῶν κρίσεων. Εἶνε δὲ ὁ τύπος τῶν κρίσεων « Y ἐστὶ K » καὶ « Y οὐκ ἐστὶ K », ἐνθα Y = ὑποκείμενον καὶ K = κατηγορούμενον.

§ 38. Ἐν τῷ περὶ κρίσεων κεφαλαίῳ εἶνε ἐξεταστέα τὰ ἐξῆς τρία· 1) οἱ θεμελιώδεις νόμοι τοῦ διανοεῖσθαι· 2) ἡ κρίσις καθ' ἑαυτὴν θεωρουμένη· 3) ἡ κρίσις ἐν σχέσει πρὸς ἄλλας κρίσεις θεωρουμένη.

Α') Θεμελιώδεις νόμοι τοῦ διανοεῖσθαι

§ 39. Οἱ θεμελιώδεις νόμοι τοῦ διανοεῖσθαι εἶνε τέσσαρες· 1) ὁ νόμος τῆς ταυτότητος· 2) ὁ νόμος τῆς ἀντιφάσεως· 3) ὁ νόμος τῆς τοῦ τρίτου ἀποκλείσεως· 4) ὁ νόμος τοῦ ἀποχρῶντος λόγου.

§ 40. Ὁ νόμος τῆς ταυτότητος ἐκφράζεται διὰ τοῦ τύπου τῆς κρίσεως « A ἐστὶν A », δι' οὗ σημαίνεται ὅτι πᾶν τὸ τιθέμενον ἐν τῇ διανοίᾳ εἶνε αὐτὸ τοῦτο καὶ οὐχὶ ἄλλο τι καὶ καθόλου πᾶν ὑποκείμενον εἶνε κατηγορούμενον ἑαυτοῦ, ὡς «ὁ ἄνθρωπος ἐστὶν ἄνθρωπος» καὶ «ὁ Ἄριστείδης ἐστὶν Ἄριστείδης». Ἐὰν δὲ τὸ ὑποκείμενον σύγκεται ἐκ μερῶν, τότε ὁ τύπος εἶνε « A ἐστὶν $\alpha + \beta + \gamma$ » ἢ « $A = \alpha + \beta + \gamma$ », ἐξ οὗ ἐξάγομεν τὰ ἐξῆς ἀξί-

ώματα· 1) τὸ ὅλον εἶνε ἴσον πρὸς τὰ μέρη αὐτοῦ. 2) τὸ ὑποκείμενον εἶνε ἴσον πρὸς τὰς ιδιότητες αὐτοῦ. 3) ἡ ἔννοια εἶνε ἴση πρὸς τὰ γνωρίσματα αὐτῆς. 4) τὸ γένος εἶνε ἴσον πρὸς τὰ εἶδη αὐτοῦ.

§ 41. Ὁ νόμος τῆς ἀντιφάσεως ἐκφράζεται διὰ τοῦ τύπου τῆς κρίσεως «*A οὐκ ἔστιν οὐκ A*» καὶ «*ὁ Σωκράτης οὐκ ἔστιν οὐ Σωκράτης*». Σημαίνεται δὲ τὸ αὐτό, ὅπερ καὶ διὰ τοῦ νόμου τῆς ταυτότητος, ἀλλὰ διατυπῶνται τοῦτο ἀρνητικῶς. Ὁ νόμος οὗτος καλούμενος καὶ ἀρχὴ τῆς ἀποφασκούσης θέσεως διδάσκει νὰ μὴ τιθώμεθά τι ἐν τῇ διανοίᾳ καὶ συγχρόνως αἴρωμεν αὐτό· διότι *A* καὶ οὐκ *A* ἀναιροῦσιν ἀλληλα. Παράδειγμα δὲ κάλλιστον τοῦ νόμου τῆς ἀντιφάσεως εἶνε τὸ τοῦ Πλάτωνος «*Ἄδικεῖ Σωκράτης θεοὺς οὐ νομίζων, ἀλλὰ θεοὺς νομίζων*» (Ἀπολογ. Σωκρ. σ. 27, α).

§ 42. Ὁ νόμος τῆς τοῦ τρίτου (ἢ μέσον) ἀποκλείσεως ἐκφράζεται διὰ τοῦ τύπου τῆς κρίσεως «*ἢ ἔστιν A ἢ οὐκ ἔστιν*» καὶ «*ἢ ἔστι Θεὸς ἢ οὐκ ἔστιν*». Σημαίνεται δὲ ὅτι ἡ θέσις καὶ ἡ ἄρσις τοῦ αὐτοῦ πράγματος δὲν ἐπιτρέπεται, ἀλλὰ μόνον ἡ θέσις ἢ ἡ ἄρσις· τρίτον δὲ τῆ μέσον δὲν ὑπάρχει. Ὁ νόμος οὗτος περιλαμβάνει τοὺς δύο προτέρους νόμους, τὸν τῆς ταυτότητος καὶ ἀντιφάσεως, καὶ ἐν πάσῃ διανοήσει δύο μόνον τρόποι ὑπάρχουσιν, ὁ τῆς καταφάσεως καὶ ἀντιφάσεως.

Κάλλιστον παράδειγμα τῆς τοῦ τρίτου (ἢ μέσον) ἀποκλείσεως εἶνε ὁ λόγος, ὃν ἔλεγεν ὁ Κλέαρχος πρὸς τοὺς Ἕλληνας τοὺς μισθοφόρους τοῦ νεωτέρου Κύρου· «*ἐπεὶ δ' ὑμεῖς οὐ βούλεσθε συμπορεύεσθαι, ἀνάγκη δὴ μοι ἢ ὑμᾶς προδόντα τῇ Κύρου φιλικῶς ἢ πρὸς ἐκεῖνον ψευδάμενον μεθ' ὑμῶν ἰέναι*» (Ξενοφ. Ἀναβ. Α', γ', 5).

Διὰ τοῦ νόμου τούτου ἐκ τοῦ ψεύδους τῆς μιᾶς κρίσεως.

συμπεραίνομεν τὴν ἀλήθειαν τῆς ἀντιφατικῶς αὐτῇ ἀντικει-
μένης κρίσεως. Ὁ Κικέρων ἐξαίρων τὴν ἐν τῇ Λογικῇ χρη-
σιμότητα τοῦ νόμου τούτου καλεῖ αὐτὸν θεμέλιον τῆς
διαλεκτικῆς (fundamentum dialecticae).

§ 43. Ὁ νόμος τοῦ ἀποχρῶντος λόγου διδάσκει
μηδὲν τίθει ἐν τῇ διανοίᾳ ἄνευ ἀποχρῶντος λό-
γου. Ἴνα βεβαιωθῆ τις, ἂν τὸ Α εἴνε ἴσον τῷ Β ἢ δὲν εἴνε
ἴσον τῷ Β, εἴνε ἀνάγκη νὰ ὑπάρχωσι καὶ ἀποχρῶν-
τες λόγοι. Λόγος δ' εἴνε ἀλήθειά τις, ἐξ ἧς γινώσκομεν
διὰ τί τίθεται τι ἐν τῇ ἡμετέρᾳ διανοίᾳ ἢ αἴρεται. Ὁ
λόγος δ' οὗτος λέγεται λόγος γνωστικός, διακρίνε-
ται δ' ἄλλου λόγου, ὅστις λεγόμενος λόγος αἰτιώδης
ἢ αἰτία σημαίνει τὴν δύναμιν, δι' ἧς παράγεται τι πραγμα-
τικὸν μὴ ὑπάρχον πρότερον. Ὁ γνωστικὸς λόγος ἢ ἀπλῶς
ὁ λόγος, δι' ὃν οἱ Ἀθηναῖοι ἐξωστράκιζον τοὺς ἐπιφανεῖς
Ἀθηναίους, ἦτο ὁ φόβος, μὴ οὗτοι γένωνται τύραννοι τῆς
πόλεως τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ αἰτιώδης δὲ λόγος τῆς δημιουργί-
ας τοῦ κόσμου εἴνε ὁ Θεός. Ὁ αἰτιώδης λόγος ἐν τῇ Γραμ-
ματικῇ λέγεται αἷτιον καὶ ἐκφέρεται ἐν μὲν τοῖς ἐνεργητι-
κοῖς ῥήμασι κατ' ὀνομαστικὴν ὡς ὑποκείμενον, ἐν δὲ τοῖς
παθητικοῖς κατὰ γενικὴν ἐμπρόθετον ἢ δοτικὴν τὴν ἀποτε-
λοῦσαν τὸ λεγόμενον ποιητικὸν αἷτιον, τὸ δὲ ἀποτέλεσμα
(ἢ αἷτια τὸν) ἐκφέρεται ἐν τοῖς ἐνεργητικοῖς κατ' αἷτια-
τικὴν, δηλωτικὴν οὖσαν τοῦ αἷτιατοῦ, ὡς «ὁ Θεὸς ἔ-
κτισε τὸν κόσμον» καὶ «ὁ κόσμος ἐκτίσθη ὑπὸ
τοῦ Θεοῦ».

§ 44. Ὅταν διανοώμεθα περὶ τινος κατὰ πρῶτον μεταχειρι-
ζόμεθα τὸν νόμον τῆς τοῦ τρίτου ἀποκλείσεως, εἶτα δὲ τὸν
νόμον τοῦ ἀποχρῶντος λόγου, μετὰ δὲ ταῦτα τὸν τῆς ταυ-
τότητος καὶ ἀντιφάσεως. Δηλ. διανοούμενοι ἀμφιταλαντευό-
μεθα περὶ τὴν παραδοχὴν ἢ μὴ τοῦ πράγματος, εὐρόντες δ' εἶτα
τὸν ἀποχρῶντα λόγον παραδεχόμεθα ἢ ἀπορρίπτομεν αὐτό.

Β') Ἡ κρίσις θεωρουμένη καθ' ἑαυτήν.

§ 45. Πᾶσα κρίσις καθ' ἑαυτήν θεωρουμένη δύναται νὰ ἐξετάζηται κατὰ διαφόρους τρόπους, ἤτοι κατὰ ποιόν, κατὰ ποσόν, κατ' ἀναφορὰν καὶ κατὰ τρόπον. Ὅθεν ἔχομεν 1) κρίσεις κατὰ ποιόν. 2) κρίσεις κατὰ ποσόν. 3) κρίσεις κατὰ ποιόν ἅμα καὶ ποσόν. 4) κρίσεις κατ' ἀναφορὰν καὶ 5) κρίσεις κατὰ τρόπον.

1) Κρίσεις κατὰ ποιόν.

§ 46. Αἱ κατὰ ποιόν κρίσεις εἶνε δύο εἰδῶν, καταφατικαὶ (ἢ θετικαὶ) καὶ ἀποφατικαὶ (ἢ ἄρνητικαί).

§ 47. Καταφατικὴ κρίσις λέγεται ἡ κρίσις, καθ' ἣν ἡ ἔννοια τοῦ κατηγορουμένου ἀποδίδεται εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ ὑποκειμένου (καταφάσκειται κατ' αὐτοῦ), ὡς «ὁ Ἀριστείδης ἐστὶ δίκαιος» καὶ «ὁ Σωκράτης ἐστὶ φιλόσοφος».

§ 48. Ἀποφατικὴ κρίσις λέγεται ἡ κρίσις, καθ' ἣν ἡ ἔννοια τοῦ κατηγορουμένου δὲν ἀποδίδεται εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ ὑποκειμένου (ἀποφάσκειται ἀπ' αὐτοῦ), ὡς «ὁ Φίλιππος οὐκ ἦν δίκαιος» καὶ «ὁ Θεὸς οὐκ ἐστὶ θνητός.»

§ 49. Ἡ ἄρνησις ὑπάρχει ἐν τῷ συνδευτικῷ. Ἐὰν δὲ ἡ ἄρνησις εἶνε ἐν τῷ κατηγορουμένῳ (εἴτε κατὰ σύνταξιν εἴτε κατὰ σύνθεσιν), ἡ κρίσις εἶνε καθ' ὅλην μὲν ἀποφατικὴ, κατ' εἶδος δὲ καταφατικὴ, καὶ καταλέγεται μὲν ἐν ταῖς καταφατικαῖς, καλεῖται δὲ κρίσις ἀόριστος· διότι δὲν σημαίνει θετικόν τι, ἀλλ' ἀπλῶς τί δὲν εἶνε τὸ ὑποκείμενον, ὡς «ὁ Θεὸς ἐστὶν οὐ θνητός» ἢ «ὁ Θεὸς ἐστὶν ἀθάνατος» καὶ «ὁ Θεὸς ἐστὶν οὐχ ὄρατός» ἢ «ὁ Θεὸς ἐστὶν ἀόρατος».

§ 50. Ἐν τῇ κατὰ ποιὸν κρίσει ἐξετάζεται, ἂν ἡ ἔννοια τοῦ κατηγορουμένου εἴνε ἢ δὲν εἴνε βάθος τῆς ἐννοίας τοῦ ὑποκειμένου.

2) Κρίσεις κατὰ ποσὸν

§ 51. Αἱ κατὰ ποσὸν κρίσεις εἴνε τριῶν εἰδῶν, εἰδικαὶ (ἀτομικαὶ), μερικαὶ καὶ γενικαὶ (ἢ καθολικαὶ) κρίσεις.

§ 52. Εἰδικὴ κρίσις λέγεται ἡ κρίσις, καθ' ἣν τὸ κατηγορούμενον ἀποδίδεται εἰς ἓν μόνον ὠρισμένον ὑποκείμενον, ἐκφέρεται δ' αὕτη ἢ διὰ τῶν κυρίων ὀνομάτων ἢ διὰ τῶν προσηγορικῶν μετὰ τινος δεικτικῆς ἀντωνυμίας, ὡς «ὁ Σωκράτης ἐστὶ σοφὸς» καὶ «οὗτος ὁ ἄνθρωπος ἐστὶν ἀγαθός» καὶ «αὕτη ἡ μηλέα ἐστὶ καρποφόρος».

§ 53. Μερικὴ κρίσις λέγεται ἡ κρίσις, καθ' ἣν τὸ κατηγορούμενον ἀποδίδεται εἰς μέρος μόνον τοῦ πλάτους τῆς ἐννοίας τοῦ ὑποκειμένου, ἐκφέρεται δ' αὕτη διὰ τοῦ διορισμοῦ πολλοί, τινές, ὀλίγοι, οὐ πᾶς, ὡς «ἄνθρωποι τινές εἰσι πεπαιδευμένοι» καὶ «οὐχὶ πάντες καθарοί ἐστε» (Ἰωαν. ιγ, 11).

§ 54. Γενικὴ κρίσις λέγεται ἡ κρίσις, καθ' ἣν τὸ κατηγορούμενον ἀποδίδεται εἰς ὅλον τὸ πλάτος τῆς ἐννοίας τοῦ ὑποκειμένου, ἐκφέρεται δ' αὕτη διὰ τοῦ διορισμοῦ ἕκαστος, πᾶς, οὐδεὶς ἢ διὰ τοῦ γενικοῦ ἄρθρου, ὡς «πᾶς ἄνθρωπος ἐστὶ θνητός» καὶ «ὁ κύων ἐστὶ ζῶον πιστότατον».

§ 55. Ἐν τῇ κατὰ ποσὸν κρίσει ἐξετάζεται, τί μέρος τοῦ πλάτους τῆς ἐννοίας τοῦ ὑποκειμένου εἴνε ἡ ἔννοια τοῦ κατηγορουμένου.

3) Κρίσεις κατὰ ποιὸν ἅμα καὶ ποσόν.

§ 56. Αἱ κρίσεις κατὰ ποιὸν ἅμα καὶ ποσὸν θεωρούμεναι εἴνε.

1) Γενικαὶ καταφατικαί, ὡς «πᾶς ἄνθρωπος θνητός».

2) Μερικαὶ καταφατικαί, ὡς «ἄνθρωποι τινές εἰσι πεπαιδευμένοι».

3) Γενικαὶ ἀποφατικαί, ὡς «οὐδεὶς ἀναμάρτητος».

4) Μερικαὶ ἀποφατικαί, ὡς «οὐ πᾶς ἄνθρωπος σοφός».

4) Αἱ κρίσεις κατ' ἀναφορὰν.

§ 57. Ἡ σχέση τοῦ ὑποκειμένου καὶ κατηγορουμένου πρὸς ἄλληλα λεγεται ἀναφορά. Εἰς τὰς κατ' ἀναφορὰν κρίσεις τὸ κατηγορούμενον ἢ ἀποδίδοται εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ ὑποκειμένου ἄνευ τινὸς ὄρου (ἀπολύτως), ὅτε ἡ κρίσις λέγεται κατηγορικὴ, ἢ ἀποδίδοται ὑπό τινα ὄρον (ἢ συνθήκην), ὅστις ὀφείλει νὰ πληρωθῆ πρότερον, ἵνα εἶνε δυνατὴ ἡ σύνδεσις τῶν δύο ἐννοιῶν, ὅτε ἡ κρίσις λέγεται ὑποθετικὴ, ἢ ἀποδίδοται μετ' ἀπροσδιορίστου ἐκλογῆς, ὅτε ἡ κρίσις λέγεται διαζευκτικὴ. Ὅθεν αἱ κρίσεις κατ' ἀναφορὰν εἶνε τριῶν εἰδῶν, κατηγορικὴ, ὑποθετικὴ καὶ διαζευκτικὴ.

§ 58. Κατηγορικὴ κρίσις καλεῖται ἡ κρίσις, κατ' ἣν ἡ ἔννοια τοῦ κατηγορουμένου ἀποδίδοται εἰς τὸ ὑποκείμενον ἄνευ τινὸς ὄρου (ἀπολύτως) κατὰ τὸν νόμον τῆς ταυτότητος καὶ ἀντιφάσεως, ὡς «ὁ Θεὸς ἐστὶ δίκαιος» καὶ «ὁ Θεὸς οὐκ ἐστὶ θνητός», κτλ. Διὰ τῆς κατηγορικῆς κρίσεως δηλοῦται τὸ βάθος τῆς ἐννοίας τοῦ ὑποκειμένου¹.

¹ Ὡνομάσθη δὲ κατηγορικὴ κρίσις ἐκ τοῦ κατηγορεῖν (praedicare) ῥήματος, ὅπερ μετ' αἰτιατικῆς συντάξεως δόμενον = ἐμφαίνειν, δηλοῦν, ἀποφαίνεσθαι, φάσκειν τι (πρβλ.

§ 59. Ὑποθετικὴ κρίσις λέγεται ἡ κρίσις, καθ' ἣν ἡ ἔννοια τοῦ κατηγορουμένου ἀποδίδεται εἰς τὸ ὑποκείμενον ὑπότινα ὄρον προεκπληρωτέον κατὰ τὸν νόμον τοῦ ἀποχρῶντος λόγου, ὡς «εἰ ὁ παῖς ἁμαρτάνει, κολάζεταιται», ἐνθα ὀφείλει νὰ προηγηθῇ ἡ ἁμαρτία, ἵνα ἐπέλθῃ ἡ κόλασις, εἶνε δὲ ἡ ἁμαρτία ὁ λόγος τῆς κολάσεως, τὸ δὲ κατηγοροῦμενον κόλασις ἀποδίδεται εἰς τὸ ὑποκείμενον τὸν παῖδα ὑπὸ τὸν ὄρον τῆς ἁμαρτίας. Καὶ «εἰ ὁ Θεός ἐστι σοφώτατος, αἰρεῖται τὸ βέλτιστον» καὶ «εἰ εἰσὶ βωμοί, εἰσὶ καὶ θεοί» καὶ «ἐὰν ἀληθεύσης, ἐπισχνοῦμαί σοι δέκα τάλαντα».

§ 60. Πᾶσα ὑποθετικὴ κρίσις σύγκειται 1) ἐκ τοῦ ἡγουμένου μέρους ἢ τῆς ὑποθέσεως, ἣτις περιέχει τὴν ἔννοιαν τοῦ ὑποκειμένου ὡς τὸν ἀποχρῶντα λόγον· 2) ἐκ τοῦ ἐπομένου μέρους ἢ τῆς ἀποδόσεως, ἣτις περιέχει τὴν ἔννοιαν τοῦ κατηγορουμένου ὡς ἐπακολούθημα. Σημαίνουσαι δὲ καὶ αἱ ὑποθετικαὶ κρίσεις τὸ βάθος τῆς ἐννοίας τοῦ ὑποκειμένου συγγενεύουσι πρὸς τὰς κατηγορικὰς κρίσεις, ὡς «εἰ ὁ μαθητῆς ἐπιμελεῖται, ἐστὶν ἄξιος ἐπαίνου» = «ὁ ἐπιμελούμενος μαθητῆς ἀξιοῦται ἐπαίνου» καὶ «εἰ ὁ παῖς ἁμαρτάνει, κολάζεταιται» = «ὁ ἁμαρτάνων παῖς κολάζεταιται».

§ 61. Διακριτέαι εἶνε αἱ κυρίως ὑποθετικαὶ κρίσεις, ἐν αἷς ὑπάρχει ἀναγκαῖος ὁ λόγος καὶ τὸ ἐπακολούθημα, ἄλλων κρίσεων, αἵτινες ἔχουσι μὲν τύπον ὑποθετικόν, σημαίνουσι δὲ συγχρονισμόν, ὡς «εἰ καταβαίνει ὁ ἐν τῷ θερμομέτρῳ ὑδράργυρος, ἐλαττοῦται ἡ θερμοκρα-

Ἡροδ. Γ', 115. Ξεν. Παιδ. Α', δ', 3. κτλ.), πρβλ. «κατηγορῶ σου γενικῆ· κατηγορῶ δὲ τὸ δεικνύω αἰτιατικῆ· «λαγῶς κατηγόρει τὸν ἑαυτοῦ φωλεόν» (Σουῖδ. ἐν λ.).

σία», ἔνθα ἡ κατάβασις τοῦ ὑδραργύρου δὲν εἶνε ὁ λόγος τῆς ἐλαττώσεως τῆς θερμοκρασίας, εἶνε δὲ τὸ εἶ = ὅτε.

§ 62. Διαζευκτικὴ κρίσις λέγεται ἡ κρίσις, καθ' ἣν ἡ ἔννοια τοῦ ὑποκειμένου ἢ κατηγορουμένου ἐκφερομένη κατὰ τὸν νόμον τῆς τοῦ τρίτου ἀποκλείσεως περιέχει ἀοριστίαν ἐν τῇ ἐκλογῇ. Ἡ διάζευξις δὲ ἐκφερομένη διὰ τῶν συνδέσμων ἢ. ἢ ὑπάρχει ἢ ἐν τῷ ὑποκειμένῳ ἢ ἐν τῷ κατηγορουμένῳ, ὡς «ἢ οἱ Ἕλληνες ἢ οἱ Ῥωμαῖοί εἰσιν ὁ κρᾶτιστος λαὸς τῆς ἀρχαιότητος» καὶ «τὰ τρίγωνα ἢ ἰσόπλευρα ἢ ἰσοσκελῆ ἢ σκαληνά».

§ 63. Ἡ διαζευκτικὴ κρίσις εἶνε ἀληθής, ὅταν ἀπαριθμῶνται πάντα τὰ μέλη καὶ ὅταν εἶνε τοιαῦτα, ὥστε ν' ἀποκλείωσιν ἄλληλα. Ἐν ἐναντία περιπτώσει ἡ διαζευκτικὴ κρίσις εἶνε πλημμελής. ὡς εἶνε αὐταὶ «ὁ Παῦλος εἶνε ἢ Εὐρωπαῖος ἢ Ἀσιανὸς ἢ Ἀφρικανὸς» (ἔνθα ἔπρεπε τὰ προστεθῆ καὶ τὸ «ἢ Ἀμερικανὸς ἢ Αὐστραλιανὸς») καὶ «αὕτη ἢ γωνία ἐστὶν ἢ ὀρθὴ ἢ ἀμβλεῖα» (ἔνθεν ἔλλειπει τὸ «ἢ ὀξεῖα») καὶ «ὁ Γεώργιος ἐστὶν ἢ πλούσιος ἢ ὑγιής ἢ ὠραῖος» (ἔνθα τὰ κατηγορούμενα ὡς δυνάμενα νὰ συνυπάρχωσιν ἐν τινὶ ὑποκειμένῳ δὲν ἀποκλείουσιν ἄλληλα).

§ 64. Διὰ τῆς διαζευκτικῆς κρίσεως δηλοῦται τὸ πλάτος τῆς ἔννοιᾶς τοῦ ὑποκειμένου καὶ σπανιώτερον τοῦ κατηγορουμένου.

§ 65. Ὁμοιότητά τινα πρὸς τὴν διαζευκτικὴν κρίσιν ἔχει καὶ ἡ διαιρετικὴ κρίσις, διαφέρει δὲ κατὰ τοῦτο αὐτῆς. διότι ἐν μὲν τῇ διαζευκτικῇ κρίσει ἀποφάσκονται πάντα πλὴν ἑνὸς ἀλλὰ καὶ τούτου ἀόριστου μένοντος, ἐν δὲ τῇ διαιρετικῇ κρίσει τὰ κατηγορούμενα, εἰ καὶ πάντα ἀποδίδονται τῇ ἔννοια τοῦ ὑποκειμένου, ὁμως ἀποκλείουσιν ἄλληλα, ὡς «τὰ ζῷα εἰσι τὰ μὲν ἄρρενα, τὰ δὲ θήλεα» καὶ «τὰ σχήματα εἰσι τὰ μὲν τρίγωνα, τὰ δὲ τετράγωνα, τὰ

δὲ πολύγωνα, τὰ δὲ κύκλοι, τὰ δὲ πυραμίδες, κτλ.» Εἶνε δὲ ἡ διαιρετικὴ κρίσις κυρίως κρίσις κατηγορικῆς σύνθετος.

5) Αἱ κρίσεις κατὰ τρόπον

§ 66. Αἱ κρίσεις κατὰ τρόπον, ἧτοι κατὰ τὸν βαθμὸν τῆς βεβαιότητος ἢ τοῦ κύρους, μεθ' οὗ ἡ ἔννοια τοῦ κατηγορουμένου ἀποδίδεται εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ ὑποκειμένου, εἶνε τριῶν εἰδῶν, βεβαιωτικῆ, προβληματικῆ (ἢ δυνατῆ), ἀποδεικτικῆ (ἢ ἀναγκαία).

§ 67. Βεβαιωτικὴ κρίσις λέγεται, διὰν σημαίνεται ὅτι πραγματικῶς τι οὕτως ἔχει καὶ οὐχὶ ἄλλως, ὡς «ἡ γῆ ἐστὶ σφαιροειδῆς» καὶ «ὁ Θεὸς ἐστὶν ἀγαθώτατος» καὶ «ὁ ἀδελφός μου σήμερον ἔρχεται».

§ 68. Προβληματικὴ κρίσις (ἢ δυνατῆ) λέγεται, διὰν σημαίνεται ὅτι δύναται τι οὕτω γὰρ ἔχει, ὡς «ἐνδέχεται τινες φιλοσόφους παραλογισμοῖς περιπίπτειν» καὶ «τὸ γάλα τοῦτο δύναται εἶναι καθαρόν».

§ 69. Ἀποδεικτικὴ κρίσις (ἢ ἀναγκαία) λέγεται, διὰν σημαίνεται ὅτι ἀναγκαίως τι πρέπει οὕτω γὰρ ἔχει, ὡς «ὁ Θεὸς ἀναγκαίως ἐστὶ δίκαιος» καὶ «χορὴ τοὺς γονέας ἀγαπᾷ» καὶ «τὸ γάλα τοῦτο προσήκει εἶναι καθαρόν.»

Γ') Κρίσεις ἐν σχέσει πρὸς ἄλλας κρίσεις θεωρούμεναι

§ 70. Τὰς κρίσεις πρὸς ἄλλας κρίσεις ἐξετάζοντες εὐρίσκομεν ὅτι ὑπάρχει ἐν αὐταῖς

- 1) ταυτότητος καὶ ἑτερότητος ἢ διαφορᾶ.
- 2) συμφωνίας καὶ ἀσυμφωνίας ἢ ἀνιθέσεις.
- 3) συναλληλία καὶ ὑπαλληλία.

4) ἀντιστροφή καὶ κατ' ἀντίθεσιν ἀντιστροφή.

α') Ταυτότης καὶ ἑτερότης κρίσεων.

§ 71. Αἱ κρίσεις λέγονται αἱ αὐταὶ ἢ ταυτόσημοι ἢ ἰσοδύναμοι, ὅταν ἔχωσι τὴν αὐτὴν ὕλην καὶ τὸ αὐτὸ εἶδος καὶ ἐκφράζωσιν ἀμφοτέρωθεν τὸ αὐτὸ νόημα ἀλλ' ὑπὸ διάφορον γλωσσικὸν ἔκδομα, ὡς «ὁ Θεὸς ἐστὶ παντοδύναμος» καὶ «αὐτὸ ὑπέριστατον Ὅν πάντα δύναται.»

§ 72. Αἱ κρίσεις, αἵτινες δὲν εἶνε αἱ αὐταί, λέγονται κρίσεις ἑτέραι ἢ διάφοροι, ὡς «πάντες οἱ βόες εἰσὶ κερασφόροι» καὶ «ῥοδωνιαί τινες οὐκ ἔχουσιν εὐσομα ῥόδα». Ἡ διαφορὰ δὲ τῶν κρίσεων εἶνε ἢ μερικὴ ἢ ὀλική. Κρίσις δὲ μερικὴν μὲν διαφορὰν ἔχουσα, ἔχουσα δὲ κοινὰ τινα γνωρίσματα εἴτε καθ' ὕλην εἴτε κατ' εἶδος εἴτε κατ' ἀμφοτέρωθεν λέγεται συγγενὴς ἢ ὁμοία, ὡς «ὁ ἄνθρωπος ἐστὶ ζῷον λογικὸν δίπουν» καὶ «πᾶν πτηνὸν ἐστὶ δίπουν».

β') Συμφωνία καὶ ἀντίθεσις κρίσεων.

§ 73. Κρίσεις ἔχουσαι τὰ αὐτὰ μὲν ὑποκείμενα, διάφορα δὲ κατηγορούμενα μὴ ἀποκλείοντα ἀλλήλα λέγονται σύμφωνοι, ὡς «ὁ Ἀριστείδης ἐστὶ δίκαιος» καὶ «ὁ Ἀριστείδης ἐστὶ πένης» καὶ «αὐτὸ ῥόδον τοῦτό ἐστὶν ἐρυθρὸν» καὶ «αὐτὸ ῥόδον τοῦτό ἐστὶν εὐσομον».

§ 74. Κρίσεις μὴ σύμφωνοι λέγονται ἀσύμφωνοι, ἀντικείμεναι, ἀντίθετοι, ὡς «ὁ Σωκράτης νομίζει θεοὺς» καὶ «ὁ Σωκράτης οὐνομίζει θεοὺς». Εἶνε δὲ ἡ ἀντίθεσις τῶν κρίσεων διττή· 1) καθαρῶς ἀρνητικὴ ἢ ἀπόλυτος ἀντίθεσις· 2) σχετικὴ ἀντίθεσις ἢ ἐναντιότης.

§ 75. Καθαρῶς ἀρνητικαὶ ἢ ἀπολύτως ἀντιθετικαὶ εἶνε αἱ κρίσεις, ὅταν ἡ ἑτέρα αὐτῶν εἶνε ἄρσις τῆς ἄλ-

λης. Τοιαῦται δὲ κρίσεις εἶνε· 1) αἱ σημαίνουσαι ἴσον μὲν ποσὸν (ὅτε ἀμφότεραι εἶνε μερικαὶ ἢ καθολικαί), ἀντίθετον δὲ ποιὸν (ὅτε ἢ μία εἶνε καταφατικὴ, ἢ δὲ ἑτέρα ἀποφατικὴ), ὡς «πᾶς ἄνθρωπος ἐστὶ θνητός» καὶ «πᾶς ἄνθρωπος οὐκ ἐστὶ θνητός». 2) αἱ σημαίνουσαι διάφορον μὲν ποσόν, ἀντίθετον δὲ ποιόν, ὡς «πᾶς ἄνθρωπος ἐστὶ θνητός» καὶ «τινὲς ἄνθρωποι οὐκ εἰσι θνητοί». Αἱ τοιαῦται δὲ κρίσεις δὲν συναληθεύουσιν οὐδὲ συμψεύδονται, ἀλλὰ τῆς μιᾶς ἀληθευούσης ἢ ἑτέρα κατ' ἀνάγκην ψεύδεται καὶ τὰνάπαλιν.

§. 76. Σχετικῶς ἀντιθετικαὶ κρίσεις λέγονται αἱ κρίσεις, ὅταν ἢ μία δὲν εἶνε ἄρσις τῆς ἑτέρας, ἀλλ' ὅταν δύνηται νὰ μὴ ἀποκλείηται καὶ ἄλλη τις κρίσις, ὡς «ὁ χρόνος οὗτός ἐστι παρελθὼν» καὶ «ὁ χρόνος οὗτός ἐστιν ἐνεστώς», αἵτινες κρίσεις δὲν ἀποκλείουσιν ἀλλήλας, διότι δύναται νὰ ὑπάρξῃ καὶ ἡ κρίσις «ὁ χρόνος οὗτός ἐστι μέλλον» καὶ «αὕτη ἡ γραμμὴ ἐστὶ εὐθεῖα» καὶ «αὕτη ἡ γραμμὴ ἐστὶ καμπύλη», ἔνθα δύναται νὰ ὑπάρξῃ καὶ ἡ κρίσις «αὕτη ἡ γραμμὴ ἐστὶ κεκλασμένη», κτλ. Εἰς τὰς σχετικῶς δὲ ἀντιθετικὰς κρίσεις δὲν ἀληθεύουσιν ἀμφότεραι, δύναται δὲ ἀμφότεραι νὰ ψεύδωνται, δηλ. ἐκ τῆς ἀληθείας τῆς μιᾶς ἔπεται τὸ ψεῦδος τῆς ἑτέρας, ἀλλ' ἐκ τοῦ ψεύδους τῆς μιᾶς δὲν ἔπεται ἡ ἀλήθεια τῆς ἑτέρας, ἀλλ' ἢ ὑπαρξίς καὶ τρίτου τινός, ὡς «ὁ τοῖχος οὗτός ἐστι λευκός» καὶ «ὁ τοῖχος οὗτός ἐστι μέλας» (ἔνθα ἔὰν ἀληθεύῃ ἡ λευκότης τοῦ τοίχου, εἶνε ψευδὴς ἡ μελανία, ἀλλ' ἔὰν εἶνε ψευδὴς ἡ λευκότης, δὲν εἶνε ἀληθὴς ἡ μελανία, διότι δύναται νὰ ὑπάρξῃ καὶ ἡ ἐρυθρότης τοῦ τοίχου καὶ ἄλλος τις χρωματισμός).

§ 77. Ὑπεναντίως ἀντικείμενα ἢ ὑπεναντίαι λέγονται αἱ κρίσεις, αἵτινες εἶνε μερικαὶ κρίσεις καὶ ἔχουσι τὴν αὐτὴν μὲν ὕλην, ἀντίθετον δὲ ποιόν, ὡς «ἄν-

ἄνθρωποι τινές εἰσι τέλειοι» καὶ ἄνθρωποι τινες οὐκ εἰσι τέλειοι» καὶ «σώματά τινά εἰσι διαφανῆ» καὶ «σώματά τινά οὐκ εἰσι διαφανῆ». Αἱ ὑπερναντίαι κρίσεις συναληθεύουσι μὲν, δὲν συμψεύδονται δέ, ἀλλὰ τῆς μιᾶς ψευδομένης ἀληθεύει ἢ ἑτέρα.

γ) Συναλληλία καὶ ὑπαλληλία κρίσεων.

§ 78. Συναλληλοὶ κρίσεις λέγονται αἱ κρίσεις, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὸ πλάτος ἄλλης ὑπερκειμένης κρίσεως, ὡς «ὁ ἄνθρωπος ἐστὶ θνητός» καὶ «ἡ γυνὴ ἐστὶ θνητή» εἶνε κρίσεις συναλληλοὶ τῆς κρίσεως «ὁ ἄνθρωπος ἐστὶ θνητός».

§ 79. Ὑπάλληλοὶ κρίσεις λέγονται αἱ κρίσεις, αἵτινες ἔχουσαι τὸ αὐτὸ ποιὸν διαφέρουσιν ἀλλήλων μόνον κατὰ ποσόν, διότι ἢ μὲν μία εἶνε καθολικὴ, ἢ δὲ ἄλλη μερικὴ, ὡς «πάντες οἱ ἄνθρωποι εἰσι θνητοὶ» καὶ «τινὲς ἄνθρωποι εἰσι θνητοί». Καλεῖται δὲ ἢ μὲν καθολικὴ κρίσις ὑπαλληλοῦσα, ἢ δὲ μερικὴ ὑπαλληλωτὴ ¹.

§ 80. Αἱ ὑπάλληλοὶ κρίσεις, αἵτινες εἶνε γένος καὶ εἶδος, ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας τὴν ἐξῆς λογικὴν σχέσιν·

1) Ἐὰν ἀληθεύῃ ἢ ψεύδῃται ἢ καθολικὴ κρίσις, ἀληθεύει ἢ ψεύδεται καὶ ἢ μερικὴ, διότι ἐκ τοῦ καθόλου συμπεραίνεται τὸ ἐπὶ μέρος κατὰ τὸν νόμον τῆς ταυτότητος. Ἀληθεύοντος π.χ. τοῦ «πάντες οἱ ἄνθρωποι εἰσι θνητοὶ», ἀληθεύει καὶ ἢ μερικὴ «τινὲς ἄνθρωποι εἰσι θνητοί», ψευδομένου δὲ τοῦ «πάντες οἱ ἄνθρωποι εἰσι πεπαιδευμένοι», ψεύδεται καὶ τὸ «τινὲς ἄνθρωποι εἰσι πεπαιδευμένοι.»

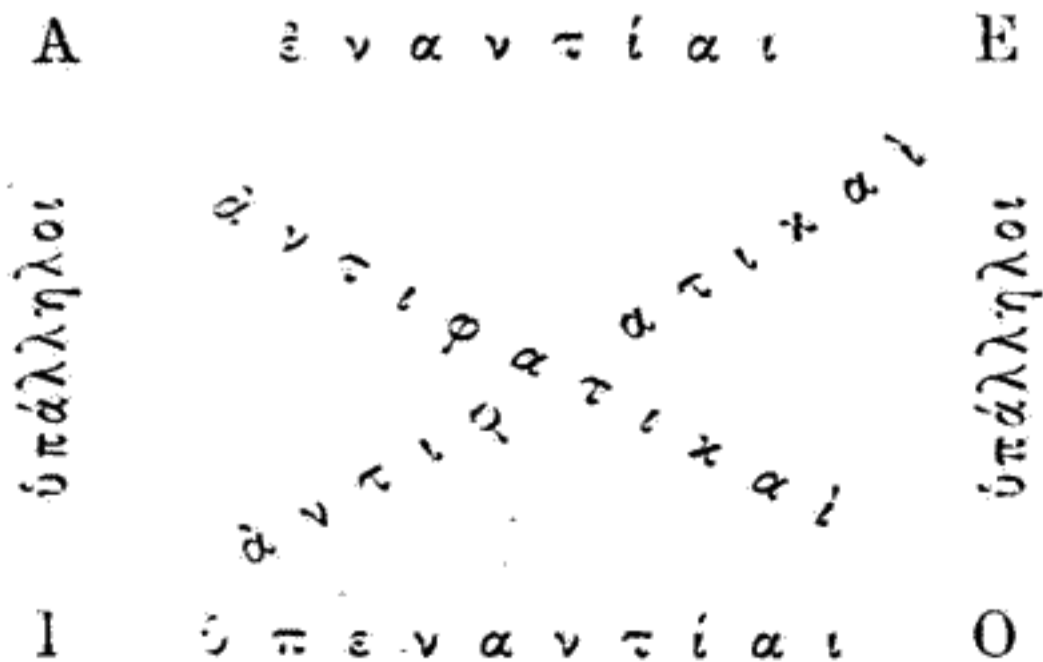
(¹) Τὰ συνήθως διδόμενα ὀνόματα δὲν εἶνε κατάλληλα, ἴσως δ' ὀρθότερον εἶνε ἢ μὲν ὑπαλληλοῦσα νὰ καλεῖται ὑπερκειμένη, ἢ δὲ ὑπαλληλωτὴ ὑποκειμένη.

2) Ἐὰν ἀληθεύῃ ἡ μερική κρίσις, δὲν ἀληθεύει καθόλου καὶ ἡ καθολική, διότι ἐκ τοῦ ἐπὶ μέρος δὲν συμπεραίνεται ὁρθῶς τὸ καθόλου. Ἀληθεύοντος τοῦ «τινὲς ἄνθρωποι εἰσιν ἐνάρετοι», δὲν ἀληθεύει καθόλου καὶ τὸ «πάντες οἱ ἄνθρωποι εἰσιν ἐνάρετοι». Ἐὰν δὲ ψεύδῃται ἡ μερική κρίσις, ψευδὴς εἶνε καὶ ἡ καθολική. Ἐὰν π. χ. εἶνε ψευδὲς τὸ «φυτὰ τινὰ εἰσι λίθοι», ψευδὲς εἶνε καὶ τὸ «πάντα τὰ φυτὰ εἰσι λίθοι».

ΣΥΓΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ

Ἀντίθεσις καὶ ὑπαλληλία τῶν κρίσεων.

§ 81. Ἡ ἀντίθεσις καὶ ἡ ὑπαλληλία τῶν κρίσεων παριστάνεται διὰ τοῦ ἐξῆς τετραγωνικοῦ σχήματος, ὅπερ ὠνομάσθη λογικὸν τετράγωνον, ἀποτελεῖται δ' ἐκ τῶν γραμμάτων A, E, I, O, ἐξ ὧν τὸ μὲν A δηλοῖ τὰς καθολικὰς καταφατικὰς κρίσεις, τὸ δὲ I τὰς μερικὰς καταφατικὰς, ἐλήφθησαν δὲ τὰ γράμματα ἐκ τοῦ Λατινικοῦ affirmo (καταφάσκω), τὸ δὲ E τὰς καθολικὰς ἀποφατικὰς κρίσεις, τὸ δὲ O τὰς μερικὰς ἀποφατικὰς, ἐλήφθησαν δὲ τὰ γράμματα ἐκ τοῦ Λατινικοῦ nego (ἀποφάσκω). Ὡς δ' ἐκ τοῦ σχήματος φαίνεται, θεωρουμένου ὡς κύκλου, ἡ A καὶ O καὶ ἡ E καὶ I λέγονται καὶ ἐκ διαμέτρον ἀντίθετοι κρίσεις.

1. Ὑπαλληλία μεταξὺ τοῦ AI καὶ EO . Αἱ A καὶ E εἶνε κρίσεις ὑπαλληλοῦσαι, αἱ δὲ I καὶ O ὑπαλληλωταὶ καὶ ὑποκείμεναι εἰς τὰς καθολικάς. Καὶ ἂν εἶνε ἀληθεῖς αἱ καθολικαὶ κρίσεις, εἶνε ἀληθεῖς καὶ αἱ μερικοί· ἐὰν δὲ δὲν εἶνε ἀληθεῖς αἱ μερικοί, δὲν εἶνε ἀληθεῖς καὶ αἱ καθολικαί, ὡς

AI = «πᾶς ἄνθρωπός ἐστι θνητός» καὶ «τινὲς ἄνθρωποι εἰσι θνητοί».

EO = «πάντες οἱ ἄνθρωποι οὐκ εἰσι πεπαιδευμένοι» καὶ «τινὲς ἄνθρωποι οὐκ εἰσι πεπαιδευμένοι».

2. Ἀντιφατικὴ ἀντίθεσις μεταξὺ τοῦ AO καὶ EI . Αἱ κρίσεις αὗται οὔτε ἀμφοτέρω εἶνε ἀληθεῖς οὔτε ἀμφοτέρω ψευδεῖς, ἀλλὰ τῆς μιᾶς ἀληθευούσης, ἡ ἑτέρα ψεύδεται καὶ τὰνάπαλιν, ὡς

AO = «πάντες οἱ ἄνθρωποι εἰσι θνητοί» καὶ «τινὲς ἄνθρωποι οὐκ εἰσι θνητοί».

EI = «πάντες οἱ ἄνθρωποι οὐκ εἰσι πεπαιδευμένοι» καὶ «τινὲς ἄνθρωποι εἰσι πεπαιδευμένοι».

3. Ἐναντία ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν κρίσεων A καὶ E . Αὗται ἀμφοτέρω μὲν δὲν ἀληθεύουσι, δύνανται δ' ἀμφοτέρω νὰ εἶνε ψευδεῖς, δηλ. ἐκ τῆς ἀληθείας τῆς μιᾶς ἔπεται τὸ ψεῦδος τῆς ἑτέρας, ἐκ δὲ τοῦ ψεύδους τῆς μιᾶς δὲν ἔπεται πάντως ἡ ἀλήθεια τῆς ἑτέρας, ὡς

AE = «πᾶς τοῖχος ἐστι λευκός» καὶ «πᾶς τοῖχος οὐ λευκός».

4. Ὑπεναντίαι κρίσεις μεταξὺ τῶν κρίσεων I καὶ O . Αὗται δύνανται ἀμφοτέρω νὰ εἶνε ἀληθεῖς, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἀμφοτέρω νὰ εἶνε ψευδεῖς, ἀλλ' ἐκ τοῦ ψεύδους τῆς μιᾶς ἔπεται ἡ ἀλήθεια τῆς ἑτέρας, ὡς

IO = «τινὲς ἄνθρωποι εἰσι σοφοί» καὶ «τινὲς ἄνθρωποι οὐ σοφοί εἰσιν».

δ') Ἀντιστροφή καὶ κατ' ἀντίθεσιν ἀντιστροφή.

§ 82. Ἀντιστροφή λέγεται ἡ μεταβολὴ κρίσεως, καθ' ἣν ἡ ἔννοια τοῦ ὑποκειμένου γίνεται κατηγορούμενον καὶ τὰ νάπαλιν, ὡς «οὐδεὶς πλανήτης σῶμα αὐτόφωτον» καὶ «οὐδὲν σῶμα αὐτόφωτον πλανήτης». Ἡ δὲ κρίσις, ἣς οἱ ὅροι μεταβάλλονται, λέγεται ἀντιστροφομένη ἢ ἀντιστρεπτή, ἢ δ' ἐκ τῆς μεταβολῆς ταύτης προερχομένη κρίσις καλεῖται ἀντιστρέφουσα. Κατὰ δὲ τὴν τῶν ἐννοιῶν ταύτην ἀντιστροφήν ἡ ποσότης τῶν κρίσεων ἢ σώζεται ἢ αὐτῇ ἢ μεταβάλλεται. Τὸ πρῶτον δὲ καλεῖται ἀπλή ἀντιστροφή ἢ καθαρὰ ἀντιστροφή, τὸ δὲ δεύτερον λέγεται μὴ καθαρὰ ἢ κατὰ συμβεβηκὸς ἀντιστροφή.

§ 83. Ἐν τῇ ἀντιστροφῇ εἶνε ἐξεταστέα τὰ ἑξῆς· 1) ἡ ἀπλή ἢ καθαρὰ ἀντιστροφή· 2) μὴ καθαρὰ ἢ κατὰ συμβεβηκὸς ἀντιστροφή· 3) κατ' ἀντίθεσιν ἀντιστροφή.

§ 84. Ἀπλή ἢ καθαρὰ ἀντιστροφή λέγεται, διὰν εἰς ἀμφοτέρας τὰς κρίσεις οὐζῆται τὸ αὐτὸ ποσόν, ὅπερ γίνεται, διὰν ἡ ἔννοια τοῦ ὑποκειμένου καὶ κατηγορουμένου εἶνε ἰσοπλατεῖς. Γίνεται δὲ καθαρὰ ἀντιστροφή, διὰν αἱ κρίσεις εἶνε

1) καθολικαὶ ἀποφατικαί, ὡς «οὐδεὶς ἦρως δειλὸς» καὶ «οὐδεὶς δειλὸς ἦρως» καὶ «οὐδεὶς πλανήτης σῶμα αὐτόφωτον» καὶ «οὐδὲν σῶμα αὐτόφωτον πλανήτης».

2) καθόλου καταφατικαί, ὡς «ὁ ἄνθρωπός ἐστι λογικὸν ὄν πεπερασμένον» καὶ «λογικὸν ὄν πεπερασμένον ἐστὶν ἄνθρωπος» καὶ «πάντες οἱ ἀπλανεῖς ἀστέρες εἰσὶν ἡλιοί» καὶ «πάντες οἱ ἡλιοὶ εἰσὶν ἀπλανεῖς ἀστέρες».

3) μερικαὶ καταφατικαί, ὡς «τινὲς βασιλεῖς εἰσι φιλόσοφοι» καὶ «τινὲς φιλόσοφοί εἰσι βασιλεῖς» καὶ «ὑγρόβιά τινα ζῶά εἰσι μαστοφόρα» καὶ «μαστοφόρα τινα ζῶά εἰσιν ὑγρόβια» καὶ «δηλητήριά τινα εἰσι φυτὰ» καὶ «φυτὰ τινα εἰσι δηλητήρια».

§ 85. Ἀντιστροφὴ μὴ καθαρὰ ἢ κατὰ συμβεβηκὸς λέγεται, ὅταν μεταβάλληται τὸ ποσὸν πρὸς ἐπαλήθευσιν, γίνεται δὲ τοῦτο, ὅταν τὸ ὑποκείμενον καὶ κατηγορούμενον δὲν εἶνε ἔννοια ἰσοπλατεῖς. Μὴ καθαρῶς δὲ ἀντιστρέφονται αἱ ἑξῆς κρίσεις·

1) κρίσεις καθολικαὶ καταφατικαί, ὡς «πᾶσαι αἱ μηλέαι εἰσὶ φυτὰ» = «τινὰ φυτὰ εἰσι μηλέαι».

2) κρίσεις μερικαὶ καταφατικαί, ὡς «τινὲς ἄνθρωποι εἰσι βασιλεῖς» = «πάντες οἱ βασιλεῖς εἰσιν ἄνθρωποι».

3) κρίσεις μερικαὶ ἀποφατικαί, ὡς «ὑγρόβιά τινα ζῶα οὐκ εἰσιν ἰχθύες» = «πάντες οἱ ἰχθύες εἰσιν ὑγρόβια ζῶα».

§ 86. Κατ' ἀντίθεσιν ἀντιστροφὴ λέγεται ἐκεῖνο τὸ εἶδος, καθ' ὃ ἡ ἀντίθετος ἔννοια τοῦ ὑποκειμένου γίνεται κατηγορούμενον καὶ ἡ ἀντίθετος ἔννοια τοῦ κατηγορούμενου γίνεται ὑποκείμενον, ὡς «πάντα τὰ ῥόδα εἰσὶν ἄνθη» = «πᾶν τὸ μὴ ἄνθος οὐδὲ ῥόδον ἐστὶν» καὶ «πάντα τὰ πτηνὰ εἰσι πτερωτὰ» = «πᾶν τὸ μὴ πτερωτὸν οὐδὲ πτηνὸν ἐστὶν».

Περὶ τῆς διαφόρου ἀξίας τῶν κρίσεων.

§ 87. Αἱ κρίσεις κατὰ τὴν ἄμεσον ἢ ἔμμεσον βεβαιότητα, ἣν σημαίνουσιν, ἔχουσι διάφορον ἐπιστημονικὴν ἀξίαν καὶ λαμβάνουσι διάφορα ὀνόματα.

1) Ἀρχαὶ λέγονται προτάσεις βέβαιαι ἄμεσοι, ὧν ἄλλαι

πρότεραι δὲν ὑπάρχουσιν. Αὗται ἀποτελοῦσι τὴν ἀφειτηρίαν πάσης ἐπιστήμης καὶ εἶνε

α') Ἀξιώματα (παρὰ τὸ ἀξιόϋν = ἠγεῖσθαι τι βέβαιον) εἶνε προτάσεις σημαίνουσαι ἀλήθειαν αὐταπόδεικτον, ὡς «τὰ τῶ αὐτῶ ἴσα καὶ ἀλλήλοισ ἴσα» καὶ «τὸ ὅλον ἴσον ἐστὶ τοῖς ἐαυτοῦ μέρεσιν».

β') Αἰτήματα εἶνε προτάσεις, ὧν ἡ ἀλήθεια διαγιγνώσκειται δι' ἀμέσους ἐκτελέσεως, ὡς «ἡ γραμμὴ δύναται ἀχθῆναι, ἐκταθῆναι, βραχυνθῆναι».

2) Προτάσεις δ' ἔχουσαι ἔμμεσον βεβαιότητα ὡς ἐξ ἄλλων κρίσεων ἐξαρτώμεναι εἶνε αἰ ἐξῆς·

α') Θεωρήματα εἶνε προτάσεις περιέχουσαι θεωρίαν τινὰ ἢ θέσιν, ἣτις βεβαιοῦται δι' ἀποδείξεως, ὡς «αἰ τρεῖς γωνίαι παντὸς τριγώνου ἰσοῦνται δύο ὀρθαῖς».

β') Προβλήματα εἶνε προτάσεις, αἵτινες περιέχουσιν ἐρώτησιν τινὰ λυτέαν ἐξ ἐγνωσμένων λόγων, ὡς «ἐὰν αἰ 100 δραχμαὶ φέρωσι κέρδος 5 δραχμάς, πόσας δραχμάς κέρδος θὰ φέρωσιν αἰ 500 δραχμαί;

γ') Πόρισμα εἶνε προτάσεις ἀμέσως ἐξ ἄλλων προτάσεων πηγάζουσαι καὶ μηδεμιᾶς χρήζουσαι περαιτέρω ἀποδείξεως, ὡς «εἰ αἰ τρεῖς γωνίαι παντὸς τριγώνου ἰσοῦνται δύο ὀρθαῖς», ἐξάγεται ὡς πόρισμα ὅτι «αὐταὶ ἰσοῦνται πρὸς 180 μοίρας».

δ') Ὑποθέσεις εἶνε προτάσεις, ὧν ἡ ἀλήθεια προϋποτίθεται. Τοιαῦται εἶνε ἡ παραδοχὴ τῆς θεωρίας περὶ τῆς φύσεως τοῦ φωτός, περὶ τῆς διττῆς ιδιότητος τοῦ ἠλεκτρισμοῦ (τοῦ θετικοῦ καὶ ἀρνητικοῦ), κτλ. Ὅμοίως οἱ ἰατροὶ καταφεύγουσιν εἰς ὑποθέσεις πρὸς ἐρμηνείαν διαφόρων νόσων.

ε') Λήμματα εἶνε προτάσεις, ἣτις εἰς ἄλλην πραγματείαν ἀποδειχθεῖσα παραλαμβάνεται ὡς βεβαία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.

ΠΕΡΙ ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΩΝ

§ 88. Συλλογισμὸς εἶνε ἡ παραγωγή κρίσεώς τινος ἐκ δύο ἄλλων γνωστῶν κρίσεων. Καὶ ἡ μὲν παράγωγος κρίσις λέγεται συμπεράσμα, αἱ δὲ δύο κρίσεις, ἐξ ὧν γίνεται τὸ συμπέρασμα, καλοῦνται προκείμεναι, καὶ ἰδιαίτερος ἡ μὲν μία αὐτῶν ἢ περιλαμβάνουσα τὴν γενικωτέραν κρίσιν λέγεται μείζων, ἡ δὲ ἑτέρα ἢ περιλαμβάνουσα τὴν μερικωτέραν κρίσιν ἐλάσσων, ὡς

πᾶς ἄνθρωπός ἐστι θνητός (μείζων),

ἀλλὰ μὴν ὁ Σωκράτης ἐστὶν ἄνθρωπος (ἐλάσσων),

ἄρα ὁ Σωκράτης ἐστὶ θνητός (συμπέρασμα).

§ 89. Αἱ ἔννοιαι, ἐξ ὧν συγκροτοῦνται αἱ κρίσεις τοῦ συλλογισμοῦ, εἶνε ἡ ὕλη, ἡ δὲ συμπλοκὴ τούτων εἰς κρίσεις προκειμένας καὶ συμπέρασμα εἶνε τὸ εἶδος. Ἡ ὕλη εἶνε οἱ ὅροι, ἄνθρωπος (μέσος ὅρος), θνητός (μείζων ὅρος) καὶ Σωκράτης (ἐλάσσων ὅρος), ὧν ἕκαστος εἰς τὸ εἶδος ἀναφαίνεται δις ὡς ἐξῆς·

α΄) ὁ μέσος ὅρος εἶνε ὡς ὑποκείμενον τῆς μείζονος καὶ κατηγορούμενον τῆς ἐλάσσονος.

β΄) ὁ μείζων ὅρος εἶνε ὡς κατηγορούμενον τῆς μείζονος καὶ τοῦ συμπεράσματος.

γ΄) ὁ ἐλάσσων ὅρος εἶνε ὡς ὑποκείμενον τῆς ἐλάσσονος καὶ τοῦ συμπεράσματος.

§ 90. Ὁ μέσος ὅρος σημειοῦται διὰ τοῦ M , ὁ μείζων διὰ τοῦ K (διότι εἶνε κατηγορούμενον) καὶ ὁ ἐλάσσων διὰ τοῦ Y (διότι εἶνε ὑποκείμενον). Ὅθεν ὁ γενικὸς τύπος τοῦ συλλογισμοῦ εἶνε

$$\begin{array}{rcc} M & \text{ἐστὶ} & K \\ Y & \text{ἐστὶ} & M \\ \hline \text{ἄρα } Y & \text{ἐστὶ} & K \end{array}$$

Ἡ μέσος ὅρος M εὐρίσκεται εἰς ἀμφοτέρας τὰς προκειμένας μεταξὺ τῆς μείζονος K καὶ τῆς ἐλάσσονος Y καὶ περιλαμβάνει τὴν ἐλάσσονα, ὡς αὐτὸς περιλαμβάνεται ὑπὸ τῆς μείζονος. Τὸν μείζονα δὲ καὶ ἐλάσσονα ὅρον ὁ Ἀριστοτέλης καλεῖ ἄκροα, διότι ὑποτίθεται ὅτι κεῖνται οὕτω $K, M, Y = \text{θνητός, ἄνθρωπος, Σωκράτης}$, ἔνθα ἡ ἔννοια Σωκράτης περιέχεται ἐν τῇ ἐννοίᾳ ἄνθρωπος , ἡ δὲ ἔννοια ἄνθρωπος περιέχεται ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς θνητότητος .

§ 91. Ὁ συλλογισμὸς ὅταν χωρῆ ἀπὸ τῶν καθόλου εἰς τὰ ἐπιμέρους, λέγεται κύριος συλλογισμὸς, ὡς ὁ ἀνωτέρω (§ 88). Οὗτος ἔχει ἀπόλυτον κῦρος, εἰάν ἡ μείζων πρότασις εἴνε ἀληθής· διότι ἐν τῷ συμπεράσματι ἀποφαινόμεθα τὸ αὐτὸ περὶ μέρους τῆς ἐννοίας τοῦ ὑποκειμένου, ὅπερ ἐν αὐτῇ τῇ μείζονι ἀποφαινόμεθα περὶ τῆς ὅλης ἐννοίας· ὅταν δ' ἀληθεύῃ τὸ ὅλον, θὰ ἀληθεύῃ καὶ τὸ μέρος κατὰ τὸν νόμον τῆς ταυτότητος. Ὅταν δὲ ὁ συλλογισμὸς χωρῆ ἀπὸ τῶν ἐπιμέρους εἰς τὰ καθόλου, λέγεται ἐπαγωγικὸς συλλογισμὸς, ὡς

ὁ Ἑρμῆς, ἡ Ἀφροδίτη, ἡ Γῆ, ὁ Ἄρης, ὁ Ζεὺς κτλ. στρέφονται περὶ τὸν ἴδιον ἄξονα ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάς,

ἀλλ' ὁ Ἑρμῆς, ἡ Ἀφροδίτη, ἡ Γῆ, κτλ. εἴνε πλανῆται· πάντες ἄρα οἱ πλανῆται στρέφονται περὶ τὸν ἴδιον ἄξονα ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάς.

Καὶ ὁ συλλογισμὸς οὗτος παρέχει ὀρθὸν συμπέρασμα, εἰάν λαμβάνωνται πρὸ ὀφθαλμῶν πάντα τὰ μέρη· διότι ἐν τῷ συμπεράσματι ἀποδίδομεν ὅ,τι παρατηρήσαμεν εἰς τὰ μέρη. Ὅταν δὲ ὁ συλλογισμὸς χωρῆ ἀπὸ γνωστῶν μερικῶν περιπτώσεων εἰς νέαν μερικὴν περίπτωσιν, λέγεται συλλογισμὸς κατ' ἀναλογίαν, ὡς

ὁ στρουθοκάμηλός ἐστι πτηνόν,
ἀλλὰ τὰ γνωστὰ πτηνὰ πέτονται,
καὶ ὁ στρουθοκάμηλος ἄρα δύναται πέτεσθαι.

§ 92. Ὁ συλλογισμὸς εἶνε ἀπλοῦς καὶ σύνθετος.
Καὶ ἀπλοῦς μὲν συλλογισμὸς καλεῖται, ὅταν ἀποτελῆται ἐκ
δύο προκειμένων καὶ συμπεράσματος. Σύνθετος δὲ
καλεῖται, ὅταν ἀποτελῆται ἐκ πλειόνων ἢ ἐκ δύο προκειμένων
καὶ ἐκ συμπεράσματος. Καὶ ὁ ἀπλοῦς δὲ καὶ ὁ σύνθετος συλ-
λογισμὸς εἶνε τέλειος καὶ ἀτελής· διότι δύναται νὰ ἔχη
πᾶσας τὰς κρίσεις ἢ νὰ ἔχη ἔλλειψιν τινα αὐτῶν.

§ 93. Τὸ περὶ συλλογισμοῦ κεφάλαιον διαιρεῖται εἰς τέσσαρα
μέρη, ἅτινα εἶνε τὰ ἑξῆς· 1) ἀπλοῖ τέλειοι συλλο-
γισμοί. 2) ἀπλοῖ ἀτελεῖς συλλογισμοί. 3) τέλειοι
σύνθετοι συλλογισμοί. 4) ἀτελεῖς σύνθετοι
συλλογισμοί.

Α') Ἀπλοῖ τέλειοι συλλογισμοί.

§ 94. Οἱ ἀπλοῖ τέλειοι συλλογισμοί εἶνε τριῶν εἰ-
δῶν, ὁ κατηγορικὸς συλλογισμὸς, ὁ ὑποθετι-
κὸς συλλογισμὸς καὶ ὁ διαζευκτικὸς συλλο-
γισμὸς.

α') Κατηγορικὸς συλλογισμὸς.

§ 95. Ὁ κατηγορικὸς συλλογισμὸς εἶνε συλλο-
γισμὸς, ἐν τῷ ᾧ ὁποῖω ὑπάρχουσι κατηγορικαὶ κρίσεις, τὸ δὲ
συμπέρασμα ἐξάγεται κατὰ τὸν νόμον τῆς ταυτότητος καὶ
ἀντιφάσεως.

§ 96. Θεμελιώδης νόμος τοῦ κατηγορικοῦ συλλογισμοῦ εἶνε
ὁ ἑξῆς· «Ὅπερ ἀληθεύει περὶ τοῦ ὅλου, ἀληθεύει καὶ περὶ τῶν
ἐπὶ μέρος, καὶ ὅπερ δὲν ἀληθεύει περὶ τοῦ ὅλου, δὲν ἀλη-
θεύει καὶ περὶ τῶν ἐπὶ μέρος». Ἐντεῦθεν συνάγεται ὅτι ἐν

τῷ κατηγορικῷ συλλογισμῷ τὸ συμπέρασμα ἐκφέρεται κα-
ταφατικῶς καὶ ἀποφατικῶς, ὡς

καταφατικῶς

πᾶς ἄνθρωπός ἐστι θνητός,
ἀλλ' ὁ Σωκράτης ἐστὶν ἄνθρωπος,
ἄρα ὁ Σωκράτης ἐστὶ θνητός.

ἀποφατικῶς

πᾶς ἄνθρωπος οὐκ ἐστὶν ἀθάνατος,
ὁ Σωκράτης δ' ἐστὶν ἄνθρωπος,
ὁ Σωκράτης ἄρα οὐκ ἐστὶν ἀθάνατος.

§ 97. Ἐν τῷ κατηγορικῷ συλλογισμῷ οἱ ἑξῆς κανόνες
ὑφείλουσι νὰ τηρῶνται·

1) καταφατικαὶ κρίσεις παρέχουσι μόνον καταφατικὸν συμ-
πέρασμα.

2) ἀμφότεραι αἱ προκείμεναι δὲν δύνανται νὰ εἶνε ἀποφα-
τικαὶ κρίσεις· διότι ἐξ ἀποφατικῶν προκειμένων οὐδὲν συμ-
πέρασμα συνάγεται, ὡς

πᾶν ζῶον οὐκ ἐστὶ τρίπουν,
ἡ τράπεζα οὐκ ἐστὶ ζῶον,
ἄρα ἡ τράπεζα οὐκ ἐστὶ τρίπουν.

3) ὅταν ἡ μία τῶν προκειμένων εἶνε ἀποφατικὴ, ἡ δ' ἑτέρα
καταφατικὴ, τὸ συμπέρασμα εἶνε ἀποφατικόν. Ἀποφατικὴ δὲ
δύναται μόνον ἢ μείζων κρίσις νὰ εἶνε, ἢ δ' ἐλάσσων εἶνε
ἀείποτε καταφατικὴ.

4) ὅταν ἡ μία τῶν προκειμένων εἶνε γενικὴ κρίσις καὶ ἡ
ἑτέρα μερικὴ, τὸ συμπέρασμα εἶνε μερικόν. Ὅταν δ' ἀμφό-
τεραι αἱ προκείμεναι εἶνε μερικαί, δὲν ἐξάγεται ἀληθὲς συμ-
πέρασμα, ὡς

τινὲς ἄνθρωποι εἶσι βασιλεῖς,
ἀλλὰ μὴν ὁ Πέτρος ἐστὶν ἄνθρωπος,
ἄρα ὁ Πέτρος ἐστὶ βασιλεύς.

5) Ὅταν ἀμφότεραι αἱ προκείμεναι εἴνε γενικαὶ κρίσεις, καὶ τὸ συμπέρασμα θὰ εἴνε γενικόν, ὡς

πᾶν ζῶον περιπατεῖ,
πᾶς δὲ σκώληξ ἐστὶ ζῶον,
ἄρα πᾶς σκώληξ περιπατεῖ.

6) Ὁ κατηγορικὸς συλλογισμὸς ὀφείλει νὰ ἔχη μόνον τρεῖς ὅρους ἢ ἐννοίας (K, M, Y), ἀλλ' οὔτε πλείονας οὔτε ἐλάττονας. Ἡ χρῆσις πλειόνων ὀρων εἴνε εἶδος σοφίσματος καὶ καλεῖται τετρας ὀρων, ὡς

Πάντα τὰ πάθη εἰσὶν ἀπορριπτέα,
πάντες δὲ οἱ ἄνθρωποι εἰσιν ἱκανοὶ ἀσκεῖν ἀρετὴν,
ἄρα;

7) Οἱ γλωσσικοὶ ὄροι ὀφείλουσι νὰ λαμβάνωνται κατὰ τὴν αὐτὴν σημασίαν· διότι ἄλλως γεννᾶται τετρας ὀρων καὶ σόφισμα, ὡς

Τὸ ζῶον ἐστὶν ἄμοιρον λόγου,
ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος ἐστὶ ζῶον,
ἄρα ὁ ἄνθρωπος ἐστὶν ἄμοιρος λόγου.

Πᾶν πνεῦμά ἐστὶ πρόσωπον (διανοητικὸν καὶ βουλευτικόν),
ἀλλὰ τὸ οἰνόπνευμά ἐστὶ πνεῦμα,
ἄρα τὸ οἰνόπνευμά ἐστὶ πρόσωπον.

8) Τὸ συμπέρασμα ὀφείλει νὰ εἴνε καταφατικὸν ἢ ἀποφατικόν, ὡς ἢ μείζων κρίσις, γενικὸν δὲ ἢ μερικόν, ὡς ἢ ἐλάσσων κρίσις. Λάθος δ' εἴνε α') ὅταν ἐν τῷ συμπεράσματι περιέχηται τι πλεόν ἢ ἐλάττον τοῦ ἐν ταῖς προκειμέναις κρίσεσιν, ὡς

ὁ τεχνίτης ἐστὶν ἄξιος σεβασμοῦ,
ἀλλ' οὗτος ὁ ζωγράφος ἐστὶ τεχνίτης,
ὁ ζωγράφος ἄρα οὗτός ἐστιν ἄξιος παντὸς σεβασμοῦ.

β) όταν τὸ συμπέρασμα περιέχῃ τὸν μέσον ὄρον, ὅπως ἀσυγχώρητον, ὡς

πᾶς ἀγαθὸς τεχνίτης ἐστὶν ἄξιος σεβασμοῦ,

ἀλλ' ὁ Πέτρος ἐστὶν ἀγαθὸς τεχνίτης,

ὁ Πέτρος ἄρα ἐστὶν ἀγαθὸς τεχνίτης καὶ ἄξιος
[σεβασμοῦ.

§ 98. Τοῦ κατηγορικοῦ συλλογισμοῦ ὁ μείζων ὄρος (K) εἶνε ἀεὶ κατηγορούμενον εἰς τὸ συμπέρασμα, ὁ δὲ ἐλάσσων (Y) ἀεὶ ὑποκείμενον. Ἐκ τῆς διαφόρου ὁμως θέσεως τοῦ μέσου ὄρου (M) ἐν ταῖς προκειμέναις παράγονται 4 σχήματα τοῦ κατηγορικοῦ συλλογισμοῦ· διότι γίνεται ὅτε μὲν ὑποκείμενον ἐν τῇ μείζονι καὶ κατηγορούμενον ἐν τῇ ἐλάσσονι, ὅτε δὲ κατηγορούμενον ἐν τε τῇ μείζονι καὶ τῇ ἐλάσσονι, ὅτε δὲ ὑποκείμενον ἐν τε τῇ μείζονι καὶ τῇ ἐλάσσονι, ὅτε δὲ κατηγορούμενον ἐν τῇ μείζονι καὶ ὑποκείμενον ἐν τῇ ἐλάσσονι.

1)	$\frac{M K}{Y M}$	Πᾶς ἄνθρωπός ἐστι θνητός, ἀλλ' ὁ Σωκράτης ἐστὶν ἄνθρωπος,	} σχῆμα α'.
	$\frac{Y K}{Y K}$	ἄρα ὁ Σωκράτης ἐστὶ θνητός.	

2)	$\frac{K M}{Y M}$	Πᾶς ὄνος ἐστὶ τετράπουν, οὐδεὶς δ' ὄρνις ἐστὶ τετράπουν,	} σχῆμα β'.
	$\frac{Y K}{Y K}$	ἄρα οὐδεὶς ὄρνις ἐστὶν ὄνος.	

3)	$\frac{M K}{M Y}$	οὐδεὶς κύκλος ἐστὶν εὐθύγραμμος, πᾶς δὲ κύκλος ἐστὶ σχῆμα,	} σχῆμα γ'.
	$\frac{Y K}{Y K}$	ἄρα οὐ πᾶν σχῆμά ἐστιν εὐθύγραμμον.	

4)	$\frac{K M}{M Y}$	Πᾶς κύων ὑλακτεῖ, οὐδὲν δ' ὑλακτοῦν λογικόν,	} σχῆμα δ'.
	$\frac{Y K}{Y K}$	ἄρα οὐδὲν λογικὸν κύων.	

§ 99. Τῶν σχημάτων τούτων τὰ μὲν τρία πρῶτα καλοῦνται Ἀριστοτελικά, τὸ δὲ τέταρτον Γαληνικὸν ἀπὸ τοῦ εὐρόντος αὐτὸ ἰατροφιλοσόφου Γαληνοῦ (+ 200 μ.

Χ.), εἶνε δὲ τὸ πρῶτον σχῆμα μετ' ἀντεστραμμένων ὄρων. Τὸ πρῶτον δὲ σχῆμα καλεῖται τέλειος κατηγορικὸς συλλογισμὸς, διότι ἀρκεῖ εἰς παραγωγὴν συμπεράσματος οἰασθήποτε ποιότητος καὶ ποσότητος, ἐν ᾧ διὰ τοῦ δευτέρου σχήματος ἐκφέρεται συμπέρασμα μόνον ἀποφατικόν, διὰ δὲ τοῦ τρίτου σχήματος μόνον μερικόν.

β') Ὑποθετικὸς συλλογισμὸς.

§ 100. Ὁ ὑποθετικὸς συλλογισμὸς εἶνε συλλογισμὸς, ἐν τῷ ὁποίῳ τὸ συμπέρασμα ἐξάγεται ἐκ τῶν προκειμένων κατὰ τὸν νόμον τοῦ ἀποχοῶντος λόγου, ὡς

α' $\left\{ \begin{array}{l} \text{εἰ ὀλκιμὸς ἔστιν ὁ ἀήρ, συμπιέζεται,} \\ \text{ἀλλὰ μὴν ὀλκιμὸς ἔστιν ὁ ἀήρ,} \\ \hline \text{ἄρα ὁ ἀήρ συμπιέζεται.} \end{array} \right.$

β' $\left\{ \begin{array}{l} \text{εἰ ὀλκιμὸς ἔστιν ὁ ἀήρ, συμπιέζεται,} \\ \text{ἀλλ' οὐ συμπιέζεται ὁ ἀήρ,} \\ \hline \text{ἄρα οὐχ ὀλκιμὸς ἔστιν ὁ ἀήρ.} \end{array} \right.$

§ 101. Θεμελιώδης νόμος ἐν τῷ ὑποθετικῷ συλλογισμῷ εἶνε ὁδε·

« Ἐὰν ἀληθεύῃ τὸ ἡγούμενον, ἀληθεύει καὶ τὸ ἐπόμενον, ἐὰν δὲ ψεύδηται τὸ ἐπόμενον, ψεύδεται καὶ τὸ ἡγούμενον ».

α' $\left\{ \begin{array}{l} \text{εἰ ἔστιν } A, \text{ ἔστι } B, \\ \text{ἀλλ' ἔστιν } A, \\ \hline \text{ἄρα ἔστι καὶ } B. \end{array} \right.$ β' $\left\{ \begin{array}{l} \text{εἰ ἔστιν } A, \text{ ἔστι } B, \\ \text{ἀλλ' οὐκ ἔστι } B, \\ \hline \text{ἄρα οὐκ ἔστι καὶ } A. \end{array} \right.$

§ 102. Τὸ συμπέρασμα τοῦ ὑποθετικοῦ συλλογισμοῦ εἶνε θετικὸν ἢ ἀρνητικόν. Εἶνε δὲ θετικὸν μὲν, ἐὰν ἀληθεύῃ τὸ ἡγούμενον καὶ τὸ ἐπόμενον εἶνε καταφατικόν, ἀρνητικὸν δέ, ἐὰν ψεύδηται τὸ ἐπόμενον ἢ εἶνε ἀρνητικόν. Ἡ δὲ μείζων πρότασις τοῦ ὑποθετικοῦ συλλογισμοῦ δύναται νὰ εἶνε καταφατικὴ ἢ ἀποφατικὴ, ὡς

α' { $\begin{array}{l} \text{εἰ εἰσὶ βωμοί, εἰσὶ καὶ θεοί,} \\ \text{ἀλλ' εἰσὶ βωμοί,} \end{array}$	β'	$\left. \begin{array}{l} \text{εἰ εἰσὶ βωμοί, εἰσὶ καὶ θεοί,} \\ \text{ἀλλ' οὐκ εἰσὶ θεοί,} \end{array} \right\}$
$\text{ἄρα εἰσὶ καὶ θεοί.}$		$\text{ἄρα οὐκ εἰσὶ καὶ βωμοί.}$

α' { $\begin{array}{l} \text{ἐὰν ὁ μαθητὴς ἐπιμελῆται, οὐκ ἔστιν ἄξιος ψόγου,} \\ \text{ἀλλ' ἐπιμελεῖται ὁ μαθητής,} \end{array}$

$\text{ἄρα οὐκ ἔστιν ἄξιος ψόγου.}$

β' { $\begin{array}{l} \text{ἐὰν ὁ μαθητὴς ἐπιμελῆται, οὐκ ἔστιν ἄξιος ψόγου,} \\ \text{ἀλλ' ἔστιν ἄξιος ψόγου ὁ μαθητής,} \end{array}$

$\text{ἄρα ὁ μαθητὴς οὐκ ἐπιμελεῖται.}$

§ 103. Ἐν τῷ ὑποθετικῷ συλλογισμῷ δὲν δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τῆς ἀληθείας τοῦ ἐπομένου τὴν ἀλήθειαν τοῦ ἡγουμένου οὐδὲ ἐκ τοῦ ψεύδους τοῦ ἡγουμένου τὸ ψεῦδος τοῦ ἐπομένου. Ὅθεν ψευδεῖς εἶνε οἱ ἑξῆς συλλογισμοί.

α' { $\begin{array}{l} \text{Εἰ ὁ Παῦλος ἔστιν ἐνάρετος, οὐ κλέπτει,} \\ \text{ἀλλ' ὁ Παῦλος οὐ κλέπτει,} \end{array}$

$\text{ἄρα ὁ Παῦλος ἔστιν ἐνάρετος.}$

β' { $\begin{array}{l} \text{Εἰ ὁ Παῦλος ἔστιν ἐνάρετος, οὐ κλέπτει,} \\ \text{ἀλλ' ὁ Παῦλος οὐκ ἔστιν ἐνάρετος,} \end{array}$

$\text{ἄρα ὁ Παῦλος κλέπτει.}$

Διότι ἡ ἔλλειψις τῆς ἀρετῆς δὲν ἔχει ὡς ἀναγκαῖον ἐπακολούθημα τὴν κλοπὴν μόνον.

α' { $\begin{array}{l} \text{Εἰ καίει ἡ ἐστία, τὸ δωμάτιόν ἐστι θερμόν,} \\ \text{ἀλλ' ἔστι τὸ δωμάτιον θερμόν,} \end{array}$

$\text{ἄρα ἡ ἐστία καίει.}$

β' { $\begin{array}{l} \text{Εἰ καίει ἡ ἐστία, τὸ δωμάτιόν ἐστι θερμόν,} \\ \text{ἀλλ' οὐ καίει ἡ ἐστία,} \end{array}$

$\text{ἄρα τὸ δωμάτιον οὐκ ἔστι θερμόν.}$

Διότι ἡ θερμότης τοῦ δωματίου δὲν προέρχεται μόνον ἐκ τῆς καύσεως τῆς ἐστίας, ἀλλ' ἐκ τῆς θερμότητος τοῦ ἡλίου

β) ἄλλης αἰτίας.

§ 104. Ἐν τῷ ὑποθετικῷ συλλογισμῷ ἢ μόνον ἢ μείζων πρότασις εἶνε ὑποθετικὴ κρίσις, τότε δὲ ὁ ὑποθετικὸς συλλογισμὸς καλεῖται μικτὸς ὑποθετικὸς συλλογισμὸς (καὶ τοιοῦτοι εἶνε πάντα τὰ εἰρημένα παραδείγματα), ἢ εἶνε ὑποθετικαὶ κρίσεις καὶ αἱ δύο προκείμεναι καὶ τὸ συμπέρασμα, τότε δὲ ὁ ὑποθετικὸς συλλογισμὸς καλεῖται καθαρὸς ὑποθετικὸς συλλογισμὸς, ὡς

εἰ ἤμαρτεν ὁ Πέτρος, τιμωρητέος ἐστίν·

εἰ παρέβη τινὰ νόμον, ἤμαρτεν.

ἄρα εἰ παρέβη τινὰ νόμον, τιμωρητέος ἐστίν.

εἰ μὴ ἐλεύθερός ἐστιν ὁ ἄνθρωπος, οὐδὲν πονηρὸν δύ-
[νεται πράξαι·

εἰ μηδὲν πονηρὸν δύναται πράξαι, οὐ τιμωρητέος ἐστίν.

ἄρα εἰ μὴ ἐλεύθερός ἐστιν, οὐ τιμωρητέος ἐστίν.

Ἐν δὲ τῷ καθαρῷ ὑποθετικῷ συλλογισμῷ τὸ συμπέρασμα εἶνε προβληματικὸν (§ 68).

γ') Διαζευκτικὸς συλλογισμὸς

§ 105. Ὁ διαζευκτικὸς συλλογισμὸς εἶνε συλλογισμὸς, ἐν τῷ ὁποίῳ τὸ συμπέρασμα ἐξάγεται κατὰ τὸν νόμον τῆς τοῦ τρίτου ἀποκλείσεως, ὡς

ὁ Γεώργιος ἐστίν ἢ ἀγαθὸς ἢ κακός·

ἀλλὰ μὴν ἐστίν ἀγαθός·

ἄρα ὁ Γεώργιος οὐκ ἐστὶ κακός.

§ 106. Ὁ διαζευκτικὸς συλλογισμὸς εἶνε διττός, θετικὸς καὶ ἀρνητικὸς· διότι ἐκ τῶν ἐν τῇ μείζονι προτάσει διαζευγνυμένων μελῶν ἢ αἴρονται τινα ἐν τῇ ἐλάσσονι καὶ τίθενται τᾶλλα ἐν τῷ συμπεράσματι (θετικὸς τρόπος) ἢ τίθενται τινα ἐν τῇ ἐλάσσονι καὶ αἴρονται τᾶλλα ἐν τῷ συμπεράσματι (ἀρνητικὸς τρόπος), ὡς

- α' { Ἡ γωνία αὕτη ἐστὶν ἢ ὀρθή ἢ ἀμβλεῖα ἢ ὀξεῖα·
ἀλλὰ μὴν οὔτε ἀμβλεῖά ἐστιν οὔτε ὀξεῖα·
 ἡ γωνία ἄρα αὕτη ἐστὶν ὀρθή.
- β' { Ὁ νῦν χρόνος ἢ ἡμέρα ἐστὶν ἢ νύξ·
ἀλλὰ μὴν ἡμέρα ἐστὶν.
ὁ νῦν χρόνος ἄρα οὐκ ἐστὶ νύξ.

§ 107. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συγάζεται ὁ ἐξῆς κανὼν. α' Ἐν τῷ διαζευκτικῷ συλλογισμῷ ἢ μείζων πρότασις εἶνε ἀείποτε διαζευκτικὴ κρίσις, ἢ δ' ἐλάσσων ἀποφατικὴ ἢ καταφατικὴ κρίσις, τὸ δὲ συμπέρασμα ἔχει ἀντίθετον ποιὸν πρὸς τὸ τῆς ἐλάσσονος, ἢτοι εἶνε ἀποφατικόν, ἐὰν τὸ τῆς ἐλάσσονος εἶνε καταφατικόν, καὶ τὰνάπαλιν». Ὅθεν ὁ τύπος τοῦ διαζευκτικοῦ συλλογισμοῦ εἶνε ὅδε·

- α' { A ἐστὶν ἢ B ἢ Γ.
ἀλλ' A ἐστὶ B.
A ἄρα οὐκ ἐστὶ Γ.
- β' { A ἐστὶν ἢ B ἢ Γ.
ἀλλ' A οὐκ ἐστὶ B.
A ἄρα ἐστὶ Γ.

§ 108. Ὁ διαζευκτικὸς συλλογισμὸς ἵνα εἶνε ὀρθός, ὀφείλει ἐν μὲν τῇ μείζονι νὰ περιλάβῃ πάντα τὰ διαζευγνύμενα μέλη, ἐν δὲ τῇ ἐλάσσονι νὰ προσλαμβάνῃ ὀρθῶς τὰ τιθέμενα ἢ αἰρόμενα μέλη. Ἄλλως δὲ εἶνε ψευδής, ὡς ὁ ἐξῆς.

Ἐἴθετο· Ὁ Ἰωάννης ἐστὶν ἢ Εὐρωπαῖος ἢ Ἀσιανός·
 ἀλλ' οὐκ ἐστὶν Εὐρωπαῖος·

ὁ Ἰωάννης ἄρα ἐστὶν Ἀσιανός.

Ὁρθῶς δὲ θὰ εἶχεν ὁ συλλογισμὸς ὧδε ἐκφερόμενος·

Ἐἴθετο· Ὁ Ἰωάννης ἐστὶν ἢ Εὐρωπαῖος ἢ Ἀσιανός ἢ Ἀφρικανός
 [νός ἢ Ἀμερικανός ἢ Αὐστραλιανός·
 ἀλλ' οὔτε Εὐρωπαῖος, οὔτε Ἀφρικανός οὔτε Ἀμερικανός
 [νός οὔτε Αὐστραλιανός ἐστὶν·

ὁ Ἰωάννης ἄρα ἐστὶν Ἀσιανός.

§ 109. Πρὸς τὸν διαζευκτικὸν συλλογισμὸν συγγενεύει καὶ ὁ διαιρετικὸς συλλογισμὸς, ὡς

τὰ τρίγωνα τὰ μὲν εἰσιν ἰσόπλευρα, τὰ δὲ ἰσοσκελῆ, τὰ
[δὲ σκαληνά·
ἀλλὰ τοῦτο τὸ τρίγωνον οὔτε ἰσόπλευρόν ἐστιν οὔτε
[ἰσοσκελές·

τὸ τρίγωνον ἄρα τοῦτό ἐστι σκαληνόν.

Οἱ ὀδοῦντες εἰσὶν οἱ μὲν τομεῖς, οἱ δὲ κυνόδοι, οἱ
[δὲ γομφίοι·

ἀλλ' οὔτος ὁ ὀδοῦς ἐστὶ τομεύς·

ὁ ὀδοῦς ἄρα οὐκ ἐστὶν οὔτε κυνόδοι οὔτε γομφίος.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Δίλημμα¹

§ 110. Δίλημμα καλεῖται συλλογισμὸς, ὅστις ἐν τῇ μείζονι περιέχει κρίσιν ὑποθετικὴν ἅμα καὶ διαζευκτικὴν, αἴρων δὲ τὴν διάζευξιν ἐν τῇ ἐλάσσονι αἴρει καὶ τὴν ὑπόθεσιν ἐν τῷ συμπεράσματι, ὡς

εἰ ἔστιν *A*, ἔστιν ἢ *B* ἢ *Γ*,
ἀλλ' οὔτε *B* ἔστιν οὔτε *Γ*,

ἄρα οὐδὲ *A* ἔστιν.

εἰ τὸ σῶμα τοῦτο ἦν ἠλεκτρικόν, ἦν ἂν ἢ θετικῶς ἢ ἀρ-
[νητικῶς ἠλεκτρικόν,
ἀλλ' οὔτε θετικῶς ἠλεκτρικόν ἐστὶν οὔτε ἀρνητικῶς,

οὐδὲ σῶμα ἄρα ἠλεκτρικόν ἐστὶν.

§ 111. Δίλημμα εἶνε καὶ ὅτε ἐν τῇ μείζονι προτάσει ὑπάρχει ὑποθετικὴ κρίσις ἅμα καὶ ἀποφατικὴ (ἀντὶ τῆς διαζευκτικῆς), ὡς

¹ Δίλημμα (διπλοῦν λῆμμα) = διπλῆ πρότασις.

εἰ ἦν *A*, οὔτε *B* ἦν ἂν οὔτε *Γ*,
ἀλλὰ μὴν ἔστι *B* καὶ *Γ*,

ἄρα οὐ δυνατόν εἶναι *A*.

Εἰ ἦν ἡ ψυχὴ ὑλική, οὔτε πρὸς τὴν τοῦ ἀπείρου ἐν-
[νοίαν ἀνυποῦτο ἂν οὔτε ἐλευθέρως ἐνήργει
ἀλλὰ μὴν ἀμφοτέρω ἡ ψυχὴ δύναται ποιεῖν.

ἡ ψυχὴ ἄρα οὐκ ἔστιν ὑλική.

§ 112. Ὁ συλλογισμὸς λέγεται τριλήμμα, ὅταν ἡ ἐν τῇ
μείζονι προτάσει διάζευξις εἶνε τριμελής, τετραλήμμα δὲ
ὅταν εἶνε τετραμελής, πολύλημμα δέ, ὅταν ἐν τῇ διαζεύξει
ὑπάρχωσι πλείονα τῶν τεσσάρων μελῶν. Διὰ τοῦ ἐξῆς τρι-
λήμματος ὁ φιλόσοφος Λειβνίτιος ἀπέδειξε τὸ κάλλος τοῦ κό-
σμου.

Εἰ μὴ ἄριστος ἦν ὁ κόσμος οὗτος, τάχ' ἂν ἦ οὐκ ἐγί-
νωσκεν ὁ θεὸς ἢ οὐκ ἠθέλεν ἢ οὐκ ἠδύνατο τὸν ἄρι-
[στον κόσμον πλάσαι
ἀλλὰ μὴν οὐδὲν τούτων ἀληθεύει (πάνσοφος γὰρ ὁ θεός
[ἔστι καὶ πανάγαθος καὶ παντοδύναμος).

Ἄριστος ἄρα ἐστὶν ὁ κόσμος οὗτος.

§ 113. Ὁ διλημματικὸς συλλογισμὸς ἵνα εἶνε ὀρθός, εἶνε
ἀνάγκη νὰ ἔχη τὰ ἐξῆς. 1) ἐν τῇ μείζονι προτάσει τὸ ἐπό-
σει μέρος πρέπει νὰ εἶνε ἀκολουθία τοῦ ἡγουμένου. 2) ἐν τῇ
μείζονι προτάσει πρέπει νὰ εἶνε πλήρης ἡ διάζευξις. 3) ἐν τῇ
ἐλάσσονι προτάσει νὰ αἴρωνται πάντα τὰ διαζευγνύμενα μέλη.
Ἡ παράβασις τούτων μεταβάλλει τὸ δίλημμα εἰς σόφισμα.

Β') Ἀπλοῖ ἀτελεῖς συλλογισμοί.

§ 114. Ἀπλοῦς ἀτελής συλλογισμὸς λέγεται ὁ
συλλογισμὸς ὁ ἔχων ἔλλειψιν κρίσεώς τινος, διὰ τοῦτο
δὲ καλεῖται καὶ κολοβὸς συλλογισμός. Τοιοῦτο

δ' ἀπλοῖ συλλογισμοὶ εἶνε 1) τὸ ἐνθύμημα· 2) ὁ συνηρημένος συλλογισμὸς· 3) ὁ ἄμεσος συλλογισμὸς.

α') ἐνθύμημα

§ 115. Ἐνθύμημα εἶνε ἀτελὴς ἀπλοῦς συλλογισμὸς, ὅστις ἔχει μὲν τοὺς τρεῖς ὅρους (§ 89) τοῦ συλλογισμοῦ, στερεῖται δὲ μιᾶς τῶν προκειμένων κρίσεων, ἣτις λανθάνει ἐν τῷ θυμῷ (ἐν τῇ ψυχῇ).

Εἶνε δὲ τὸ ἐνθύμημα δύο εἰδῶν 1) ὅταν λείπη ἡ μείζων πρότασις. 2) ὅταν λείπη ἡ ἐλάσσων πρότασις, ὡς

α' { Ὁ Πέτρος ἐστὶ κακοῦργος
ἄρα τιμωρητέος.
Ἡ φιλαργυρία ἐστὶ κακία,
ἄρα ἀπόβλητος.

ἐνθα ἔλλειπει ἡ μείζων πρότασις «πᾶς κακοῦργος τιμωρητέος» καὶ «πᾶσα κακία ἀπόβλητος».

β' { Πᾶς κακοῦργος τιμωρητέος·
ἄρα καὶ ὁ Πέτρος τιμωρητέος.
Πᾶσα κακία ἀπόβλητος·
ἄρα καὶ ἡ φιλαργυρία ἀπόβλητος.

ἐνθα ἔλλειπει ἡ ἐλάσσων πρότασις «ὁ Πέτρος ἐστὶ κακοῦργος» καὶ «ἡ φιλαργυρία ἐστὶ κακία».

β') Συνηρημένους συλλογισμὸς

§ 116. Συνηρημένος συλλογισμὸς καλεῖται ὁ συλλογισμὸς, ὅταν ἔλλειπωσιν ἀμφοτέραι αἱ προκείμεναι, ἐν δὲ τῷ συμπεράσματι προστίθεται καὶ ἡ αἰτία, περιέχουσα τὸν μέσον ὅρον, ὡς

Ἡ φιλαργυρία φευκτέα, κακία γάρ.

Ἴσοῦται δὲ ὁ συνηρημένος οὗτος συλλογισμὸς πρὸς τόνδε·
πᾶσα κακία φευκία·

ἢ φιλαργυρία ἐστὶ κακία·

ἢ φιλαργυρία ἄρα φευκία.

Ὅμοίως δὲ συνηρημένος συλλογισμὸς «Ἡ ψυχὴ οὐ διαλυτή, ἀπλή γάρ» ἴσοῦται πρὸς τόνδε τὸν συλλογισμόν.

Πᾶν ἀπλοῦν οὐ διαλυτόν.

ἢ ψυχὴ ἐστὶν ἀπλή.

ἢ ψυχὴ ἄρα οὐ διαλυτή.

γ') Ἄμεσος συλλογισμὸς

§ 117. Ἄμεσος συλλογισμὸς λέγεται ὁ συλλογισμὸς, ὅστις ἔχει μόνον δύο ὅρους, τὴν δ' ἐλλείπουσαν μείζονι πρότασιν ἀναπληροῖ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κατὰ τὸν τύπον κατηγορικῆς ἢ ὑποθετικῆς κρίσεως. Ὅμοιάζει δὲ ὁ ἄμεσος συλλογισμὸς πρὸς τὸ ἐνθύμημα. Εἶνε δὲ τέσσαρα εἶδη τοῦ ἀμέσου συλλογισμοῦ.

1) Οἱ ἐξ ἰσοδυνάμων γλωσσικῶς φράσεων γινόμενοι συλλογισμοί, ὡς «ὁ Θεὸς ἐστὶ παγγνώστης, οὐδ' ἐν ἄρα αὐτὸν λανθάνει», ἔνθα ἐλλείπει ἡ μείζων πρότασις «τὸν παγγνώστην οὐδ' ἐν λανθάνει». Οὕτω καὶ «ὁ Θεὸς ἐστὶ πάνσοφος, οὐδ' ἐν ἄρα ἀγνοεῖ» ἔνθα ἐλλείπει ἡ μείζων πρότασις «ὁ πάνσοφος οὐδ' ἐν ἀγνοεῖ».

2) Οἱ ἐξ ὑπαλληλίας γινόμενοι συλλογισμοί, ὡς «ὁ Σωκράτης ἐστὶν ἄνθρωπος, ἄρα θνητός», ἔνθα ἐλλείπει ἡ μείζων πρότασις «πᾶς ἄνθρωπός ἐστὶ θνητός». Καὶ «ἡ δικαιοσύνη ἐστὶν ἀρετή, ἄρα ἀξιέπαινος», ἔνθα ἐλλείπει ἡ μείζων πρότασις «πᾶσα ἀρετὴ ἀξιέπαινος».

3) Οἱ ἐξ ἀντιθέσεως γινόμενοι συλλογισμοί, ὡς «αὕτη ἡ γωνία ἐστὶν ὀρθή, ἄρα οὐκ ἐστὶν οὔτε ὀξεῖα».

οὔτε ἀμβλεῖα», ἐνθα ἐλλείπει ἡ μείζων πρότασις «πᾶσα γωνία ἐστὶν ὀρθή, ὀξεῖα καὶ ἀμβλεῖα. Καὶ αὐτός ὁ ὁδός ἐστὶ κυνόδους, ἄρα οὐκ ἐστὶν οὔτε τομεύς οὔτε γομφίος», ἐνθα ἐλλείπει ἡ μείζων πρότασις «πᾶς ὁδός ἐστὶν τομεύς, κυνόδους καὶ γομφίος».

4) Οἱ ἐξ ἀντιστροφῆς γινόμενοι συλλογισμοί, ὡς «ὅπου ἀρετὴ καὶ εὐδαιμονία, ἄρα ὅπου εὐδαιμονία καὶ ἀρετὴ», ἐνθα ἐλλείπει ἡ μείζων πρότασις «εἰ ἐστὶν ἀρετὴ, ἐστὶ καὶ εὐδαιμονία», ἡ δ' ἐλάσσων θὰ ἦτο «ἀλλ' ἐστὶν ἀρετὴ». Καὶ «ὅπου ὀρθὴ γνώμη, ἐκεῖ καὶ ἀγαθαὶ πράξεις, ἄρα καὶ ὅπου οὐδεμία ἀγαθὴ πράξις, ἐκεῖ οὐδὲ καὶ ὀρθὴ γνώμη», ἐνθα ἐλλείπει ἡ μείζων πρότασις «εἰ ἐστὶν ὀρθὴ γνώμη εἰσὶ καὶ πράξεις ἀγαθαί», ἡ δ' ἐλάσσων θὰ ἦτο «ἀλλ' ἐστὶν ὀρθὴ γνώμη».

Γ') Τέλαιοι σύνθετοι συλλογισμοί

§ 118. Τέλαιος σύνθετος συλλογισμὸς λέγεται σειρὰ δύο ἢ πλειόνων ἀπλῶν συλλογισμῶν ἐχόντων λογικὴν σχέσιν πρὸς ἀλλήλους. Τὸ συμπέρασμα δὲ τοῦ πρώτου συλλογισμοῦ, ὅστις λέγεται προσυλλογισμὸς, γίνεται μίᾳ τῶν προκειμένων τοῦ δευτέρου συλλογισμοῦ, ὅστις καλεῖται ἐπισυλλογισμὸς, τὸ δὲ συμπέρασμα τοῦ δευτέρου συλλογισμοῦ γίνεται μίᾳ τῶν προκειμένων τοῦ τρίτου συλλογισμοῦ καὶ καθεξῆς. Ἡ δὲ μέθοδος τῆς πορείας εἶνε ἡ χωρητικὴ (συνθετικῶς), ὅταν βαίνη ἀπὸ τῶν καθόλου εἰς τὰ ἐπὶ μέρος, ἢ ὀπισθοχωρητικὴ (ἀναλυτικῶς), ὅταν βαίνη ἀπὸ τῶν ἐπὶ μέρος εἰς τὰ καθόλου. Ἐχοντες τὰς ἐννοίας φθαρτόν, σύνθετον, ὀργανικόν ὄν, φυτόν, δένδρον καὶ δρῦς σχηματίζομεν τὴν

ἐξῆς σύλλογιστικὴν σειρὰν κατὰ τὸ πρῶτον σχῆμα τῆς κατηγορικῆς κρίσεως.

α') συνθετικῶς

1 { πᾶν σύνθετόν ἐστι φθαρόν.
πᾶν ὀργανικὸν ὄν ἐστι σύνθετον.

πᾶν ὀργανικὸν ὄν ἄρα ἐστὶ φθαρόν.

2 { Πᾶν ὀργανικὸν ὄν ἐστι φθαρόν.
Πᾶν φυτόν ἐστιν ὀργανικὸν ὄν.

Πᾶν ἄρα φυτόν ἐστι φθαρόν.

3 { Πᾶν φυτόν ἐστι φθαρόν.
Πᾶν δένδρον ἐστι φυτόν.

Πᾶν ἄρα δένδρον ἐστι φθαρόν.

4 { Πᾶν δένδρον ἐστὶ φθαρόν.
Πᾶσα δρυς ἐστι δένδρον.

Πᾶσα ἄρα δρυς ἐστι φθαροτή.

β') ἀναλυτικῶς.

1 { Πᾶσα δρυς ἐστι δένδρον.
Πᾶν δένδρον ἐστὶ φυτόν

Πᾶσα ἄρα δρυς ἐστι φυτόν.

2 { Πᾶσα δρυς ἐστι φυτόν.
Πᾶν φυτόν ἐστιν ὀργανικὸν ὄν.

Πᾶσα ἄρα δρυς ἐστιν ὀργανικὸν ὄν.

2 { Πᾶσα δρυς ἐστιν ὀργανικὸν ὄν.
Πᾶν ὀργανικὸν ὄν ἐστι σύνθετον.

Πᾶσα ἄρα δρυς ἐστι σύνθετον.

4 { Πᾶσα δρυς ἐστι σύνθετον.
Πᾶν σύνθετόν ἐστι φθαρόν.

Πᾶσα ἄρα δρυς ἐστι φθαροτή.

Δ') Ἀτελεῖς σύνθετοι συλλογισμοί.

§ 119. Ἀτελής σύνθετος συλλογισμὸς λέγεται συλλογισμὸς, ὅστις δὲν ἔχει πλήρεις τὰς προκειμένας καὶ τὸ συμπέρασμα, ὡς ἔχουσιν οἱ τέλειοι σύνθετοι συλλογισμοί. Ἀνήκουσι δ' ἐνταῦθα 1) ὁ σωρεΐτης. 2) τὸ ἐπιχείρημα.

α') Σωρεΐτης.

§ 120. Ὁ σωρεΐτης εἶνε σειρά κρίσεων λογικῶς πρὸς ἀλλήλας συνημμένων καὶ ἐν κοινὸν συμπέρασμα ἔχουσῶν. Εἶνε δὲ ἡ συλλογιστικὴ σειρά τοῦ σωρεΐτου διττή, ἀναλυτικὴ καὶ συνθετικὴ.

§ 121. Ἐν τῷ ἀναλυτικῷ σωρεΐτῃ, ὅστις λέγεται καὶ Ἀριστοτελικός, τὸ κατηγορούμενον τῆς προηγουμένης κρίσεως γίνεται ὑποκείμενον τῆς ἐπομένης, ὡς

πᾶσαι αἱ δρῦες εἰσὶ δένδρα,
πάντα τὰ δένδρα εἰσὶ φυτά,
πάντα τὰ φυτά εἰσιν ὄργανικὰ ὄντα,
πάντα τὰ ὄργανικὰ ὄντα εἰσὶ φθαρτά.

πᾶσαι ἄρα αἱ δρῦες εἰσὶ φθαρταί.

§ 122. Ὁ Κικέρων (de Fin. IV, 18) μεταχειρίζεται τὸν συλλογιστικὸν τοῦτον τρόπον διὰ τὴν πρότασιν τῶν Στωικῶν: «τὸ ἀγαθὸν ἐστὶν εὐκτόν· τὸ εὐκτόν ἐστὶν ἐπιθυμητόν· τὸ ἐπιθυμητόν ἐστὶν ἐπαινετόν· ἄρα τὸ ἀγαθὸν ἐστὶν ἐπαινετόν». Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Σενέκας (Epist. 85): «ὁ φρόνιμός ἐστὶν ἐγκρατής· ὁ ἐγκρατής σταθερός· ὁ σταθερὸς ἀτάραχος· ὁ ἀτάραχος ἄλυπος· ὁ ἄλυπος εὐδαίμων· ἄρα ὁ φρόνιμός ἐστὶν εὐδαίμων». Ὅρα καὶ Ξενοφ. Ἀπομν. Δ', σ', 4.

§ 123. Ἐν δὲ τῷ συνθετικῷ σωρεΐτῃ, ὅστις καλεῖται κατὰ Γοκληνιακὸς ἢ ἀντεστραμμένος ἐκ τοῦ μεταχει-

ρισσαμένου αὐτὸν Ῥουδόλφου Γοκληνίου καθηγητοῦ τῆς φιλοσοφίας ἐν Μαρβούργῳ (+ 1628) τὸ ὑποκείμενον τῆς προηγουμένης κρίσεως γίνεται κατηγορούμενον τῆς ἐπομένης, ὡς

πάντα τὰ ὀργανικὰ ὄντα εἰσὶ φθαρτά,
 πάντα τὰ φυτὰ εἰσιν ὀργανικὰ ὄντα,
 πάντα τὰ δένδρα εἰσὶ φυτὰ,
 πᾶσαι αἱ δρῦες εἰσὶ δένδρα

πᾶσαι ἄρα αἱ δρῦες εἰσὶ φθαρταί.

§ 124. Ἐκτὸς τῶν κατηγορικῶν σωρειτῶν ὑπάρχουσι καὶ ὑποθετικοὶ σωρεῖται, σπανιώτατοι δ' εἶνε οἱ διὰ δευτικοὶ σωρεῖται, ὡς

ἀναλυτικῶς συνθετικῶς

α') θετικῶς εἰ ἔστιν Α, ἔστι Β,	εἰ ἔστι Γ, ἔστι Δ,
εἰ ἔστι Β, ἔστι Γ,	εἰ ἔστι Β, ἔστι Γ,
εἰ ἔστι Γ, ἔστι Δ,	εἰ ἔστιν Α, ἔστι Β,
ἀλλὰ μὴν ἔστι Α,	ἀλλὰ μὴν ἔστι Α,
<u>ἄρα ἔστι καὶ Δ.</u>	<u>ἄρα ἔστι καὶ Δ.</u>

β') ἀρνητικῶς εἰ ἔστιν Α, ἔστι Β,	εἰ ἔστι Γ, ἔστι Δ,
εἰ ἔστι Β, ἔστι Γ,	εἰ ἔστι Β, ἔστι Γ,
εἰ ἔστι Γ, ἔστι Δ,	εἰ ἔστιν Α, ἔστι Β,
ἀλλὰ μὴν οὐκ ἔστι Δ	ἀλλὰ μὴν οὐκ ἔστι Δ.
<u>καὶ Α ἄρα οὐκ ἔστιν.</u>	<u>καὶ Α ἄρα οὐκ ἔστιν.</u>

β') Ἐπιχείρημα

§ 125. Ἐπιχείρημα καλεῖται συλλογισμός, ἐν ᾧ ἡ μείζων ἢ ἡ ἐλάσσων πρότασις ἢ ἀμφότεραι ἐπιδιορίζονται δι' αἰτιώδους λόγου, ὡς

‘Ο επιμελής ἐστὶν ἄξιος σεβασμοῦ· ἐκπληροῖ γὰρ τὸ ἑαυ-
[τοῦ καθῆκον.

Ἄλλ’ ὁ Πέτρος ἐστὶν ἐπιμελής.

‘Ο Πέτρος ἄρα ἐστὶν ἄξιος σεβασμοῦ.

‘Ο ἐπιμελής ἐστὶν ἄξιος σεβασμοῦ.

Ἄλλ’ ὁ Πέτρος ἐστὶν ἐπιμελής· προκόπτει γὰρ ἐν τοῖς
[μαθήμασιν.

‘Ο Πέτρος ἄρα ἐστὶν ἄξιος σεβασμοῦ.

§ 126. Καὶ ἡ ἐπιδιορίζουσα δὲ κρίσις ἀναλύεται εἰς
πλήρη συλλογισμόν, ὡς

ὁ ἐκπληρῶν τὸ ἑαυτοῦ καθῆκόν ἐστὶν ἄξιος σεβασμοῦ.

ὁ ἐπιμελής ἐκπληροῖ τὸ ἑαυτοῦ καθῆκον.

ὁ ἐπιμελής ἄρα ἐστὶν ἄξιος σεβασμοῦ.

ὁ προκόπων ἐν τοῖς μαθήμασιν ἐστὶν ἐπιμελής,

ἀλλ’ ὁ Πέτρος προκόπτει ἐν τοῖς μαθήμασιν,

ὁ Πέτρος ἄρα ἐστὶν ἐπιμελής.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

§ 127. Μεθολογία εἶνε τὸ δεύτερον μέρος τῆς Λο-
γικῆς, ὅπερ πραγματεύεται περὶ συστηματοποιήσεως τῶν
γνώσεων εἰς ἓν λογικῶς διατεταγμένον ὄλον καθ’ ὠρισμένην
μέθοδον. Καὶ τὸ μὲν σύνολον τῶν ὁμοειδῶν γνώσεων, αἵτινες
συναρμολογοῦνται εἰς ἓν ὄλον λογικῶς διατεταγμένον, καλεῖ-
ται σύστημα· σύστημα δ’ ἀληθῶν γνώσεων λέγεται ἐπι-
στήμη. Ἡ ἐπιστήμη δὲ καὶ τὸ σύστημα ἔχουσι τοι-
αύτην σχέσιν πρὸς ἀλληλα, οἷαν ἔχει ἡ ὕλη καὶ τὸ εἶδος.
Μέθοδος¹ δ’ εἶνε ἡ καθ’ ὠρισμένους νόμους ἄγουσα ὁδός

¹ Σημαίνει=ὁδός πρὸς τι.

πρὸς συστηματοποίησιν τῶν γνώσεων. Δύο δὲ μέθοδοι ὑπάρχουσιν, ἡ ἀναλυτικὴ μέθοδος, ἣτις καὶ γενετικὴ καλεῖται, καὶ ἡ συνθετικὴ, ἣτις καὶ ἀποδεικτικὴ λέγεται.

§ 128. Ἡ ἀναλυτικὴ μέθοδος δομᾶται ἀπὸ τῶν μερικῶν καὶ βαίνει ἐπὶ τὰ καθόλου, ὡς ἐν τῇ Γραμματικῇ ἐκ μερικῶν τινῶν παραδειγμάτων γίνονται οἱ γενικοὶ κανόνες, ἐν δὲ τῇ Δογικῇ ἐκ μερικῶν τινῶν ἐννοιῶν αἱ γενικαὶ ἐννοιαί, ἐν δὲ τῇ Ἀριθμητικῇ ἐκ μερικῶν προσθετέων τὸ ἄθροισμα, κτλ. Ἡ δὲ συνθετικὴ μέθοδος δομωμένη ἀπὸ τῶν γενικῶν βαίνει εἰς τὰ ἐπὶ μέρος, ὡς ἐν τῇ Γραμματικῇ εἰπόντες γενικόν τινα κανόνα ἀποδεικνύομεν εἶτα τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ διὰ μερικῶν τινῶν παραδειγμάτων. Οὕτω καὶ ὅτε ἀπὸ γενικῆς τινος ἐννοίας βαίνομεν ἐπὶ τὰς μερικάς, ὡς φυτόν, δένδρον, μηλέα, αὔτη ἢ μηλέα, γίνεται χρῆσις τῆς συνθετικῆς μεθόδου, κτλ. Ἐκατέρα δὲ τῶν μεθόδων τούτων εἶνε ἀνεπαρκῆς καθ' ἑαυτὴν πρὸς παραγωγὴν ἐπιστήμης, ἀμφοτέραι δὲ προσδέονται ἀλλήλων καὶ συμπληροῦσιν ἀλλήλας.

§ 129. Ἡ ἐπιστημονικὴ συστηματοποίησις τῶν γνώσεων ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς γνώσεως τοῦ βάρους καὶ τοῦ πλάτους τῶν ἐννοιῶν καὶ διὰ τῆς εὐρέσεως τῆς ἀληθείας πασῶν τῶν γνώσεων. Κατορθοῦνται δὲ τοῦτο διὰ τοῦ λογικοῦ ὁρισμοῦ, διὰ τῆς λογικῆς διαιρέσεως καὶ διὰ τῆς ἀποδείξεως. Διὰ τοῦτο ἡ μεθοδολογία διαιρεῖται εἰς τρία κεφάλαια· 1) περὶ ὁρισμοῦ· β') περὶ διαιρέσεως· γ') περὶ ἀποδείξεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

ΠΕΡΙ ΟΡΙΣΜΟΥ

§ 130. Ὁρισμὸς εἶνε κρίσις κατηγορικὴ, ἥς ὑποκείμενον εἶνε ἢ περὶ ἥς ὁ λόγος ἐννοια, κατηγορούμενον δὲ ἐν

ἢ πλείονα οὐσιώδη αὐτῆς γνωρίσματα, ὡς «*τριγώνον ἔστιν ἐπίπεδος ἐπιφάνεια περατομένη ὑπὸ τριῶν ἀλλήλας τεμνουσῶν εὐθειῶν*» καὶ «*ἄνθρωπος ἔστι ζῶον λογικόν*».

§ 131. Διὰ τοῦ ὀρισμοῦ ἀναπτύσσεται τὸ βάθος τῆς ὀριστέας ἐννοίας, γίνεται δὲ τοῦτο διὰ τῆς ἐνδείξεως τῶν οὐσιωδῶν αὐτῆς γνωρισμάτων. Εἰς τὰ οὐσιώδη δὲ τῆς ἐννοίας γνωρίσματα ἀνήκουν 1) τὸ προσεχὲς γένος αὐτῆς καὶ 2) ἡ εἰδοποιὸς διαφορά. Ἐκ τούτων δὲ τῶν δύο ἀποτελεῖται ὁ ὀρισμός. Καὶ τὸ μὲν προσεχὲς γένος τῆς ὀριστέας ἐννοίας καθορίζει τὴν θέσιν, ἣν κατέχει αὕτη ἐν τῇ σειρᾷ τῶν ἐννοιῶν, ἡ δὲ εἰδοποιὸς διαφορὰ διαστέλλει αὐτὴν ἀπὸ παντὸς ἄλλου εἶδους εἰς τὸ αὐτὸ γένος ἀνήκοντος, ὡς ὁ «*ἄνθρωπος ἔστι ζῶον (γένος) λογικόν (εἰδοποιὸς διαφορὰ)*», κτλ.

§ 132. Αἱ σύνθετοι ἐννοιαὶ ὡς περιέχουσαι γνωρίσματα δύνανται νὰ ὀρισθῶσιν. Ἐννοιαὶ δὲ ἀπλαῖ καὶ εἰδικαί, ὡς καὶ ἡ ἐννοία τοῦ ἀπείρου, δὲν δύνανται νὰ ὀρισθῶσιν, διότι δὲν ἔχουσιν ἐννοίαν γένους ἀνωτέρου ὑπερβεβηκυῖαν, δύνανται ὁμῶς νὰ περιγραφῶνται. Οὕτως αἱ ἐννοιαὶ δύναμις, χρόνος, μέγεθος, ἀριθμός, μονάς, κτλ. δὲν ὀρίζονται. Οὕτω καὶ ἡ ἐννοία Θεός ὡς εἰδικὴ καὶ μὴ ἔχουσα γένος προσεχὲς δὲν δύναται νὰ ὀρισθῆ.

§ 133. Ὁ ὀρισμὸς εἶνε ὀνοματικὸς καὶ πραγματικὸς. Καὶ ὀνοματικὸς μὲν ὀρισμὸς λέγεται ὁ ἔρμηνεύων τὴν σημασίαν τοῦ ὀνόματος, ὡς «*φιλοσοφία ἔστι φιλία σοφίας*» καὶ «*δικαιολογία ἔστιν ἐπιστήμη περὶ δικαίου*» καὶ «*μεταφυσικὴ ἔστι πραγματεία μετὰ τὰ φυσικά*», κτλ. Ὁ ὀνοματικὸς ὀρισμὸς εἶνε μόνον ἐξωτερικὸς καὶ οὐχὶ δηλωτικὸς τῆς οὐσίας. Πραγματικὸς δὲ ὀρισμὸς λέγεται ὁ παρέχων πράγματι καὶ κατ' οὐσίαν βεβαίαν γνῶσιν τῆς οὐσίας, ὡς ὁ πρότερον περὶ τριγώνου.

§ 134. Ὁ ὀρισμὸς λέγεται ἀναλυτικὸς, ὅταν ἡ ἐν-

νοια θεωρεῖται ὡς δεδομένη καὶ ἀκολουθῶς ἀναλύεται εἰς τὰ γνωρίσματα αὐτῆς, «ὡς κύκλος ἐστὶ γραμμὴ τις καμπύλη εἰς ἑαυτὴν ἐπιστρέφουσα καὶ ἧς πᾶν σημεῖον ἀπέχει ἴσον ἀφ' ἑνὸς σημείου ἐντὸς αὐτοῦ κειμένου». Καὶ ασελήνης ἔκλειψίς ἐστιν ὁ διὰ τῆς σκιᾶς τῆς γῆς παραγόμενος σκοτασμός τοῦ δίσκου τῆς σελήνης». Συνθετικὸς δ' ὁρισμὸς λέγεται, ὅταν ἐκτίθεται ὁ τρόπος τῆς γενέσεως τοῦ ὁριστέου πράγματος κατὰ τὰ οὐσιώδη αὐτοῦ μέρη, ὡς «Κύκλος γεννᾶται, ὅταν περί τι ἀκίνητον σημεῖον περιάγῃται ἐν ἴση ἀποστάσει καμπύλη γραμμὴ μέχρι τῆς συμπτώσεως τοῦ πέρατος αὐτῆς μετὰ τῆς ἀρχῆς». Καὶ ασελήνης ἔκλειψίς γίνεται, ὅταν ἡ γῆ εὐρισκομένη μεταξὺ σελήνης καὶ ἡλίου ῥίπτῃ τὴν σκιὰν αὐτῆς ἐπὶ τὴν σελήνην».

§ 135. Ὁ ὁρισμὸς εἶνε τέλειος, ὅταν ἔχῃ τὰς ἐξῆς ιδιότητας.

1) Ὅταν παριστᾷ πλήρες καὶ τέλειον τὸ βᾶθος τῆς ἐννοίας, οὕτω δὲ ὁ ὁρισμὸς εἶνε οὔτε εὐρύτερος τοῦ δέοντος οὔτε στενώτερος καὶ ἀντιστρέφεται καθαρῶς καὶ κατ' ἀντίθεσιν, ὡς «ἄνθρωπός ἐστι ζῷον λογικόν» καὶ «ζῷον λογικόν ἐστὶν ἄνθρωπος» καὶ «πᾶν τὸ μὴ λογικόν οὐδὲ ἄνθρωπός ἐστιν». Ὅθεν ἀτελής εἶνε ὁ κατὰ Πλάτωνα ὁρισμὸς τοῦ ἀνθρώπου, «ἄνθρωπός ἐστι ζῷον, δίπουν, ἄπειρον», ἅτε παραλείπων τὸ οὐσιώδες γνωρίσμα αλογικόν, ἀποδιδούς δ' ἕτερα ἐπουσιώδη «δίπουν, ἄπειρον».

2) Ὅταν ὁ ὁρισμὸς δὲν ἀποτελῇ κύκλον ἢ διαλληλίαν, δηλ. ὅταν τὸ ὁριζόμενον δὲν ὁρίζεται διὰ τῶν αὐτῶν ἢ συνωνύμων ὄρων, οἷος εἶνε ὁ ἐξῆς «ἐνιαυτός ἐστι μῆκος χρόνου ἐνιαύσιον» καὶ «παντοδύναμός ἐστιν ὁ πάντα δυνάμενος» καὶ «ἀρχὼν ἐστὶν ὁ ἄλλων κρατῶν», κτλ.

3) Ὅταν εἶνε θετικὸς ὁ ὁρισμὸς καὶ οὐχὶ ἀποφατικὸς

(διότι ὁ ἀποφατικὸς ὁρισμὸς δὲν σημαίνει τί εἶνέ τι, ἀλλὰ τί δὲν εἶνε, δι' οὗ δὲν σημαίνεται ἡ ἀληθῆς αὐτοῦ οὐσία), τοιοῦτος δ' ἀποφατικὸς ὁρισμὸς εἶνε τὸ τοῦ Εὐαγγελίου, «ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔστι βρωσικαὶ καὶ πόσις» (*Ρωμ. ιδ', 17) καὶ «τὸ πνεῦμα σάρκα καὶ ὄστέα οὐκ ἔχει» (Δουκ. κδ', 39), κτλ.

4) Ὅταν εἶνε καταληπτός, σαφής, ἀπλοῦς, βραχὺς καὶ ἀπηλλαγμένος εἰκονικῶν ἐκφράσεων καὶ περιγραφῶν, οἷαι εἶνε αἱ ἐξῆς εἰκονικαὶ ἐκφράσεις, ὡς «ὁ Θεὸς ἔστι κύκλος, οὐ τινος τὸ μὲν κέντρον ἔστι πανταχοῦ, ἡ δὲ περιφέρεια οὐδαμοῦ». Καὶ «ἡ συνείδησίς ἔστι σκώληξ διαβιβρώσκων καὶ πῦρ αἰθρόμενον», κτλ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

ΠΕΡΙ ΔΙΑΙΡΕΣΕΩΣ

§ 136. Διαίρεσις λέγεται ἡ διευκρίνησις ἔννοιας τινὸς κατὰ πλάτος, ἥτοι ἡ ἀνάλυσις αὐτῆς ὡς γένους θεωρουμένης εἰς τὰ εἶδη αὐτῆς. Ὅθεν δεκτικὴ διαίρεσεως εἶνε ἔννοιά τις, ὅταν αὕτη γένος οὔσα περιλαμβάνη ὑφ' ἑαυτὴν καὶ εἶδη. Αἱ εἰδικαὶ δὲ ἔννοιαι (ἀτομικαὶ) εἶνε ἀνεπίδεκτοι διαίρεσεως, ὡς μὴ περιλαμβάνουσαι ὑφ' ἑαυτὰς εἶδη. Εἶνε δὲ ἡ λογικὴ διαίρεσις κρίσις διαζευκτικὴ, ἃν καὶ δὲν ἐκφέρεται αὕτη πάντοτε διὰ διαζευκτικῆς προτάσεως, ὡς «τὰ τρίγωνά εἰσιν ὀρθογώνια, ἄμβλυγώνια καὶ ὀξυγώνια» καὶ «τὸ ζῶον ἔστιν ἢ πεζὸν ἢ πτηνὸν ἢ ἔνυδρον».

§ 137. Ἐν πάσῃ διαίρεσει διακρίνονται τρία τινά. 1) ἡ διαιρετέα ἔννοια ἢ τὸ διαιρετέον ὅλον· 2) ἡ βᾶσις τῆς διαίρεσεως, ἥτοι τὸ γνώρισμα, καθ' ὃ γίνεται ἡ διαίρεσις· 3) τὰ μέλη τῆς διαίρεσεως, ἅτινα καὶ ἀντιδιηρημένα ἔννοιαι λέγονται, ὡς π. χ. ἐν τῷ «τὰ τρίγωνά εἰσιν ὀρθογώνια, ἄμβλυγώνια καὶ ὀξυγώνια» τὸ διαιρετέον ὅλον εἶνε τὸ «τρίγωνα», βᾶσις δὲ τῆς διαίρεσεως ἡ

«γωνία», μέλη δὲ τὸ «ὀρθογώνια, ἀμβλυγώνια, ὀξυγώνια».

§ 138. Τὰ μέλη τῆς διαιρέσεως δύναται νὰ εἶνε δύο, τρία, τέσσαρα ἢ πολλά, ὅτε ἡ διαίρεσις λέγεται διχοτομία, τριχοτομία, τετρατομία καὶ καθόλου πολυτομία.

§ 139. Μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἐννοίας ὡς βάσις διαιρέσεως δύναται νὰ εἶνε διάφορος, ὡς π.χ. ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ διαιρεθῆ κατὰ φύλον (εἰς ἄνδρα καὶ γυναῖκα), κατὰ φύλην (εἰς Κανκασίους, Αἰθίοπας, κτλ.), κατὰ τόπον (εἰς Εὐρωπαίους, Ἀσιανούς, κτλ.), κατὰ θρήσκευμα (εἰς Χριστιανοίς, Ὀθωμανούς, κτλ.), κατ' ἐπάγγελμα (εἰς διδασκάλους, ἰατρούς, δικηγόρους, κτλ.), κατὰ παιδείαν (εἰς πεπαιδευμένους καὶ ἀπαιδεύτους), κτλ. Ἀλλὰ καὶ ἕκαστον μέλος διαιρέσεως δύναται καὶ αὐτὸς νὰ διαιρεθῆ, ἡ δὲ διαίρεσις αὕτη λέγεται ὑποδιαίρεσις, ὡς π.χ. αἱ θρησκεῖαι εἶνε ἡ Χριστιανική, ἡ Ὀθωμανική, κτλ. ἀλλ' ἡ Χριστιανική ὑποδιαίρεῖται εἰς τὴν τῶν ὀρθοδόξων Χριστιανῶν, τὴν τῶν δυτικῶν καὶ τὴν τῶν διαμαρτυρομένων, κτλ. Ἀλλὰ καὶ αὕτη ἡ ὑποδιαίρεσις δύναται καὶ πάλιν νὰ ὑποδιαίρεθῆ, ὡς

τὰ ὄντα εἰσὶν ἢ λογικὰ ἢ ὕλικά.

τὰ ὕλικά εἰσιν ἢ ὄργανικὰ ἢ μὴ ὄργανικά.

τὰ ὄργανικὰ εἰσιν ἢ ἔμψυχα ἢ ἄψυχα.

τὰ μὴ ὄργανικὰ εἰσιν ἢ ὄρυκτὰ ἢ ὑγρά.

§ 140. Ἐν τῇ διαιρέσει εἶνε ἀνάγκη νὰ φυλάττωνται οἱ ἑξῆς κανόνες.

1) Ἡ διαίρεσις ὀφείλει νὰ περιλαμβάνῃ τὰ ἀντιδιηρημένα μέλη, ἅτινα ἀποτελοῦντα τὸ πλάτος τῆς ἐννοίας ἐξαντλοῦσι τὸ διαιρετέον ὄλον. Ἐν ἐναντία δὲ περιπτώσει ἢ διαίρεσις εἶνε στενωτέρα ἢ εὐρύτερα.

2) Ἡ διαίρεσις ὀφείλει νὰ γίνηται ἐπὶ τινος βάσεως, ἣτις οὐσα οὐσιῶδες γνώρισμα τοῦ διαιρετέου ὄλου ὀφείλει νὰ τη-

ρῆται αὐστηρῶς κατὰ πᾶσαν τὴν διαίρεσιν. Οὕτως ἐσφαλμένη εἶνε ἡ διαίρεσις τῶν ζώων εἰς «ἀναρριχώμενα, βαδίζοντα, ἔρποντα, τρέχοντα, ἄρπακτικά, λιμναῖα, χερσαῖα», ἐν οἷς λαμβάνονται διάφοροι βάσεις (κίνησις, τροφή, διατριβή).

3) Τὰ μέλη τῆς διαιρέσεως ὀφείλουσι νὰ εἶνε ἀντίθετα πρὸς ἄλληλα καὶ ἐπομένως ν' ἀποκλείωσιν ἄλληλα. Λάθος εἶνε, ἂν διαιρεθῶσιν αἱ πράξεις ἀνθρώπου εἰς «ἀγαθὰς καὶ ὠφελίμους»· διότι αἱ ἔννοιαι αὗται δύνανται νὰ συνυπάρχωσι καὶ νὰ μὴ ἀποκλείωσιν ἀλλήλας.

4) Ἡ διαίρεσις ὀφείλει νὰ εἶνε συνεχῆς, ἤτοι νὰ μὴ διακόπτινται τὰ μέλη τὰ διαδεχόμενα ἄλληλα. Ἐν ἐναντία περιπτώσει γεννᾶται λογικὸν χάσμα, ὡς π.χ. γίνεται ἐν τῇ Φυσικῇ Ἱστορίᾳ, ἐν ἣ τὰ φυσικὰ ὄντα διαιροῦνται εἰς ζῶα, φυτὰ καὶ ὄρυκτά», εἰ καὶ ὀρθότερον ὀφείλουσι νὰ διαιροῦνται εἰς «ὄργανικὰ καὶ μὴ ὄργανικὰ», τὰ δὲ ὄργανικὰ νὰ ὑποδιαιροῦνται εἰς «ζῶα καὶ φυτὰ», τὰ δὲ μὴ ὄργανικὰ εἰς «ὄρυκτά καὶ ὑγρά». Οὕτως ἡμαρτημένη εἶνε καὶ ἡ διαίρεσις τῶν γωνιῶν εἰς «ὀρθὰς, ὀξείας καὶ ἀμβλείας», εἰ καὶ ὀρθὴ διαίρεσις εἶνε ἡ διαίρεσις εἰς «ὀρθὰς καὶ μὴ ὀρθὰς», εἶτα δὲ τῶν μὴ ὀρθῶν ἡ ὑποδιαίρεσις εἰς «ὀξείας καὶ ἀμβλείας».

5) ἡ διαίρεσις ὀφείλει νὰ μὴ εἶνε ὑπερβολικὰ λεπτολόγος διαίρεσις· διότι φέρει σύγχυσιν μᾶλλον ἢ εὐκρίνειαν.

§ 141. Τῆς λογικῆς διαιρέσεως πρέπει νὰ διακρίνηται ὁ μερισμός, ὅστις εἶνε συνθέτου τινὸς ἀνάλυσις εἰς τὰ ἐξ ὧν σύγκειται μέρη, ὡς π.χ. «ὁ ἄνθρωπος σύγκειται ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς» καὶ «τὸ δένδρον σύγκειται ἐκ ῥίζης, κορμοῦ καὶ κλάδων». Τοιαῦτα εἶνε ὁ μερισμὸς τῆς τραγωδίας εἰς «πρόλογον, χορικά, ἐπεισόδια καὶ ἔξοδον» καὶ ὁ κατὰ Πλάτωνα μερισμὸς τῆς ψυχῆς εἰς «λογιστικόν, θυμοειδὲς καὶ ἐπιθυμη-

τικὸν» κτλ. Τὰ δένδρα κατὰ μὲν τὴν λογικὴν διαίρεσιν διαιροῦνται εἰς ἀφυλλοφόρα καὶ βελονοφόρα», κατὰ δὲ τὸν μερισμὸν εἰς «ρίζαν, κορμὸν καὶ κλάδους». Ἐκαστον ζῶον κατὰ τὴν λογικὴν διαίρεσιν εἶνε «μαστοφόρον ἢ φωτόκον», κατὰ δὲ τὸν μερισμὸν εἶνε «σάρκες, ὀστέα καὶ σπλάγχνα» ἢ κεφαλή, κορμὸς καὶ ἄκρα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΠΕΡΙ ΑΠΟΔΕΙΞΕΩΣ

§ 142. Ἀπόδειξις εἶνε ἡ παραγωγή τῆς ἀληθείας κρίσεως ἐκ τῆς ὁμολογουμένης ἀληθείας ἄλλων κρίσεων. Κατὰ ταῦτα δὲ φαίνεται ὅτι πᾶσα ἀπόδειξις εἶνε κατὰ τύπον συλλογισμός. Διὰ τοῦτο ὑπάρχουσι καὶ ἐν τῇ ἀποδείξει· 1) ἡ ἀποδεικτέα κρίσις ἢ ἡ θέσις, ἣτις ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ συμπέρασμα τοῦ συλλογισμοῦ· 2) οἱ ἀποδεικτικοὶ λόγοι, οἵτινες ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τὰς προκειμένας τοῦ συλλογισμοῦ.

§ 143. Ἡ θέσις καὶ οἱ ἀποδεικτικοὶ λόγοι εἶνε ἡ ὕλη τῆς ἀποδείξεως, ἡ δὲ λογικὴ σχέσις τῶν ἀποδεικτικῶν λόγων πρὸς τὴν θέσιν εἶνε τὸ εἶδος. Διαφέρει δὲ ἡ ἀπόδειξις τοῦ συλλογισμοῦ· διότι διὰ μὲν τοῦ συλλογισμοῦ ἐπιδιώκεται ἡ λογικὴ ἀκολουθία, ἣτις πολλάκις εἶνε ψευδῆς, διὰ δὲ τῆς ἀποδείξεως ἡ πραγματικὴ ἀκολουθία. Ὁ μὲν συλλογισμὸς δύναται νὰ εἶνε ἀληθῆς κατ' εἶδος, ἀλλὰ ψευδῆς καθ' ὕλην, ἡ δὲ ἀπόδειξις καὶ κατ' εἶδος καὶ καθ' ὕλην ἀληθῆς. Διὰ τοῦτο ἡ μὲν ἀπόδειξις εἶνε συλλογισμὸς, οὐχὶ δὲ ὁ συλλογισμὸς ἀπόδειξις.

§ 144. Δύο δὲ τρόποι ἀποδείξεως ὑπάρχουσιν ὁ ἀναλυτικὸς καὶ ὁ συνθετικὸς. Ὁ ἀναλυτικὸς τρόπος ὁρμᾶται ἀπὸ τῆς ἀποδεικτέας θέσεως, ἣν ἀναλύει καὶ ὑπισθοχωρεῖ ἕως

οὐ φθάση εἰς τοὺς ἀποδεικτικούς λόγους καὶ τέλος εἰς τὰς ἀρχάς, ἤτοι εἶνε τρόπος βαίνων ἀπὸ τῶν ἐπὶ μέρος εἰς τὰ καθόλου. Ὁ δὲ συνθετικὸς τρόπος ὁρμᾶται ἀπὸ τῶν ἀρχῶν καὶ βαίνει πρὸς τὰ ἐξ αὐτῶν συναγόμενα μέχρι τῆς ἀποδεικτέας θέσεως, ἤτοι εἶνε τρόπος βαίνων ἀπὸ τῶν καθόλου εἰς τὰ ἐπὶ μέρος. Ἀπόδειξις τοῦ αὐτοῦ Θεός ἐστιν ἀχώρητος ἀναλυτικῶς καὶ συνθετικῶς εἶνε αὕτη.

Ἀναλυτικῶς

Συνθετικῶς

Ὁ χῶρος οὐ περιλαμβάνει τὸ ἀπεριόριστον· τὸ ἀπεριόριστον ἐστὶν ἄπειρον. Ὁ Θεός ἐστὶν ἄπειρος· τὸν Θεὸν ἄρα οὐ περιλαμβάνει χῶρος (ἤτοι ἐστὶν ἀχώρητος).

Ὁ Θεός ἐστὶν ἄπειρος, ὡς ἄπειρος δὲ ἐστὶν ἀπεριόριστος· τὸ ἀπεριόριστον οὐ περιλαμβάνει χῶρος· τὸν Θεὸν ἄρα οὐ περιλαμβάνει χῶρος (ἤτοι ἐστὶν ἀχώρητος).

§ 145. Αἱ ἀποδείξεις κατ' εἶδος εἶνε ἄμεσοι καὶ ἔμμεσοι. Ἄμεσος ἀπόδειξις λέγεται, ὅταν ἡ ἀλήθεια τῆς ἀποδεικτέας θέσεως παράγεται κατ' εὐθεΐαν καὶ ἀμέσως ἀπὸ τῆς ἀληθείας τῶν ἀποδεικτικῶν λόγων. Οὕτως ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς ἀποδεικνύεται ἀμέσως· διότι ἡ ψυχὴ εἶνε ἀπλή καὶ ἐπομένως ἀδιάλυτος καὶ διότι τείνουσα πρὸς εὐδαιμονίαν ἀδυνατεῖ νὰ τύχη ταύτης ἐπὶ τῆς γῆς καὶ διότι ἀκολουθοῦσα τῷ ἠθικῷ νόμῳ προσδοκᾷ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀμοιβήν, ἣν πολλάκις δὲν λαμβάνει ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐμμεσος δὲ (ἢ πλαγία καὶ ἀπαγωγικὴ) λέγεται ἡ ἀπόδειξις, ὅταν ἀποδεικνύη τὴν ἀλήθειαν προτάσεώς τινος ἐκ τοῦ ψεύδους τῆς ἀντιφατικῶς αὐτῇ ἀντικειμένης. Ἡ ἔμμεσος ἀπόδειξις, ἣτις λέγεται καὶ «ἀπαγωγή εἰς ἄτοπον» ἢ «εἰς ἀδύνατον», δεικνύει διὰ τί κρίσις τις δὲν δύναται νὰ εἶνε ψευδής, παραλαμβάνεται δὲ πολλάκις εἰς τὰ μαθηματικὰ θεωρήματα. Ὁ Ἀριστοτέλης ἔμμέσως ἀποδεικνύει τὴν στρογγυλότητα τῆς γῆς· διότι ἄλλως ἐν τῇ ἐκλείψει τῆς σελήνης ἢ σκιὰ τῆς γῆς θὰ ἦτο

γωνιώδης (ὅπερ δὲν ἀληθεύει). Ἐμμέσως καὶ ὁ Πλάτων (ἐν τῷ Φιλήβῳ) ἀνασκευάζει τὴν πρότασιν ὅτι «ἡ ἡδονὴ ἐστὶ τὸ ἄκρον ἀγαθόν». διότι ἄκρον ἀγαθόν (ὅπερ εἶνε καθ' ἑαυτὸ αὐταρκες) καὶ ἡδονὴ (ἣτις εἶνε πάντοτε ἐνδεὴς ἄλλου τινός) ἀποκλείουσιν ἀλλήλας· ἐπομένως ἡ ἡδονὴ δὲν δύναται νὰ εἶνε ἄκρον ἀγαθόν.

§ 146. Αἱ ἀποδείξεις καθ' ὕλην ἐξεταζόμεναι εἶνε ἐμπειρικαὶ (ἢ ἐκ τῶν ὑστέρων) καὶ θεωρητικαὶ (ἢ ἐκ τῶν προτέρων). Καὶ ἐμπειρικὴ μὲν ἀπόδειξις λέγεται, ὅταν λαμβάνηται ἐκ τῆς πείρας, θεωρητικὴ δέ, ὅταν λαμβάνηται ἐκ γενικῶν ἀρχῶν. Οὕτω π. χ. ἡ παντοδυναμία τοῦ Θεοῦ ἀποδεικνύεται ἐμπειρικῶς μὲν ἐκ τοῦ τεραστίου μεγέθους τῶν εἰς τὰς αἰσθήσεις ὑποπιπτόντων δημιουργημάτων, θεωρητικῶς δὲ ἐκ τῆς ἐννοίας τῆς τελειότητος, ἣν περὶ Θεοῦ ἔχομεν.

§ 147. Αἱ ἀποδείξεις κατὰ τὸ κῦρος αὐτῶν θεωρούμεναι λέγονται 1) ἀποδείξεις κατ' ἀλήθειαν (ἢ ἐξ ἀντικειμένου), ὅταν λαμβάνωνται ἐξ αὐτοῦ τοῦ πράγματος καὶ ἔχωσι καθολικὸν κῦρος. 2) ἀποδείξεις κατ' ἀνθρώπον (ἢ ἐξ ὑποκειμένου), ὅταν στηριζόμεναι ἐπὶ τῆς γνώμης μόνον ἀνθρώπου τινός ἔχωσι μερικὸν κῦρος, ὡς καὶ κατὰ Πλάτωνα ἀποδείξεις τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς». 3) ἀποδείξεις βέβαιαι, ὅταν τὸ κῦρος αὐτῶν εἶνε ἀναμφισβήτητον. 4) ἀποδείξεις πιθαναί, ὅταν πλεονάζωσιν οἱ λόγοι ὑπὲρ τῆς παραδοχῆς ἢ κατὰ τῆς παραδοχῆς. 5) ἀποδείξεις ἀπίθανοι, ὅταν πλεονάζωσιν οἱ κατὰ τῆς παραδοχῆς λόγοι. 6) ἀποδείξεις ἀμφίβολοι, ὅταν οἱ ὑπὲρ τῆς παραδοχῆς λόγοι καὶ οἱ κατὰ τῆς παραδοχῆς εἶνε ἴσοι πρὸς ἀλλήλους.

§ 148. Εἰς τὰς πιθανὰς ἀποδείξεις καταλέγονται ἡ ἐξ ἀναλογίας ἀπόδειξις καὶ ἡ ἐξ ἐπαγωγῆς ἀπόδειξις.

1) Ἡ ἐξ ἀναλογίας ἀπόδειξις εἶνε ἀπόδειξις, καθ' ἣν ἕκ τινων γνωστῶν ἰδιοτήτων ὁμοειδῶν πραγμάτων συμπεραίνομεν περὶ τῆς ἀληθείας καὶ ἄλλων ἀγνώστων ἰδιοτήτων τούτων. Ἡ ἐξ ἀναλογίας ἀπόδειξις, ἣν ὁ Ἀριστοτέλης καλεῖ παράδειγμα, εἶνε συλλογισμὸς ἀπὸ ὁμοίου εἰς ὁμοιον, ἀπὸ μερικοῦ εἰς μερικόν. Οὕτω π. χ. ἐπειδὴ ὁ πλανήτης Ἄρης ἔχει πολλὰς ἰδιότητες τῆς γῆς, τὴν περὶ τὸν ἥλιον καὶ περὶ τὸν ἄξονα αὐτοῦ κίνησιν, τὴν ἀτμόσφαιραν καὶ τοὺς 4 καιροὺς τοῦ ἔτους, συμπεραίνομεν ἐξ ἀναλογίας ὅτι ἔχει καὶ τὰς ἄλλας ἰδιότητες τῆς γῆς, αἵτινες οὐπω ἀνεκαλύφθησαν ἐν αὐτῷ, ὅτι ἔχει ὀργανικὰ ὄντα, κλπ. Οὕτω καὶ ἐκ τῆς ποιότητος τῆς γῆς συμπεραίνομεν καὶ τὴν τῆς σελήνης νομίζοντες αὐτὴν ἀπόσπασμα τῆς γῆς. Ἐκ τῆς καταστάσεως μαλακοῦ τινος σώματος περὶ τὸν ἴδιον ἄξονα περιστροφόμενον συμπεραίνομεν καὶ τὴν κατὰ τοὺς πόλους πίεσιν τῆς γῆς. Ὁ Φραγκλῖνος παραβαλὼν τὰς ἰδιότητας τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρευστοῦ καὶ τοῦ κεραυνοῦ συνεπέρανεν ἐξ ἀναλογίας ὅτι εἶνε ταῦτά.

2) Ἡ ἐξ ἐπαγωγῆς ἀπόδειξις εἶνε ἀπόδειξις, καθ' ἣν ἕκ τῶν ἰδιοτήτων τῶν ἐπὶ μέρος συμπεραίνομεν περὶ τῶν ἰδιοτήτων τῶν καθόλου, ἥτοι τὸ ὑπάρχον ἐν πολλοῖς ἢ πλείστοις ἐκ τοῦ εἴδους ἢ τοῦ γένους θὰ ὑπάρχη καὶ ἐν τῷ ὅλῳ. Οὕτω π. χ. ὁ Ἑρμῆς, ἡ Ἀφροδίτη, ἡ Γῆ, ὁ Ἄρης, ὁ Ζεὺς κλπ. στρέφονται περὶ τὸν ἴδιον ἄξονα ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάν, ἀλλ' ὁ Ἑρμῆς, ἡ Ἀφροδίτη, ἡ Γῆ, ὁ Ἄρης, ὁ Ζεὺς κλπ. εἶνε πλανῆται· πάντες ἄρα οἱ πλανῆται στρέφονται περὶ τὸν ἴδιον ἄξονα ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάν. Ὅθεν ἡ ἐξ ἐπαγωγῆς ἀπόδειξις εἶνε συλλογισμὸς ἀπὸ τῶν καθ' ἕκαστα βαίνων ἐπὶ τὰ καθόλου.

§ 149. Ἡ ἀπόδειξις ἵνα εἶνε ὀρθὴ καθ' ὕλην καὶ εἶδος, ἐπιβάλλει νὰ τηρῶνται οἱ ἐξῆς κανόνες.

1) Ἐν τῇ ἀποδείξει ὀφείλει νὰ ἀποδεικνύηται ἡ ἀποδει-

κτέα θέσις, οὐχὶ δὲ ἄλλο. Ἐν ἐναντία δὲ περιπτώσει καλεῖται ἑτεροζητησία ἢ μετάβασις εἰς ἄλλο γένος. Καὶ ἐὰν μὲν τὸ λάθος εἴνε ἑκούσιον, λέγεται ἀλλαγὴ ἑλέγχου, ἐὰν δὲ ἀκούσιον, ἄγνοια ἑλέγχου. Διὰ τῆς ἑτεροζητησίας ἢ ἀπόδειξις καθίσταται λίαν στενὴ ἢ λίαν εὐρεῖα. Οὕτω λίαν στενὴ εἴνε ἢ ἀπόδειξις τῆς ἀθωότητός τινος κακούργου ἐκ τοῦ μέχρι τοῦδε ἀμέμπτου βίου αὐτοῦ. Ἡ ἀπόδειξις ἔτι τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς μόνον ἐκ τῆς ἀπλότητος αὐτῆς, ἐν ᾧ ἐκ τῆς ἀπλότητος αὐτῆς ἀποδεικνύεται μόνον ἢ ἀφθαρσία αὐτῆς, οὐχὶ δὲ καὶ ἢ μετὰ συνειδήσεως ἐνδελέχεια αὐτῆς. Ἡ ἀπόδειξις προσέτι τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ μόνον ἐκ τῆς τάξεως καὶ τῆς σκοπιμότητος τοῦ σύμπαντος, ἐν ᾧ δι' αὐτῆς δὲν ἀποδεικνύονται αἱ ἄλλαι ιδιότητες τοῦ Θεοῦ, ἢ ἀγαθότης, ἢ δικαιοσύνη κτλ. Λίαν δ' εὐρεῖα εἴνε ἢ ἀπόδειξις περὶ τοῦ ἀσυγχωρήτου τῆς αὐτοκτονίας ἐκ τῆς προτάσεως «ὁ,τι ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔδωκεν εἰς ἑαυτὸν δὲν ἐπιτρέπεται καὶ νὰ ἀφαιρέσῃ ἀφ' ἑαυτοῦ»· διότι αὕτη εἴνε τοσοῦτον εὐρεῖα, ὥστε δύναται νὰ συνάγῃται καὶ τὸ ἐξῆς, ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται τότε καὶ τὴν κόμην νὰ κείρῃται ὁ ἄνθρωπος καὶ τοὺς ὄνυχας νὰ κόπῃται καὶ τὰ κληροδοτήματα νὰ πωλῇ κτλ.

2) Ἡ ἀπόδειξις εἴνε ἀνάγκη νὰ δοῦνται ἀπὸ ἀρχῶν ἀληθῶν (ἀπὸ πραγματικῶν λόγων). Ἡ παράβασις τοῦ κανόνος τούτου λέγεται λήψις τοῦ ζητουμένου ἢ τῆς ἀρχῆς ἢ τὸ ἐν ἀρχῇ αἰτεῖσθαι, ὅπερ συμβαίνει, ὅταν τις μεταχειρίζεται ὡς ἀποδεικτικὸν λόγον μὴ ἀποδειχθέν τι ἀλλ' ἐξαρτώμενον ἐκ τῆς ἀποδεικτέας θέσεως, δηλ. ὅταν ζητῇ ν' ἀποδείξῃ τὸ προκείμενον δι' ἑαυτοῦ, ὡς εἰ ἦτο ἀρχὴ (ἀποδεικτικὸς λόγος), καὶ τὸ μὴ ὠμολογημένον λαμβάνῃ ὡς ὠμολογημένον, ὡς π. χ. «πάντες οἱ πλανῆται στρέφονται περὶ τὸν ἴδιον ἄξονα ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάς, ἄρα καὶ ὁ Ποσειδῶν».

3) Ἡ ἀπόδειξις ὀφείλει νὰ μὴ μεταχειρίζηται ὡς ἀποδεικτικούς λόγους προτάσεις, αἵτινες εἶνε ἀκολουθία τῆς ἀποδεικτέας θέσεως. Ἡ παράβασις τοῦ κανόνος τούτου λέγεται ὑστερον πρότερον ἢ πρωτεύστερον, ὡς π. χ. ὅταν τις θέλῃ ν' ἀποδείξῃ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ τοῦ καταλογισμοῦ τῶν πράξεων αὐτοῦ, ἐν ᾧ ὁ καταλογισμὸς τῶν πράξεων τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶνε λόγος τῆς ἐλευθερίας, ἀλλ' ἀκολουθία αὐτῆς.

4) Ἡ ἀπόδειξις ὀφείλει νὰ μὴ μεταχειρίζηται τὸ συμπέρασμα πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας τῶν ἀποδεικτικῶν λόγων. Ἡ παράβασις τοῦ κανόνος τούτου λέγεται διαλληλία ἢ φαῦλος κύκλος, ὡς αἰ ψυχὴ ἐστὶν αὖλος ὡς ἀπλῆ καὶ ἀπλῆ ὡς αὖλος». «Τὰ πτηνὰ εὗρισκουσι πάλιν τὴν ἑαυτῶν πατρίδα, ἐπομένως ἔχουσιν αἴσθημα τοῦ τόπου, καὶ ἐπειδὴ ἔχουσιν αἴσθημα τοῦ τόπου, διὰ τοῦτο εὗρισκουσι πάλιν τὴν ἑαυτῶν πατρίδα».

5) Ἐν τῇ ἀποδείξει οἱ ἀποδεικτικοὶ λόγοι καὶ ἡ ἀποδεικτέα θέσις ὀφείλουσι νὰ ἔχωσι πρὸς ἄλληλα λογικὴν σχέσιν. Ἡ παράβασις τοῦ κανόνος λέγεται ἀποδεικτικὸν χάσμα ἢ ἄλμα, ὅπερ θεωρεῖται ὡς ἀμάρτημα, ὅταν δὲν εἶνε δυνατὸν ν' ἀνευρεθῇ εὐκόλως ἢ παραλειπομένη μεσάζουσα ἔννοια, ὡς π. χ. ὅταν τις θέλῃ ν' ἀποδείξῃ τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς οὕτως· «ἡ ψυχὴ ἐστὶν ἀθάνατος· ὑπάρχει γὰρ Θεός». Διάφορον δὲ εἶνε τὸ πῆδημα ἢ τὸ ἄλμα τὸ συμβαῖνον ἐν τοῖς ἐνθυμήμασι, διότι εἶνε νόμιμον καὶ κανονικόν.

§ 150. Ἀπόδειξις γινομένη κατὰ παράβασιν τῶν περὶ τῆς ἀποδείξεως κανόνων λέγεται καθόλου ἀπάτη ἢ ψευδῆς συλλογισμός. Εἶνε δὲ δύο εἰδῶν ψευδῆς συλλογισμός, ὁ παραλογισμὸς καὶ τὸ σόφισμα. Καὶ παραλογισμὸς μὲν λέγεται ὁ ἀκούσιος καὶ ὁ ἐξ ἀπάτης ψευδῆς

συλλογισμός. Σόφισμα δὲ καλεῖται ὁ ἐκούσιος καὶ πρὸς ἑξαπάτησιν ἄλλων ψευδῆς συλλογισμός.

ΣΗΜ. Περὶ σοφισμάτων ὁ Ἀριστοτέλης ἐπραγματεύθη ἐν ἐκτάσει ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ «περὶ τῶν σοφιστικῶν ἐλέγχων».

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΔΙΑΦΟΡΟΙ ΤΥΠΟΙ ΣΟΦΙΣΜΑΤΩΝ

§ 151. Εἰς τὸν διδακτικὸν σκοπὸν ἀποβλέποντες ἀναφέρομεν ἐνταῦθα τοὺς συνηθέστερους τύπους τῶν σοφισμάτων.

Εἶνε δὲ οὗτοι τρεῖς· 1) τὸ σόφισμα τῆς ἀμφιβολίας· 2) τὸ σόφισμα τῆς πλαστικῆς καθολικότητος· 3) τὸ σόφισμα τοῦ ψευδοῦς μέσου ἢ τοῦ μὴ αἰτίου ὡς αἰτίου.

§ 152. Σόφισμα ἀμφιβολίας λέγεται, ὅταν εἷς καὶ ὁ αὐτὸς ὄρος, ἰδίᾳ δὲ ὁ μέσος, λαμβάνηται μετὰ διπλῆς σημασίας, ὅτε γεννᾶται τετραὰς ὄρων (ὄρα § 97, 6.7.). Εἰς τὸ σόφισμα τῆς ἀμφιβολίας ἀνήκουσι τὰ ἐξῆς εἶδη.

1) Τὸ σόφισμα τῆς συνθέσεως καὶ διαιρέσεως, ὅταν ἔννοιά τις λαμβάνηται ὅτι μὲν συλλήβδην, ὅτι δὲ ἐπιμεριστικῶς, ὡς π. χ. «ὁ ἔχων πέντε ἔχει καὶ τρία· ἢ τοῦ ἀνθρώπου χεὶρ ἔχει πέντε δακτύλους, ἢ χεὶρ ἄρα τοῦ ἀνθρώπου ἐστὶν ὀκτωδάκτυλος». Ἐν ᾧ ἡ πρώτη πρότασις σημαίνει ὑπαρξιν τοῦ 3 ἐν τῷ 5, ὁ σοφιστευόμενος ὠφελούμενος ἐκ τοῦ καὶ χωρίζει τὸ 3 ἐκ τοῦ 5 καὶ προστιθεὶς αὐτὰ ἐξάγει τὸν ἀριθμὸν 8. Καὶ «ὁ ἄνθρωπος ἐστὶν ἀθάνατος, ἀλλὰ ζῶν· ὁ ἄνθρωπος ἄρα ἐστὶν ἀθάνατος καὶ θνητός».

2) Τὸ σόφισμα ἐκ τοῦ κατὰ τι πρὸς τὸ ἀπλῶς εἰρημένον, ὅταν ἔννοιά τις λαμβάνηται ἄλλοτε μὲν μετὰ τινος περιορισμοῦ, ἄλλοτε δὲ ἄνευ περιορισμοῦ (γενικῶς), ὡς· «Ὅ,τι ἐστὶν ἐν Ἀθήναις, οὐκ ἔστιν ἐν Λαρίσῃ. Ἐν Ἀθή-

ναις ἐστὶν ἡμέρα, ἐν Λαοίση ἄρα οὐκ ἔστιν ἡμέρα» (ὅπερ οὐκ ἀληθές). Καὶ «ὁ μαχαίρα χρώμενος (ἀδίκως· δηλ.) ἐν μαχαίρα ἀποθανεῖται· ὁ Πέτρος χοῖται μαχαίρα (ὡς πολεμιστῆς δηλ.), ὁ Πέτρος ἄρα ἀποθανεῖται μαχαίρα».

3) Τὸ παρὰ τὸ σχῆμα τῆς λέξεως σόφισμα, ὅταν προέρχηται ἐκ τῆς διττῆς σημασίας ὅρου τινὸς ἢ ἐκ τῆς διαφόρου συντάξεως καὶ χρήσεως, ὡς «ὁ ταῦρος μυκᾶται, ἀλλ' ὅρος τί ἐστὶ Ταῦρος, ὅρος τι ἄρα μυκᾶται». Καὶ ἡ ἀλώπηξ ἐστὶ τετράπουν, ἀλλ' ὁ Ἡρώδης ἀλώπηξ (πανοῦργος), ὁ Ἡρώδης ἄρα τετράπουν». Ἐνταῦθα καὶ οἱ τῶν χρησμῶν ἀμφίβολοι, ὡς ὁ τῷ Πύρρῳ δοθεὶς «φημί σε Αἰακίδην Ῥωμαίους ὀλέσαι». ἔνθα διττῶς δύναται νὰ ληφθῇ τὸ ὑποκείμενον τοῦ ἀπαρεμφάτου. Καὶ «ἦξεις, ἀφίξει οὐ τεθνήξεις ἐν πολέμῳ», ἔνθα=οὐ τεθνήξεις, ἦ=ἀφίξει οὐ, τεθνήξεις.

§ 153. Σόφισμα πλαστῆς καθολικότητος ἢ κατὰ συμβεβηκὸς λέγεται, ὅταν πρότασις τις λαμβάνηται ὡς γενική, ἐν ᾧ ἡ ἀλήθεια αὐτῆς ὑπάρχει ἐν τῇ μερικότητι. Τὸ σόφισμα τοῦτο περιέχει κυρίως πῆδημα, ὡς π. χ. «ὁ,τι ἄγει ἡμᾶς εἰς πράξεις ἀπερισκέπτους ἐστὶ πονηρόν, ἀλλὰ μὴν ὁ οἶνος (κατὰ συμβεβηκός, ὅταν πίνηται ἀμέτρως) ἄγει εἰς ἀπερισκέπτους πράξεις, ὁ οἶνος ἄρα ἐστὶ πονηρός».

§ 154. Σόφισμα ψευδοῦς μέσου ἢ τοῦ μὴ αἰτίου ὡς αἰτίου εἶνε, ὅταν λαμβάνηται ἐν τῇ ἀποδείξει ὡς μέσος ὅρος ἔννοιά τις, ἥτις κατὰ τὸ φαινόμενον καὶ οὐχὶ πραγματικῶς εἶνε μέσος ὅρος. Τὸ σόφισμα τοῦτο περιέχει ἢ ὄρων τετράδα ἢ πῆδημα ἐν τῇ ἀποδείξει, περιλαμβάνει δὲ τὰ ἐξῆς εἶδη.

1) Τὸ σόφισμα παρὰ τὸ μετὰ τοῦτο ἢ μετὰ τοῦτο, ἄρα καὶ διὰ τοῦτο, ὅταν ἀπὸ τοῦ τυχαίως ἀχρόνου ἢ ἀπὸ τῆς κανονικῆς διαδοχῆς τῶν φαινομένων συμπεραίνηται ἡ αἰτιώδης συνάφεια αὐτῶν, ὡς «κομήτου ποτὲ ἀναφανέντος συνέβησαν δεινά, ἀλλὰ νῦν ἀνεφάνη κομήτης, δεινὰ ἄρα συμβήσονται». Τὸν Νεύτωνα πορευόμενον εἰς τι ἀγροκήπιον εὐρῶν ποιμὴν συνεβούλευσε νὰ ἐπιστρέψῃ ταχέως εἰς τὸ Λονδῖνον ἵνα μὴ βραχῇ· ἰδὼν ὁμῶς ὁ ἀστρονόμος τὸν οὐρανὸν ἀνέφελον ἠκολούθησε τῇ

ὁδῶ αὐτοῦ, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον κατελήφθη ὑπὸ ξαγδαιοτάτης βροχῆς. Ὅλος διάβροχος ἐπιστρέψας πρὸς τὸν ποιμένα ἐρωτᾷ τὸ κατ' αὐτὸν αἴτιον τῆς βροχῆς. «Τοῦτο συμβαίνει πάντοτε», εἶπεν ἐκεῖνος, «ὅταν ὁ πρῶτος τοῦ ποιμνίου τράγος στρέψῃ τὰ ὀπίσθια πρὸς βοροῦν». Διὰ τοῦτο δύναται νὰ γίνῃ ὁ ἐξῆς συλλογισμός· «Τράγου ποτὲ στρέφοντος τὰ ὀπίσθια πρὸς βοροῦν ἔβρεχεν, ἀλλὰ νῦν τράγος τις ἔστρεψε τὰ ὀπίσθια, θὰ βρέξῃ ἄρα».

2) Τὸ ἀδρανὲς σόφισμα ἢ λόγος ἀργός, ὅταν ἢ βεβαίως στηρίζεται ἐπὶ ψευδοῦς ὑποθέσεως. Τοιοῦτον εἶνε τὸ παρὰ Κικέρωνι (De fato 12) δίλημμα· «εἰπέρωταί σοι ἀναροῦσαι ἐκ τῆς νόσου ταύτης, καὶ παραλαβὼν ἰατρὸν καὶ μὴ, ἀναροῦσαι· αἰθὺς δὲ εἰπέρωταί σοι μὴ ἀναροῦσαι, καὶ παραλαβὼν ἰατρὸν καὶ μὴ, οὐκ ἀναροῦσαι». Ἀλλ' ἐκάτερόν ἐστι πεπωμένον, οὐδὲν ἄρα ὠφελεῖ σε παραλαβεῖν ἰατρὸν». Ἐνταῦθα εἶνε ψευδῆς ἡ ὑπόθεσις ὅτι πεπωμένον ὑπάρχει.

3) Σόφισμα πολυζητησίας παρὰ τὰ πλείω ἐρωτήματα ἐνποιεῖν, ὅταν καίπερ πλειόνων λανθανόντων ἐρωτημάτων ὡς ἐνὸς ὄντος ἐρωτήματος δοθῇ ἀπόκρισις ἐσφαλμένη. Οὕτω π. χ. ἐρωτᾶται εἷς κόκκος σίτου ἀποτελεῖ σωρόν; οὐχί. Δύο κόκκοι; οὐχί. Τρεῖς κόκκοι; οὐχί, κτλ. Οὕτως ἐξακολουθοῦμεν ἐρωτῶντες, ἕως οὗ λάβωμεν καταφατικὴν ἀπόκρισιν, ἐξ ἧς ἔπειτα συμπεραίνομεν ὅτι καὶ εἷς ἄρα κόκκος ἀποτελεῖ σωρόν¹. Ἐνταῦθα εἶνε καὶ τὸ πολυθύλητον σόφισμα τοῦ Ἐλεάτου Ζήνωνος ὁ Ἀχιλλεύς, ἔνθα ἐπιχειροῖ νὰ δείξῃ ὅτι ὁ ταχύπους Ἀχιλλεύς ἀδυνατεῖ νὰ φθάσῃ τὴν βραδέπουν χελώνην, ἐὰν κατὰ τὴν σύγχρονον ἀμφοτέρων κίνησιν ἢ χελώνη μικρόν τι προέξῃ· διότι ὁ Ἀχιλλεύς ὀφείλει νὰ φθάσῃ πρότερον εἰς τὸν τόπον, ὅθεν ὠρμήθη ἢ χελώνη.

4) Σόφισμα ἐτεροζητησίας ἢ διπλῆς ζητήσεως, ἢτοι τὸ παρὰ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ πύσματος εἶνε, ὅταν γίνηται τοιαύτη ἐρώτησις, εἰς ἣν

¹ Ὅμοιον καὶ τὸ «παρὰ μίαν τριχὰ γίνεταί τις ψαλακρός; οὐχί. Παρὰ δύο; οὐχί.» κτλ.

ὁ ἀποκρινόμενος εὐθύς εἴτε καταφαικῶς εἴτε ἀποφαικῶς φαίνεται προσκρούων, ὡς π. γ. ἐάν τις ἐρωτήσῃ τινὰ ἀθῶον «μὶ ὄνομα ἔλῃ σ τ ε υ ε ς ἢ μ ε τ' ἄ λ λ ω ν», εἰ καὶ ὤφειλε νὰ ἐρωτήσῃ προῶτον «εἰ ἔλῃ σ τ ε υ ε ς», εἶτα δὲ «μὶ ὄνομα ἢ μ ε τ' ἄ λ λ ω ν». Ὡσαύτως ἐάν τις ἐρωτήσῃ τὸν νήφοντα «ἔ π α υ σ α ς μ ε θ ὕ ω ν ἢ ο ὕ». Ἐνταῦθα ἀνήκει καὶ τὸ σοφισμα δ κ ρ ο κ ο δ ε ι λ ί τ η ς, «δ ο ὕ κ ἀ π έ β α λ ε ς ἔ χ ε ι ς κ έ ρ α τ α ο ὕ κ ἀ π έ β α λ ε ς κ έ ρ α τ α ἄ ρ α ἔ χ ε ι ς».

155. Πρὸς τοῖς ἄλλοις δὲ σοφίσμασι πολυθρόλητα ἦσαν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καὶ τὰ ἐξῆς σοφίσματα· 1) ὁ ψ ε υ δ ό μ ε ν ο ς. 2) ὁ κ ρ ο κ ο δ ε ι λ ί τ η ς καὶ 3) ὁ Π ρ ω τ α γ ό ρ α ς καὶ Ε ὕ α θ λ ο ς.

1) Ὁ ψ ε υ δ ό μ ε ν ο ς. ὅταν ψευδόμενος τις φαίνεται ὅτι καὶ ἀληθεύει, ὡς «Κ ρ η ῖ τ ε ς ἀ ε ἰ ψ ε ὕ σ τ α ι» (Παῦλ. πρὸς Τίτ. α'. 12), ἀλλ' ὁ εἰπὼν (Ἐπιμενίδης) τοῦτο ἦν Κρηῖς (δηλ. ψεύστης), ἄρα οὐκ ἀληθές ὅτι οἱ Κρηῖτες ψεύσται, ἄρα οἱ Κρηῖτες ἀληθεῖς, ἄρα καὶ ὁ Ἐπιμενίδης ἀληθής, ἄρα ἀληθές τὸ λεχθὲν ὑπ' αὐτοῦ ὅτι οἱ Κρηῖτες ψεύσται. Τὸ λάθος ἔγκειται ἐν τούτῳ ὅτι οἱ Κρηῖτες νομίζονται ἀπολύτως ψεύσται, ἐν ᾧ εἶνε σχετικῶς ψεύσται, ἦτοι ἐφ' ὅσον ψεύδονται.

2) Ὁ κ ρ ο κ ο δ ε ι λ ί τ η ς. Κροκόδειλός τις ἐν τῷ Νείλῳ ἀρπάσας τὸ τέκνον γυναικός τινος παρακαλεῖται ὑπ' αὐτῆς ν' ἀποδώσῃ αὐτό. Ἐκεῖνος λέγει ὅτι θὰ ἀποδώσῃ αὐτό, ἐὰν ἡ μήτηρ ἐννοήσῃ τί αὐτὸς διανοεῖται νὰ πράξῃ. Ἡ μήτηρ εἶπεν ὅτι διανοεῖται νὰ μὴ ἀποδώσῃ αὐτό. Τότε ἀμφότεροι συλλογίζονται ὧδε·

Κ ρ ο κ ό δ ε ι λ ο ς. Εἴτε ἀλήθειαν εἶπες εἴτε ψεῦδος, οὐδὲν ὀφείλω ν' ἀποδώσω τὸ τέκνον. Διότι ἀληθεύσασα μὲν δὲν λαμβάνεις αὐτὸ κατὰ τὴν ἰδίαν σου ὁμολογίαν, ψευσαμένη δὲ δὲν λαμβάνεις κατὰ τὴν συμφωνίαν.

Μ ή τ η ρ. Εἴτε ἠλήθευσα εἴτε ἐψευσάμην, ὀφείλεις νὰ μοι ἀποδώσῃς τὸ τέκνον. Διότι εἰ ἠλήθευσα, ὀφείλεις νὰ μοι ἀποδώσῃς αὐτὸ κατὰ τὴν συμφωνίαν, εἰ δ' ἐψευσάμην, τότε ἀληθεύει τὸ ἐναντίον ὅτι θέλεις ἀποδώσῃς τὸ τέκνον μου.

Τοῦτο διεσώθη ἐν μέρει παρὰ τῷ Λουκιανῷ (ἐν Βίων πρά-
σει § 22).

3) Πρωταγόρας καὶ Εὐαθλος. Ὁ Εὐαθλος ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Πρωταγόρου, ὅστις ἀνέλαβε νὰ διδάξῃ αὐτὸν τὴν χρητορικὴν ἐπὶ τῷ ὄρω νὰ ἀποτίσῃ αὐτῷ τὸ ἥμισυ τῶν διδάκτρων πρότερον, τὸ δὲ ἄλλο ἥμισυ, ὅταν κερδήσῃ τὴν πρώτην δίκην ἐν τῷ δικαστηρίῳ. Ἄλλ' ὁ Εὐαθλος οὔτε δίκην τινὰ ἀνελάμβανεν οὔτε τὸ ὑπόλοιπον τῶν διδάκτρων ἀπέτινεν. Ἔνεκα τούτου ὁ Πρωταγόρας ἐνήγαγεν αὐτὸν εἰς δίκην λέγων πρὸς τὸν Εὐαθλον : «ἐάν τε κερδήσῃς ἐάν τε μή, ὀφείλεις νὰ μοι ἀποτίσῃς τὰ δίδακτρα· διότι ἐὰν ἡ ἐτυμηγορία τῶν δικαστῶν εἴνε κατὰ σοῦ, ὀφείλεις νὰ ἀποδῶς τὰ δίδακτρα, διότι νικῶ ἐγώ, ἐὰν δὲ αὕτη εἴνε ὑπὲρ σοῦ, ὀφείλεις πάλιν ν' ἀποτίσῃς ταῦτα κατὰ τὴν συμφωνίαν, διότι νικᾷς σύ». Ἄλλ' ὁ Εὐαθλος ἀνιστρέψας τὸν συλλογισμόν εἶπε πρὸς τὸν Πρωταγόραν : «ἐάν τε κερδήσω ἐάν τε μή, δὲν ὀφείλω ν' ἀποτίσω τὰ δίδακτρα· διότι ἐὰν οἱ δικασταὶ ἀποφῆνῳνται ὑπὲρ ἐμοῦ, δὲν ὀφείλω ν' ἀποδῶ ταῦτα κατὰ τὴν κρίσιν τῶν δικαστῶν, διότι ἐγὼ νικῶ· ἐὰν δὲ κατ' ἐμοῦ ἀποφῆνῳνται, κατὰ τὴν συμφωνίαν οὐδὲν ὀφείλω ν' ἀποτίσω, διότι δὲν νικῶ». Οἱ δὲ δικασταὶ ἔνεκα τοῦ τερατώδους τούτου συλλογισμοῦ εἰς ἀμηχανίαν περιπεσόντες ἀνέβαλον ἐπ' ἀόριστον χρόνον τὴν δίκην. Τοῦτο διεσώθη παρὰ τῷ Ἀῦλῳ Γελλίῳ (Attic. Noct. V, 10, 1—16).